

КОЗЛОВА Г.М.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Навчальний посібник

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

КОЗЛОВА Г.М.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Навчальний посібник

ОДЕСА ОНЕУ 2014

УДК 378:005(075.8)

ББК 74.58я73

К 59

*Рекомендовано до друку Вченою радою Одеського національного
економічного університету (Протокол №8 від 20.05.2014)*

Рецензенти: Кіршо С. М., к.філ.н., доцент;
Кравченко В. О., к.е.н., професор;
Місько Г. А., к.е.н., ст. викладач

Козлова Г.М.

К 59 Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник. – Одеса: ОНЕУ, ротапринт, 2014. – 200 с.

Навчальний посібник відповідає програмі дисципліни «Методика викладання у вищій школі», яка вивчається студентами-магістрантами менеджерських спеціальностей. У посібнику висвітлено сучасні підходи до планування та організації навчального процесу на засадах компетентнісного підходу. Розглядаються питання організаційно-правового забезпечення навчального процесу, формування педагогічної майстерності викладача як найважливішого фактору досягнення якості сучасної освіти. Детально розглянуто сучасні технології навчання як інструменти формування компетенцій фахівців. Тестові питання, які наведені за кожною темою, дозволяють здійснювати самоконтроль знань, а індивідуальні завдання розвивають одну з ключових настанов посібника – необхідність самовдосконалення менеджера.

Призначений для студентів вищих навчальних закладів, викладачів-слухачів курсів підвищення кваліфікації, самоосвіти менеджерів.

ПЕРЕДМОВА

У сучасних умовах інноваційна складова будь-якої діяльності стає головним чинником її успішності, тому навчання та підвищення кваліфікації учасників цієї діяльності, тобто персоналу організацій, сьогодні є однією з важливих функцій менеджерів. Педагогічна компетентність необхідна менеджерам також у зв'язку з тим, що вони повинні нести свій позитивний підприємницький досвід і до студентських аудиторій.

Формуванню таких викладацьких компетенцій сприяє вивчення студентами-майбутніми менеджерами дисципліни «Методика викладання у вищій школі».

Головними завданнями цієї навчальної дисципліни є:

- формування знань про сучасну систему вищої освіти України відповідно до нового закону України «Про вищу освіту» та загальних уявлень про тенденції її розвитку в європейському просторі;
- створення практичних навичок і вмінь щодо методики викладання;
- розвиток здібностей, необхідних для ефективної педагогічної діяльності, формування основ педагогічної майстерності;
- оволодіння традиційними та інноваційними технологіями навчання, інформаційними ресурсами навчального процесу;
- оволодіння методикою розробки навчально-методичних матеріалів;
- набуття умінь і навичок підготовки різноманітного методичного забезпечення для проведення різних видів занять та діагностики знань;
- опанування питаннями організації та контролю самостійної роботи студентів, дистанційної форми навчання.

Навчальний посібник «Методика викладання у вищій школі» надає можливість студентам самостійно засвоювати навчальний матеріал дисципліни, оскільки включає її зміст за кожною темою, тести для самоконтролю, індивідуальні завдання та методичні вказівки до їх виконання, термінологічний словник, робочу програму навчальної дисципліни.

Відмінною рисою посібника є те, що навчальний матеріал у ньому структурований і поданий у вигляді різноманітних структурних схем. Структурні схеми – це не тільки демонстраційний матеріал, але й інший методичний ключ до засвоєння дисципліни, який сприяє розвитку здібностей візуалізованого й образного мислення, бачення цілісності, розуміння зв'язків у цілісному уявленні концепції навчальної дисципліни. Навчання з використанням прийомів структуризації навчального матеріалу розвиває логічне мислення, забезпечує можливість послідовного поглиблення знань, більш легкого, більш швидкого і надійного його засвоєння, а також широкого використання технічних засобів навчання.

Навчальний посібник сформовано на основі положень нового закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. №1556-VII.

Значним вкладом при написанні навчального посібника став багаторічний досвід автора щодо розробки та впровадження новітніх освітніх технологій, який формувався під впливом активної участі автора в семінарах і тренінгах, що проводилися в рамках Проектів Європейського Союзу: «Tacis» – за програмою «Перепідготовка колишніх військовослужбовців, звільнених у запас», «Українська ініціатива» (під керівництвом міжнародного Консорціуму на чолі товариства «InWEnt») – за програмою «Перепідготовка управлінських кадрів для сфери підприємництва», а також Проекту Консорціуму з удосконалення менеджмент-освіти в Україні (CEUME).

Джерелами формування змісту навчального посібника були також навчально-методичні матеріали Центру інновацій та розвитку (м. Київ), публікації зарубіжних та вітчизняних фахівців з питань організації вищої освіти і використання інноваційних освітніх технологій.

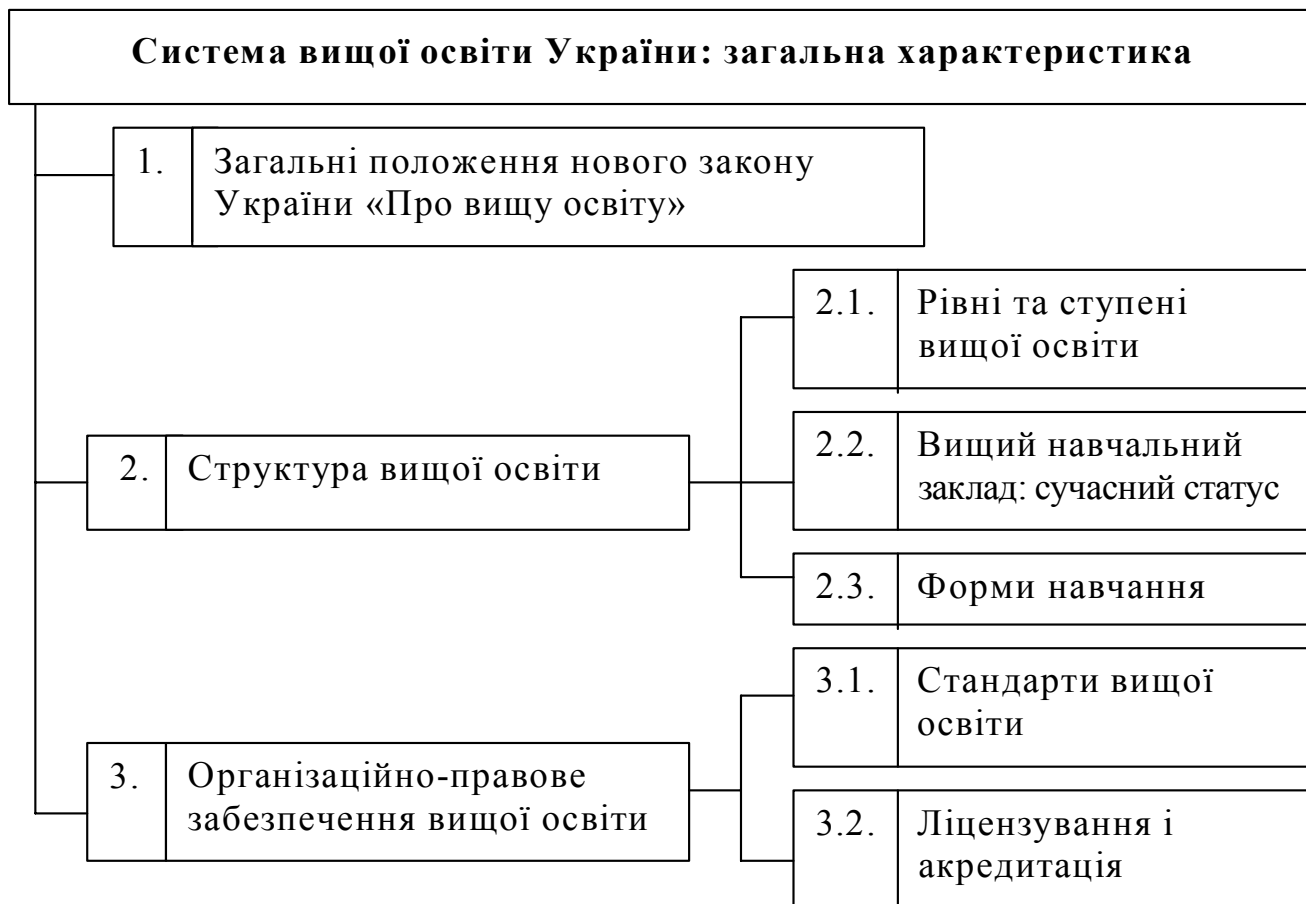
РОЗДІЛ 1.
СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНА
ХАРАКТЕРИСТИКА, НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

	Стор.
ТЕМА 1.1. СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	6
ТЕМА 1.2. КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД – НОВА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ	30
ТЕМА 1.3. ПЕДАГОГ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	45
ТЕМА 1.4. ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ РОЗШИРЕННЯ САМОСТІЙНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	54

РОЗДІЛ 1. СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА, НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

ТЕМА 1.1. СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Загальна структурно-логічна схема за темою

1. Загальні положення нового закону України «Про вищу освіту»

**Вища освіта
(ст.1, п.5)***

— сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

* – Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. №1556-VII.

Державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах (ст.3, п.2):

- сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя;
- доступності вищої освіти;
- незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів);
- міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи;
- наступності процесу здобуття вищої освіти;
- державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної та педагогічної діяльності;
- державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів вищим навчальним закладам, що провадять таку діяльність;
- сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти;
- відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою.

**Формування і реалізація державної політики у сфері
вищої освіти забезпечуються шляхом (ст.3, п.3):**

1)	гармонійної взаємодії національних систем освіти, науки, бізнесу та держави з метою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку держави;
2)	збереження і розвитку системи вищої освіти та підвищення якості вищої освіти;
3)	розширення можливостей для здобуття вищої освіти та освіти протягом життя;
4)	створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним супроводом та створення для них вільного доступу до інфраструктури вищого навчального закладу з урахуванням обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я;
5)	розвитку автономії вищих навчальних закладів та академічної свободи учасників освітнього процесу. Автономія вищого навчального закладу зумовлює необхідність таких самоорганізації та саморегулювання, які є відкритими до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро та публічно;
6)	визначення збалансованої структури та обсягу підготовки фахівців з вищою освітою з урахуванням потреб особи, інтересів держави, територіальних громад і роботодавців;
7)	забезпечення розвитку наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів та їх інтеграції з виробництвом;

•	надання особам, які навчаються у вищих навчальних закладах, пільг та соціальних гарантій у порядку, встановленому законодавством;
•	належної державної підтримки підготовки фахівців з числа осіб з особливими освітніми потребами на основі створення для них вільного доступу до освітнього процесу та забезпечення спеціального навчально-реабілітаційного супроводу;
•	створення умов для реалізації випускниками вищих навчальних закладів права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності з урахуванням здобутої вищої освіти та відповідно до суспільних потреб;
•	запровадження механізмів стимулювання підприємств, установ, організацій усіх форм власності до надання першого робочого місця випускникам вищих навчальних закладів.

Систему вищої освіти становлять (ст.11):

•	вищі навчальні заклади всіх форм власності;
•	рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти;
•	галузі знань і спеціальності;
•	освітні та наукові програми;
•	стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти;
•	органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти;
•	учасники освітнього процесу.

**Національне агентство
із забезпечення якості
вищої освіти (ст.17)**

– постійно діючий колегіальний орган, уповноважений на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти. Це

агентство є юридичною особою, яка діє згідно з Законом «Про вищу освіту» і статутом, що затверджується Кабінетом Міністрів України. Штат – 25 осіб.

***Повноваження Національного агентства із
забезпечення якості вищої освіти (ст.18, п.1):***

1)	формує вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, розробляє положення про акредитацію освітніх програм і подає його на затвердження центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки;
2)	аналізує якість освітньої діяльності вищих навчальних закладів;
3)	проводить ліцензійну експертизу, готує експертний висновок щодо можливості видачі ліцензії на провадження освітньої діяльності;
4)	формує за поданням вищих навчальних закладів (наукових установ) пропозиції, у тому числі з метою запровадження міждисциплінарної підготовки, щодо переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на відповідних рівнях вищої освіти, і подає його центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки;
5)	формує єдину базу даних запроваджених вищими навчальними закладами спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на кожному рівні вищої освіти;
6)	проводить акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти;
7)	формує критерії оцінки якості освітньої діяльності, у тому числі наукових здобутків, вищих навчальних закладів України, за якими можуть визначатися рейтинги вищих навчальних закладів України;

8)	розробляє вимоги до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають наукові ступені, розробляє порядок їх присудження спеціалізованими вченими радами вищих навчальних закладів (наукових установ) та подає його на затвердження центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки;
9)	розробляє положення про акредитацію спеціалізованих вчених рад та подає його на затвердження центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки, акредитує спеціалізовані вчені ради та контролює їх діяльність;
10)	акредитує незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти;
11)	здійснює інші повноваження, передбачені законом.

2. Структура вищої освіти

2.1. Рівні та ступені вищої освіти

<i>Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за такими рівнями:</i>	
•	початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
•	перший (бакалаврський) рівень;
•	другий (магістерський) рівень;
•	третій (освітньо-науковий) рівень;
•	науковий рівень.

***Початковий рівень
(короткий цикл)
вищої освіти (ст.5, п.1)***

– відповідає п'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно

орієнтованої підготовки, спеціальних умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності.

***Перший (бакалаврський)
рівень вищої освіти
(ст.5, п.1)***

– відповідає шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і

навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю.

***Другий (магістерський)
рівень вищої освіти
(ст.5, п.1)***

– відповідає сьомому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або

практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

***Третій (науково-освітний) рівень
вищої освіти (ст.5, п.1)***

– відповідає восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь,

навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

***Науковий рівень
вищої освіти (ст.5, п.1)***

– відповідає дев'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає

набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та/або прогресивних технологій, розв'язання важливої наукової або прикладної проблеми, яка має загальнонаціональне або світове значення.

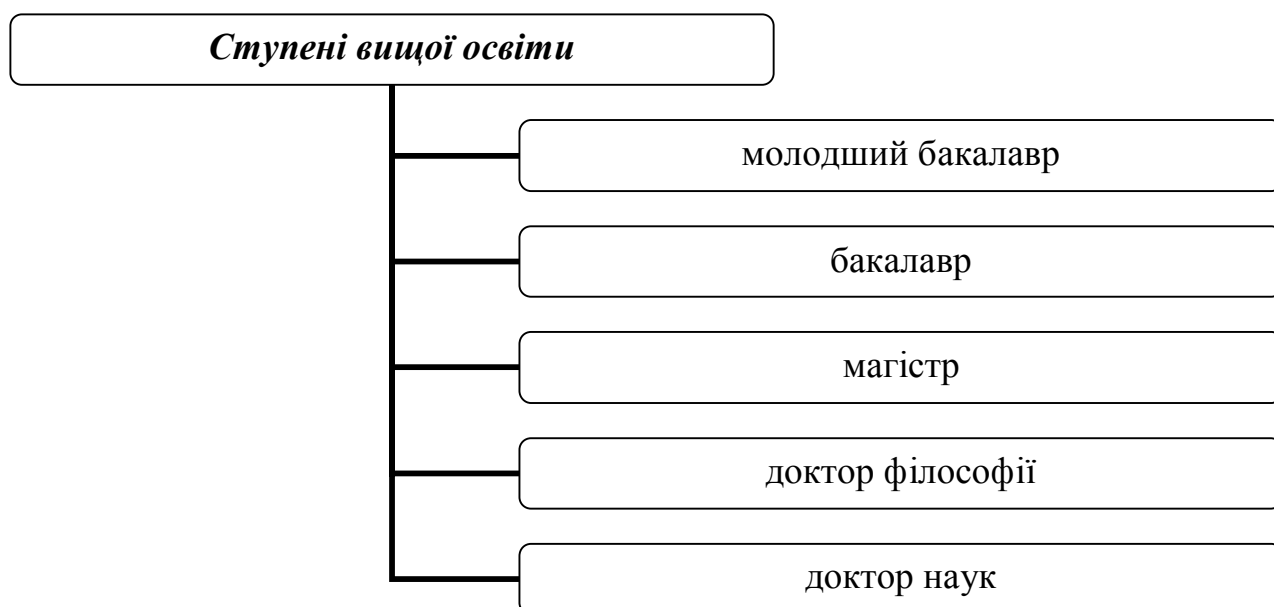

Рис. 1.1.1. Ступені вищої освіти в Україні

***Молодший бакалавр
(ст.5, п.3)***

– це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 90-120 кредитів ЄКТС.

Бакалавр (ст.5, п.4)

– це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня бакалавра на основі ступеня молодшого бакалавра визначається вищим навчальним закладом.

Магістр (ст.5, п.5)

– це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120

кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30%.

Доктор філософії
(ст.5, п.6)

– це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі

ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді. Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі. Особи, які професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи, мають право здобувати ступінь доктора філософії поза аспірантурою, зокрема під час перебування у творчій відпустці, за умови успішного виконання відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді. Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі становить чотири роки. Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС. Наукові установи можуть здійснювати підготовку докторів філософії за власною освітньо-науковою програмою згідно з отриманою ліцензією на відповідну освітню діяльність. Наукові установи можуть також здійснювати підготовку докторів філософії за освітньо-науковою програмою, узгодженою з вищим навчальним закладом. У такому разі наукова складова такої програми здійснюється у науковій установі, а освітня складова – у вищому навчальному закладі.

Доктор наук
(ст.5, п.7)

– це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих

компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми,

мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях. Ступінь доктора наук присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу чи наукової установи за результатами публічного захисту наукових досягнень у вигляді дисертації або опублікованої монографії, або за сукупністю статей, опублікованих у вітчизняних і міжнародних рецензованих фахових виданнях, перелік яких затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

2.2. Вищий навчальний заклад: сучасний статус

Вищий навчальний заклад (ВНЗ) (ст.1, п.7)

– окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Основна мета діяльності ВНЗ (ст.1, п.24)

– забезпечення умов, необхідних для здобуття особою якісної вищої освіти та сприяння створенню нових знань.

Основні завдання вищого навчального закладу (ст.26, п.1):

- провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями;
- для університетів, академій, інститутів – провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі;

•	участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу;
•	формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах;
•	забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності;
•	створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів;
•	збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства;
•	поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян;
•	налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури;
•	вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці.

Діяльність вищого навчального закладу провадиться на принципах(ст.32, п.1):

1)	автономії та самоврядування;
2)	розмежування прав, повноважень і відповідальності засновника (засновників), державних органів та органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належить вищий навчальний заклад, органів управління вищого навчального закладу та його структурних підрозділів;

3)	поєднання колегіальних та єдиноначальних засад;
4)	незалежності від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів).

Вищі навчальні заклади мають рівні права, а саме (ст.32, п.2):

•	розробляти та реалізовувати освітні (наукові) програми в межах ліцензованої спеціальності;
•	самостійно визначати форми навчання та форми організації освітнього процесу;
•	обирати типи програм підготовки бакалаврів і магістрів, що передбачені Міжнародною стандартною класифікацією освіти;
•	приймати на роботу педагогічних, наукових, науково-педагогічних та інших працівників;
•	формувати та затверджувати власний штатний розпис;
•	приймати остаточне рішення щодо визнання, у тому числі встановлення еквівалентності, здобутих в іноземних вищих навчальних закладах ступенів бакалавра, магістра, доктора філософії, доктора наук і вчених звань доцента, професора під час зарахування на навчання та/або на посаду наукового чи науково-педагогічного працівника;
•	запроваджувати рейтингове оцінювання освітніх, науково-дослідницьких та інноваційних досягнень учасників освітнього процесу;
•	надавати додаткові освітні та інші послуги відповідно до законодавства;

•	самостійно розробляти та запроваджувати власні програми освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності;
•	самостійно запроваджувати спеціалізації, визначати їх зміст і програми навчальних дисциплін;
•	присуджувати ступені вищої освіти здобувачам вищої освіти, які відповідно до законодавства успішно пройшли процедуру атестації після завершення навчання на відповідному рівні вищої освіти;
•	приймати остаточне рішення щодо присудження наукових ступенів акредитованими спеціалізованими вченими радами;
•	утворювати загальноосвітні навчальні заклади за погодженням з органами місцевого самоврядування;
•	утворювати, реорганізовувати та ліквідовувати свої структурні підрозділи;
•	проводити видавничу діяльність, зокрема видавати підручники, навчальні посібники і наукові праці, а також розвивати власну поліграфічну базу;
•	проводити на підставі відповідних договорів спільну діяльність з навчальними закладами, науковими установами та іншими юридичними особами;
•	розміщувати свої навчальні, науково-дослідні та навчально-науково-виробничі підрозділи на підприємствах, в установах та організаціях;
•	брати участь у роботі міжнародних організацій;
•	запроваджувати власну символіку та атрибутику;
•	встановлювати власні форми морального та матеріального заохочення учасників освітнього процесу;

•	звертатися з ініціативою до органів, що здійснюють управління у сфері вищої освіти, про внесення змін до чинних або розроблення нових нормативно-правових актів у сфері вищої освіти, а також брати участь у роботі над проектами;
•	проводити фінансово-господарську та іншу діяльність відповідно до законодавства та статуту вищого навчального закладу;
•	розпоряджатися власними надходженнями (для вищих навчальних закладів державної і комунальної форми власності), зокрема від надання платних послуг;
•	відкривати поточні та депозитні рахунки в банках;
•	здійснювати інші права, що не суперечать законодавству.

Вищі навчальні заклади зобов'язані (ст.32, п.3):

1)	вживати заходів, у тому числі шляхом запровадження відповідних новітніх технологій, щодо запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових роботах наукових, науково-педагогічних, педагогічних, інших працівників і здобувачів вищої освіти та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності;
2)	мати внутрішню систему забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти;
3)	створювати необхідні умови для здобуття вищої освіти особами з особливими освітніми потребами;
4)	оприлюднювати на офіційному веб-сайті, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб інформацію про реалізацію своїх прав і виконання зобов'язань.

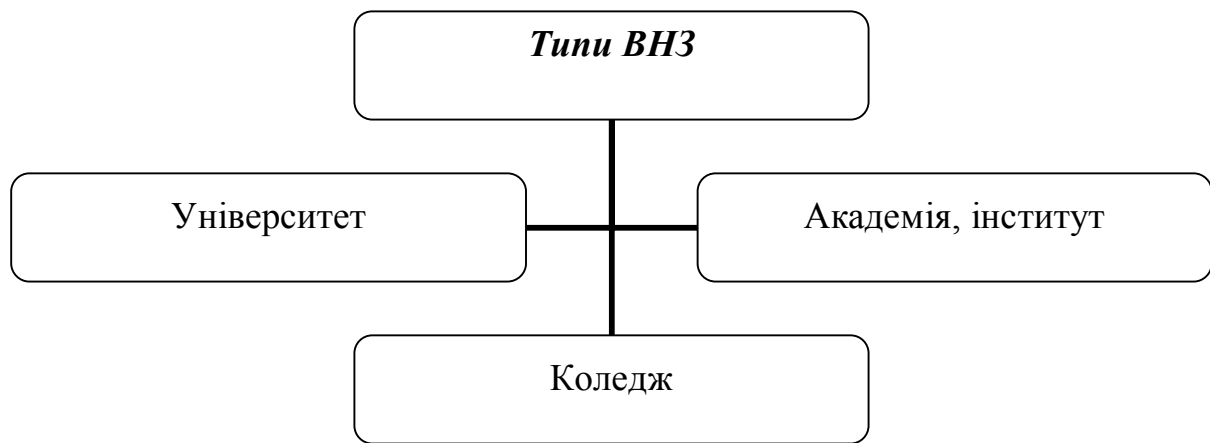

Рис.1.1.2. Типи вищих навчальних закладів в Україні

Університет (ст.28, п.1)

– багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) вищий навчальний заклад, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність.

Академія, інститут (ст. 28, п.2)

– галузевий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) вищий навчальний заклад, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність.

Коледж (ст..28, п.3)

– галузевий вищий навчальний заклад або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов’язану із здобуттям ступенів молодшого бакалавра та/або бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження. Коледж також має право здійснювати підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста.

ВНЗ здійснюють підготовку фахівців

за такими ступенями:

- **молодший бакалавр і бакалавр** – забезпечують коледжі;
- **бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук** – забезпечують університети, академії та інститути.

2.3. Форми навчання

Рис. 1.1.3. Форми навчання у ВНЗ

Денна форма навчання

– основна форма навчання, побудована на безпосередньому, особистому спілкуванні студентів ВНЗ з викладачем на лекціях і практичних заняттях в максимальному обсязі, що сприяє отриманню більш глибоких знань, вмінь і навичок, які становлять основу якісної освіти. Тільки частина матеріалу виноситься на самостійне вивчення.

***Вечірня форма
навчання***

– вид навчання, при якому навчання поєднується з професійною діяльністю, тобто відвідування ВНЗ відбувається у вільний від роботи, вечірній час.

***Заочна форма
навчання***

– спеціальна форма навчання, яка дозволяє поєднувати навчання з основною діяльністю, навіть якщо ВНЗ розташований в іншому місті. Припускається самостійне освоєння навчального матеріалу й періодичне відвідування ВНЗ на сесії для складання іспитів і практичних занять, а також на захист курсової роботи і дипломної роботи.

***Дистанційна форма
навчання***

– є реалізацією заочної форми навчання на основі комп'ютерно-телекомунікаційних технологій. Взаємодія викладачів та студентів ВНЗ між собою відбувається на відстані та містить всі властиві компоненти навчального процесу (цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання).

Форми навчання у ВНЗ можуть поєднуватися.

3.3. Стандарти вищої освіти

***Стандарт вищої
освіти (ст.10, п.1)***

– це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності. Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів (наукових установ).

**Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги
до освітньої програми (ст.10, п.3):**

1)	обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;
2)	перелік компетентностей випускника;
3)	нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
4)	форми атестації здобувачів вищої освіти;
5)	вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

Вищий навчальний заклад у межах ліцензованої спеціальності може запроваджувати спеціалізації, перелік яких визначається вищим навчальним закладом.

Спеціальність	– складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка.

Спеціалізація	– складова спеціальності, що визначається вищим навчальним закладом та передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти.

Стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю розробляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, і галузевих об'єднань організацій роботодавців та затверджує їх за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

3.2. Ліцензування і акредитація

Ліцензування

(ст.1, п.15; ст.24, п.4)

– процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності. Ліцензії видаються окремо за кожною спеціальністю строком на 10 років і можуть бути анульовані лише з підстав, передбачених Законом «Про вищу освіту». Інформація про видачу та анулювання ліцензії вноситься до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

У ліцензії ВНЗ зазначаються (ст.24, п.5):

- повне найменування та місцезнаходження вищого навчального закладу, відокремлених підрозділів, що провадять освітню діяльність за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти;
- ліцензований обсяг.

Ліцензований обсяг

(ст.24, п.5.2)

– максимальна кількість осіб, яким вищий навчальний заклад може одночасно забезпечити здобуття вищої освіти за певною спеціальністю і рівнем вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності.

Акредитація освітньої програми (ст.1, п.4)

– оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності вищого навчального закладу за цією програмою на предмет:

- 1) відповідності стандарту вищої освіти;
- 2) спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання;
- 3) досягнення заявлених у програмі результатів навчання.

Рішення щодо акредитації освітньої програми приймається на підставі експертного висновку відповідної галузевої експертної ради, який представляє голова цієї експертної ради.

Сертифікат про акредитацію освітньої програми (ст.25, п.5)

– підтверджує відповідність освітньої програми вищого навчального закладу за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти стандарту вищої освіти і дає право на видачу диплома державного зразка за цією спеціальністю. Сертифікат вперше видається за кожною акредитованою освітньою програмою строком на 5 років, а при другій та наступних акредитаціях – строком на 10 років. Інформація про видачу сертифіката вноситься до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

У сертифікаті про акредитацію освітньої програми зазначаються (ст.25, п.4):

•	найменування та адреса вищого навчального закладу;
•	спеціальність і рівень вищої освіти, за якими акредитована освітня програма;
•	дата видачі сертифіката.

Тести для самоперевірки знань за темою 1.1.

1. Державна політика в галузі вищої освіти ґрунтується на принципах, окрім:

- А) доступності та наступності процесу здобуття ВО;
- В) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері ВО;
- С) залежності здобуття ВО від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- Д) міжнародної інтеграції та інтеграції системи ВО України у Європейській простір вищої освіти.

2. ***Рівні вищої освіти:***
- А) початковий (короткий цикл), науковий;
  - В) перший (бакалаврський), другий (магістерський), третій (освітньо-науковий);
  - С) перший (бакалаврський), другий (магістерський);
  - Д) відповіді А і В правильні.
3. ***Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти відповідає:***
- А) дев'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - В) сьомому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - С) п'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - Д) шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій.
4. ***Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти відповідає:***
- А) шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - В) восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - С) п'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - Д) сьомому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій.
5. ***Другий (магістерський) рівень вищої освіти відповідає:***
- А) п'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - В) восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - С) шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - Д) сьомому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій.
6. ***Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти відповідає:***
- А) п'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - В) дев'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - С) восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - Д) сьомому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій.
7. ***Науковий рівень вищої освіти відповідає:***
- А) дев'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - В) восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;
  - С) шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій;

D) п'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій.

8. *Ступені вищої освіти:*

A) молодший бакалавр, бакалавр, магістр;

B) бакалавр, магістр, доктор філософії;

C) доктор філософії, доктор наук;

D) відповіді A і C правильні.

9. *Типи ВНЗ, які діють в Україні:*

A) університет, академія, інститут;

B) університет, академія, інститут, коледж;

C) академія, інститут, коледж;

D) університет, академія, коледж.

10. *Форми навчання, які діють в Україні:*

A) очна (денна, вечірня), заочна (дистанційна);

B) денна, вечірня, заочна;

C) очна, вечірня, дистанційна;

D) денна, заочна, дистанційна.

11. *Систему вищої освіти становлять:*

A) ВНЗ всіх форм власності, рівні та ступені ВО, учасники освітнього процесу, органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти;

B) галузі знань і спеціальності, освітні та наукові програми;

C) стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти;

D) відповіді A, B і C правильні.

12. *Визначте сутність ліцензування ВНЗ:*

A) процедура визнання спроможності ВНЗ розпочати освітню діяльність;

B) процедура визнання спроможності ВНЗ провадити освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності;

C) процедура надання ВНЗ права проводити освітню діяльність;

D) немає правильної відповіді.

- 13. Акредитація освітньої програми – оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності вищого навчального закладу за цією програмою на предмет:**
- A) відповідності стандарту ВО;
  - B) спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання;
  - C) процедура надання ВНЗ права проводити освітню діяльність;
  - D) відповіді А, В і С правильні.
- 14. Сертифікат про акредитацію вперше видається за кожною акредитованою освітньою програмою строком на:**
- A) 5 років;
  - B) 10 років;
  - C) 3 роки;
  - D) 7 років.
- 15. Сертифікат про акредитацію освітніх програм при другій та наступних акредитаціях видається строком на:**
- A) 3 роки;
  - B) 7 років;
  - C) 10 років;
  - D) 5 років.
- 16. У ліцензії зазначаються:**
- A) ліцензований обсяг, місцезнаходження ВНЗ;
  - B) ліцензований обсяг, повне найменування ВНЗ, відокремлених підрозділів, що провадять освітню діяльність за відповідною спеціальністю вищої освіти;
  - C) ліцензований обсяг, повне найменування та місцезнаходження ВНЗ;
  - D) ліцензований обсяг, повне найменування та місцезнаходження ВНЗ, відокремлених підрозділів, що провадять освітню діяльність за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти.

17. Ліцензований обсяг:

- A) кількість осіб, яким ВНЗ може одночасно забезпечити здобуття ВО;
- B) максимальна кількість осіб, яким ВНЗ може одночасно забезпечити здобуття ВО;
- C) максимальна кількість осіб, яким ВНЗ може одночасно забезпечити здобуття ВО за певною спеціальністю і рівнем ВО;
- D) максимальна кількість осіб, яким ВНЗ може одночасно забезпечити здобуття ВО за певною спеціальністю і рівнем ВО відповідно до стандартів освітньої діяльності.

18. Спеціальність це:

- A) професійна підготовка;
- B) складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка;
- C) сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності ВНЗ і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти;
- D) правильної відповіді немає.

19. Коледжі забезпечують підготовку за такими ступенями вищої освіти:

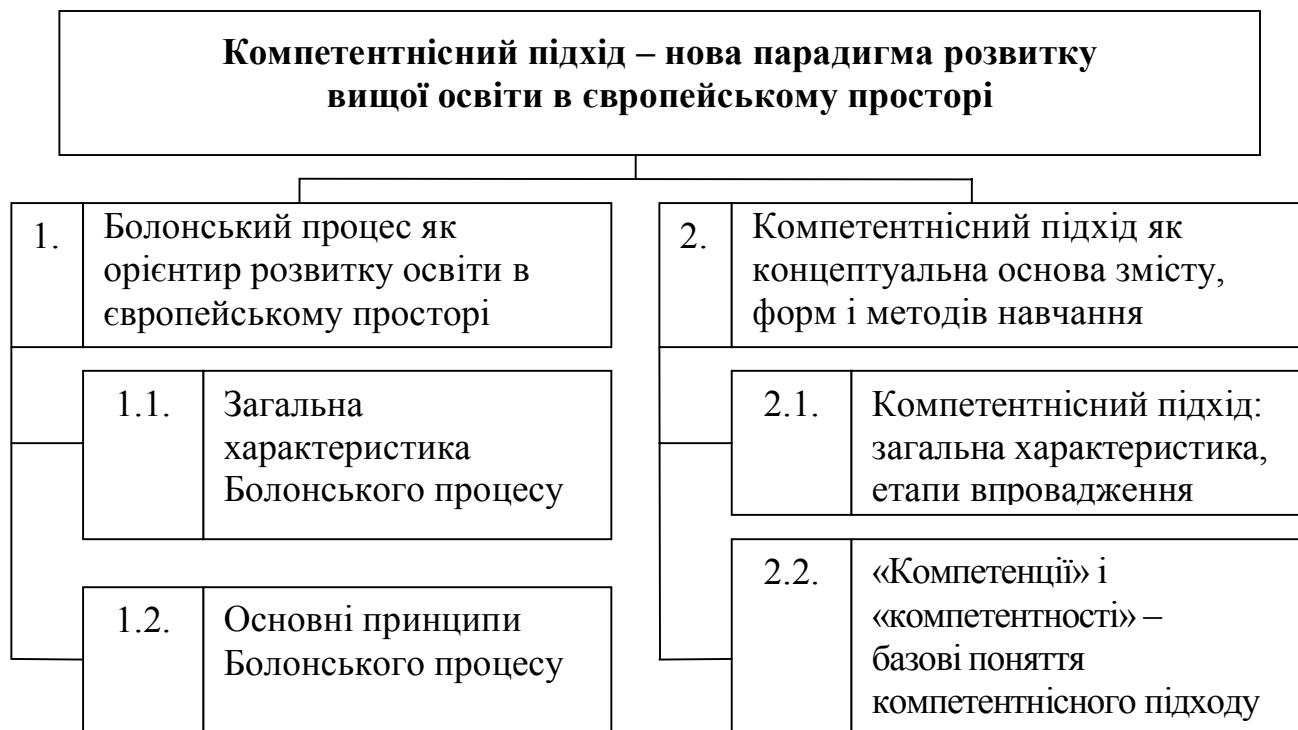
- A) бакалавр, магістр;
- B) магістр, доктор філософії;
- C) молодший бакалавр, магістр;
- D) молодший бакалавр, бакалавр.

20. Університети, академії та інститути забезпечують підготовку за такими ступенями вищої освіти:

- A) бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук;
- B) молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії;
- C) молодший бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук;
- D) молодший бакалавр, бакалавр, доктор філософії, доктор наук.

ТЕМА 1.2. КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД – НОВА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Загальна структурно-логічна схема за темою

1. Болонський процес як орієнтир розвитку освіти в європейському просторі

1.1. Загальна характеристика Болонського процесу

Болонський процес	– процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи.

19 червня 1999 року – започатковано Болонський процес на рівні держав в Болоньї (Італія) з підписання «Болонської декларації». Цим актом країни-учасниці узгодили спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти й домовилися про створення до 2010 року єдиного європейського освітнього та наукового простору.

19 травня 2005 року – ухвалено рішення про приєднання України до Болонського процесу на конференції міністрів освіти країн Європи, яка проходила у норвезькому місті Бергені.

1.2. Основні принципи Болонського процесу

6 основних принципів організації навчального процесу згідно Болонської декларації:	
1.	Введення двоциклового навчання (додипломного та післядипломного). Додипломний цикл передбачає одержання 1-го академічного ступеня (бакалавр). При цьому тривалість навчання на додипломному циклі має бути не менше 3 і не більше 4 років. Успішне завершення 1-го циклу відкриває доступ до 2-го циклу – післядипломного. Навчання впродовж 2-го циклу може передбачати отримання ступеня магістра (через 1-2 роки навчання після одержання 1-го ступеня) і/або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання 7-8 років).
2.	Запровадження системи кредитів на основі Європейської системи трансферу оцінок (ЄКТС). ЄКТС обумовлює кредитно-модульну організацію навчального процесу, яка базується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (кредитів). Зменшується навантаження на студентів, оскільки за умов її впровадження відсутні сесії. Система не передбачає обов'язкового семестрового екзамену для всіх студентів. Студенти, які за результатами модульних контролів здобули з конкретних навчальних дисциплін не менше від встановленої мінімальної кількості балів, атестуються з цих дисциплін із виставленням їм державної семестрової оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») відповідно до шкали переведення. Студенти,

	атестовані з оцінкою «незадовільно», зобов'язані скласти семестрові іспити. Семестрові іспити можуть також скласти студенти, які бажають покращити оцінку, отриману за результатами модульних контролів. Оцінювання знань на іспитах здійснюється у 100-бальній шкалі з наступним переведенням у державну оцінку. У ЄКТС 60 кредитів становить навчальне навантаження на один навчальний рік і, зазвичай, 30 кредитів на семестр і 20 кредитів на триместр.
3.	<i>Контроль якості освіти здійснювати акредитаційними агенціями, незалежними від національних урядів і міжнародних організацій.</i> Оцінка буде ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, що їх отримали випускники. Одночасно будуть встановлені стандарти транснаціональної освіти.
4.	<i>Розширення мобільності студентів, викладацького складу та іншого персоналу для взаємного збагачення європейським досвідом.</i> Передбачається зміна національних законодавчих актів у сфері працевлаштування іноземців.
5.	<i>Забезпечення працевлаштування випускників.</i> Усі академічні ступені й інші кваліфікації мають бути затребувані європейським ринком праці, а професійне визнання кваліфікацій має бути спрощено. Щодо забезпечення визнання кваліфікацій планується повсюдне використання Додатка до диплому, який рекомендований ЮНЕСКО.
6.	<i>Забезпечення привабливості європейської системи освіти.</i> Одне з головних завдань, що має бути вирішене в рамках Болонського процесу, це залучення в Європу більшої кількості студентів з інших регіонів світу. Вважається, що введення загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, кредитної системи накопичення, легко доступних

	кваліфікацій, тощо, сприятиме підвищенню інтересу європейських та інших громадян до вищої освіти. У рамках Болонського процесу для забезпечення визнання українських дипломів про вищу освіту в Європі та сприяння мобільності студентів Міністерство освіти і науки України наказом №943 від 6 жовтня 2009 року ввело у ВНЗ України європейську кредитно-трансферну систему (ЄКТС).

2. Компетентнісний підхід як концептуальна основа змісту, форм і методів навчання

2.1. Компетентнісний підхід: загальна характеристика, етапи впровадження

Сьогодні світове співтовариство беззаперечно визнає якість освіти головною метою, пріоритетом розвитку суспільства у XXI столітті, якому підпорядковані всі інші показники людського життя.

Одним із шляхів вирішення зазначеної проблеми є оновлення вищої освіти, перенесення уваги з процесу навчання на його результат, орієнтація змісту й організації навчання на **компетентнісний підхід** і пошук ефективних механізмів його впровадження.

<i>Відмінні характеристики компетентнісного підходу:</i>	
•	Орієнтація на формування особистості фахівця, професіонала.
•	Міждисциплінарна модель навчання.
•	Інтерактивні форми навчання.
•	Професійно-орієнтована спрямованість.
•	Результат навчання описується компетенціями.

Поняття якості освіти у різних парадигмах освіти		
ЗУНівський підхід:		Компетентнісний підхід:
• Освіта повинна давати, перш за все, основи окремих наук. • Формування ЗУН (знань, умінь, навичок).		• Оволодіння різними знаннями, уміннями, навичками та здібностями, щоб досягти успіху в житті. • Формування компетенцій.

Основна мета вищої освіти в умовах компетентнісного підходу

– підготовка кваліфікованого фахівця відповідного рівня та ступеню, конкурентноздатного на ринку праці, компетентного, який вільно володіє професією та орієнтується у суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності.

Три етапи становлення компетентнісного підходу в освіті:	
1.	1960–1970 рр. – характеризується введенням у науковий апарат категорії «компетенція», створенням передумов розмежування понять компетенція/компетентність.
2.	1970–1990 рр. – характеризується використанням категорії компетенція/компетентність у теорії й практиці навчання професіоналізму в управлінні, керівництві, менеджменті, у навчанні спілкуванню, розробляється зміст поняття «Соціальні компетенції /компетентності». У роботі Дж. Равена «Компетентність у сучасному суспільстві, яка з'явилася у Лондоні в 1984 р., подається розгорнуте тлумачення компетентності.
3.	З 1990 р. – дослідження компетентності як наукової категорії стосовно освіти, де в контексті психології праці професійна компетентність стає предметом спеціального розгляду.

2.2. «Компетенції» і «компетентності» – базові поняття компетентнісного підходу

Інтегральними характеристиками формування студента вищого навчального закладу як особистості є компетенція і компетентність.

Поняття «компетенція», «компетентність» і похідне – «компетентний» широко використовувалися раніше – у побуті та літературі, тлумачення надається у словниках. Поняття «компетентність» учнів, студентів, спеціалістів введено експертами Міжнародної організації праці наприкінці 80-х років минулого століття згідно з вимогами ринку праці щодо якостей, якими мають володіти випускники освітніх установ.

Компетентний (лат. *competens, competentis* – належний, здатний)

– досвідчений у певній сфері, той хто має право за своїми знаннями чи повноваженнями робити або вирішувати що-небудь, судити про що-небудь.

Компетенція

– комплексна характеристика готовності випускника застосовувати знання, уміння, навички

і особисті якості в стандартних ситуаціях майбутньої професійної діяльності. Компетенції формуються і в процесі набуття знань, і в процесі набуття умінь застосовувати отримані знання, і в процесі формування особистих і мотиваційно-поведінкових якостей.

Компетентність

– інтегральна характеристика, що розпадається на спектр окремих компетенцій: сукупність (система)

знань у дії; можливість вирішувати комплексні завдання в конкретній виробничій ситуації. Компетентність має дієвий, практично орієнтований характер. Таким чином, компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Класифікація компетенцій відповідно до Державного освітнього стандарту України:	
•	Універсальні – міжособові, інструментальні й системні (а в Росії – загальнокультурні).
•	Професійні – загальнопрофесійні або предметноспеціалізовані.

Універсальні компетенції

– компетенції, які не залежать від області навчання, але є загальними для усіх випускників вищої школи.

Професійні компетенції

– те, що студенти повинні знати, розуміти і бути у змозі робити у зв'язку з вивченням даної дисципліни.

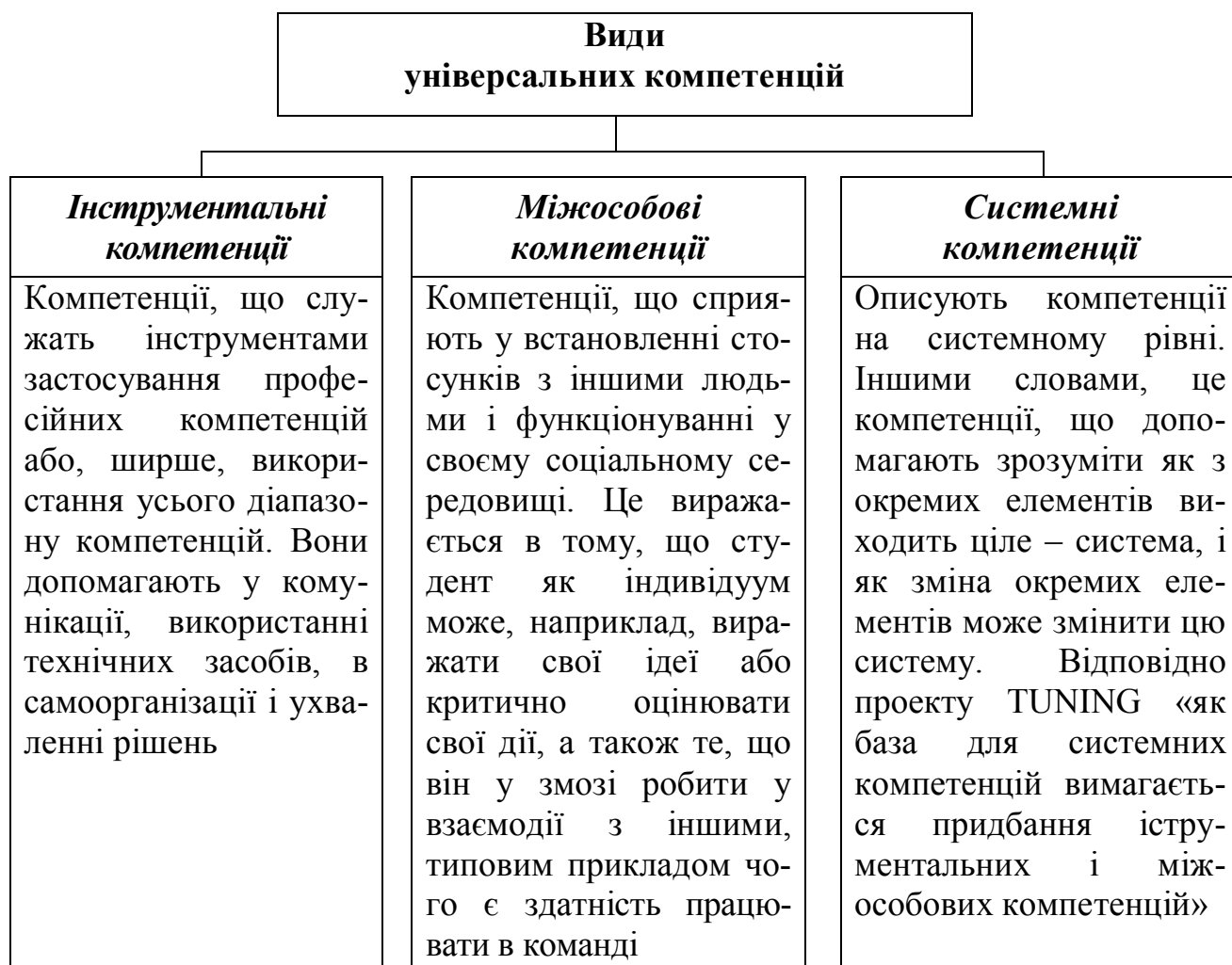

Рис. 1.2.1. Види універсальних компетенцій

Типовий склад універсальних компетенцій:

	Інструментальні компетенції: - здатність до аналізу та синтезу; - здатність до організації та планування; - базові знання у різноманітних областях; - ретельна підготовка з основ професійних знань; - письмова та усна комунікація рідною мовою; - знання другої мови; - елементарні навички роботи з комп'ютером; - навички управління інформацією (вміння знаходити та аналізувати інформацію із різноманітних джерел); - вміння вирішувати проблеми; - вміння приймати рішення.
	Міжособові компетенції: - здатність до критики та самокритики; - соціальна взаємодія; - робота в команді; - навички міжособових взаємин; - здатність працювати в міждисциплінарній команді; - здатність спілкуватися зі спеціалістами з інших областей; - прийняття відмінностей і мультикультурності (толерантність); - здатність працювати у міжнародному середовищі; - прихильність етичним цінностям.
	Системні компетенції: - здатність до навчання; - здатність застосовувати знання на практиці; - дослідницькі навички; - здатність адаптуватися до нових ситуацій;

	- здатність висувати нові ідеї (креативність); - продукування знань; - інтеграція; - лідерство; - розуміння культур і звичаїв інших країн; - здатність працювати самостійно; - розробка та управління проектами; - ініціативність і підприємницький дух; - самовдосконалення; - турбота про якість; - прагнення до успіху.

Основою запровадження компетентнісного підходу у формуванні галузевих стандартів вищої освіти (ГСВО) є Національна рамка кваліфікацій, яка діє в Україні з 6 січня 2012 року.

Національна рамка кваліфікацій

– системний і структурований за компетентностями опис рівнів освіти.

Кваліфікаційний рівень

– структурна одиниця Національної рамки кваліфікацій, що визначається певною сукупністю компетентностей, які є типовими для кваліфікацій даного рівня.

Стандарти, що визначені для кожного з 9-ти кваліфікаційних рівнів:

☞	Знання – осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його свідомої, цілеспрямованої діяльності.
☞	Уміння – здібності застосовувати знання щодо виконання завдань та вирішення завдань і проблем.
☞	Комунікації – взаємозв'язки суб'єктів з метою передачі інформації, узгодження дій, спільної діяльності.

☞	Автономність та відповідальність – здібності самостійно виконувати завдання, вирішувати завдання та проблеми і відповідати за результати своєї діяльності.

У Національній рамці детально прописані рівні освіти й відповідні їм здатності. (табл. 1.2.1)

Таблиця 1.2.1

Опис рівнів освіти

Рівень	Дескриптори			
	Знання	Уміння	Комунікація	Автономність і відповідальність
0	Здатність адекватно діяти у відомих простих ситуаціях під безпосереднім контролем. Готовність до систематичного навчання			
1	Здатність виконувати прості завдання у типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи або навчання. Виконання завдань під безпосереднім керівництвом. Готовність до навчання на наступному рівні			
2	Здатність виконувати типові нескладні завдання у типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи або навчання. Виконання завдань під керівництвом з елементами самостійності			
3	Здатність виконувати виробничі або навчальні завдання середньої складності за визначеними алгоритмами за встановленими нормами часу і якості			
4	Здатність самостійно виконувати складні спеціалізовані виробничі чи навчальні завдання у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, зокрема в нестандартних ситуаціях			
5	Здатність розв'язувати типові спеціалізовані завдання в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування положень і методів відповідної науки і характеризується певною невизначеністю умов			
6	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов			
7	Здатність розв'язувати складні завдання і проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог			
8	Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики			
9	Здатність визначати та розв'язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій			

Цілі впровадження Національної рамки кваліфікацій:	
•	введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців;
•	забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудових відносин;
•	сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні;
•	налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці.

Тести для самоперевірки знань за темою 1.2.

1. Болонський процес було ініційовано у:

- A) 1998 р.;
- B) 1999 р.;
- C) 2000 р.;
- D) 2005 р.

2. Головною метою Болонського процесу є:

- A) стандартизація підходів до організації навчального процесу;
- B) створення єдиного європейського освітнього та наукового простору;
- C) спрощення системи контролю знань;
- D) відповіді A і B правильні.

3. Які рівні навчання передбачають завдання Болонського процесу:

- A) бакалавр, спеціаліст;
- B) доктор філософії, доктор наук;
- C) молодший бакалавр, бакалавр, магістр;
- D) відповіді B і C правильні.

4. ***В якому році в ВНЗ України була введена Європейська система трансферу оцінок (ЄКТС)?***
- A) 2006 р.;
  - B) 2008 р.;
  - C) 2009 р.;
  - D) правильної відповіді немає.
5. ***Обрати зайве. Кредити ЄКТС:***
- A) сприяють полегшенню визнання навчальних досягнень студентів навчальними закладами;
  - B) 60 кредитів становить навчальне навантаження на один навчальний рік;
  - C) регулює зміст, структуру та еквівалентність навчальних програм;
  - D) відображають кількість роботи, якої вимагає кожен блок курсу, відносно до загальної кількості роботи, необхідної для завершення навчання в закладі.
6. ***Тривалість першого етапу навчання у ЄКТС:***
- A) не менше п'яти років;
  - B) не менше чотирьох років;
  - C) не менше трьох років;
  - D) не менше двох років.
7. ***ЄКТС є складовою частиною:***
- A) програми TEMPUS;
  - B) програми SOCRATES;
  - C) кредитно-модульної системи;
  - D) рейтингової системи.
8. ***Основні документи ЄКТС:***
- A) навчальний план, структурно-логічна схема, індивідуальний план навчання;
  - B) інформаційний пакет, навчальний контракт, перелік оцінок;
  - C) інформаційний пакет, навчальний та індивідуальний плани;
  - D) навчальний контракт, індивідуальний план.

9. **Навчальне навантаження студента на один навчальний рік в ЄКТС складає:**
- A) 60 кредитів;
  - B) 120 кредитів;
  - C) 240 кредитів.
  - D) немає правильної відповіді.
10. **Кредит ЄКТС має відображати години, які відведено на:**
- A) аудиторні заняття;
  - B) аудиторні заняття та самостійну роботу;
  - C) самостійну роботу;
  - D) усі види навчальної діяльності студента.
11. **Кредит ЄКТС складає:**
- A) 30 годин;
  - B) 36 годин;
  - C) 54 годин;
  - D) 72 години.
12. **Кредитно-модульна система організації навчального процесу – це:**
- A) модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та рейтингової оцінки знань;
  - B) модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні кредитних технологій навчання та рейтингової оцінки знань;
  - C) модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових кредитів;
  - D) модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій та інтерактивного навчання.
13. **Нормативний термін навчання за програмою підготовки магістра становить:**
- A) 3,5 – 4 роки на основі кваліфікації бакалавра;

- В) 1 – 1,5 роки на основі кваліфікації бакалавра;
- С) 2 – 2,5 роки на основі кваліфікації бакалавра;
- Д) 2 – 3 роки на основі кваліфікації бакалавра.

14. *Перепідготовка – це:*

- А) набуття особою здібностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, в межах спеціальності;
- В) набуття особою здібностей виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності;
- С) набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності;
- Д) отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

15. *Дидактична триада:*

- А) «знання – уміння – навички»;
- В) «освіта – знання – уміння»;
- С) «професіоналізм – уміння – навички»;
- Д) «знання – компетентність – уміння».

16. *Модель підходу до навчання з огляду на результат:*

- А) головним є те, що викладається;
- В) аналізу підлягають реальні явища;
- С) спрямований на аналіз набору компетентностей;
- Д) необхідність змін функцій навчального процесу.

17. *Національна рамка кваліфікацій діє в Україні з:*

- А) 6 січня 2011 р.;
- В) 6 січня 2012 р.;
- С) 6 січня 2013 р.;
- Д) 6 січня 2014 р.

18. *Кількість рівнів освіти в Національній рамці кваліфікацій:*

- А) 8 кваліфікаційних рівнів;
- В) 7 кваліфікаційних рівнів;

- С) 9 кваліфікаційних рівнів;
D) 6 кваліфікаційних рівнів.
- 19. Які стандарти визначені щодо кожного з 9-ти рівнів Національної рамки кваліфікацій:**
- A) знання, уміння, комунікації, автономність та відповідальність;
B) знання, здібності, комунікації, автономність;
C) знання, уміння, комунікації; відповідальність;
D) знання, здібності, автономність та відповідальність.
- 20. Відмінні характеристики компетентнісного підходу:**
- A) орієнтація на формування особистості фахівця, професіонала;
B) міждисциплінарна модель навчання та інтерактивні форми навчання;
C) ЗУНівський підхід;
D) відповіді А і В правильні.
- 21. Здібності застосовувати знання щодо виконання завдань та вирішення завдань і проблем:**
- 1) уміння;
2) комунікації;
3) відповіді А і В правильні.
4) немає правильної відповіді.
- 21. Види універсальних компетенцій:**
- A) інструментальні, міжособові, професійні;
B) міжособові, системні, професійні;
C) інструментальні, міжособові, системні;
D) міжособові, професійні, ключові.
- 22. Системні компетенції не включають:**
- A) здатність до навчання;
B) дослідницькі навички та креативність;
C) самовдосконалення та прагнення до успіху;
D) здатність до роботи в команді.

ТЕМА 1.3. ПЕДАГОГ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Загальна структурно-логічна схема за темою

1. Основні риси та якості сучасного педагога вищої освіти

Згідно з законом України «Про освіту»: педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах.

Місія педагога

– це посередництво між студентами та системою ідей, традиціями, культурою свого народу і людства.

Обов'язок педагога

– виховувати гідних людей, здатних примножувати здобутки людської цивілізації.

<i>Особисті якості педагога вищої освіти:</i>	
•	Вимогливість (вилучає всепрощення, безпринципність, поблажливість, потурання слабкостям).
•	Віра в людину (оптимізм, віра в сили й можливість людей).
•	Справедливість (прояви несправедливості обурюють учнів і завдають непоправної шкоди справі навчання).
•	Позитивна емоційна налаштованість (гнів, як і радість, повинні бути педагогічно спрямовані, не переходити меж, за якими вони є шкідливими).
•	Почуття міри (неприпустимість нововведень, що виходять за межі пристойності й педагогічної доцільності).
•	Педагогічний такт (лінія поведінки, яка оберігає честь і гідність студентського колективу, кожного студента, не принижуючи і не возвеличуючи його честі та гідності)
•	Організаторські здібності (вміння об'єднати і згуртувати колектив, керувати й спрямовувати його).
•	Мовна культура (найважливіший спосіб спілкування викладача зі студентами, головний інструмент педагогічної праці).
•	Особистий приклад («вчителів треба бути таким, яким він хоче бачити своїх вихованців» – «Золоте правило» виховання за К.Д. Ушинським).
•	Авторитет (визначення студентами інтелектуальної, моральної сили і переваги викладача).

2. Функції та види діяльності педагога

2.1. Функції педагога

<i>Основні функції педагога:</i>	
✓	Навчальна (дидактична) – головне не передавання знань, а формування вмінь здобувати їх самостійно, викладач є організатором процесу засвоєння знань.
✓	Розвиваюча – створення сприятливих умов щодо розвитку творчого потенціалу людини, її саморозкриття, самоствердження, самореалізація через творчість.
✓	Виховна – полягає в тому, щоб загальнолюдські цінності вкоренилися у свідомості й поведінці.

2.2. Функціональні види діяльності педагога

Конструктивна	– планування і побудова педагогічного процесу, відбір та композиція навчально-виховного матеріалу.
Організаційна	– організація колективу, залучення студентів до різноманітних видів діяльності.
Комунікативна	– встановлення взаємин викладача зі студентами.

3. Педагогічна майстерність та її елементи

Педагогічна майстерність	– високий рівень професійної діяльності викладача. Зовні воно проявляється в успішному творчому рішенні найрізноманітніших педагогічних задач, в ефективному

досягненні способів і цілей навчально-виховної роботи. З внутрішньої сторони педагогічна майстерність – професійне вміння оптимізувати всі види навчально-виховної діяльності, спрямувати їх на всебічний розвиток та удосконалення особистості, що забезпечує високу організацію педагогічного процесу.

<i>Елементи педагогічної майстерності:</i>	
1.	Гуманістична спрямованість діяльності – полягає в спрямованості діяльності педагога на особистість іншої людини, підтвердження словом і ділом найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й стосунків.
2.	Професійна компетентність – передбачає наявність професійних знань (суспільних, психолого-педагогічних, предметних, прикладних умінь та навичок). Для педагогічного впливу викладачеві потрібно володіти арсеналом якостей: - інтелектуальних; - моральних; - духовних.
3.	Педагогічні здібності – сукупність психічних особливостей викладача, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення. <i>Головні педагогічні здібності:</i> - толерантність; - комунікативність; - перцептивні здібності; - динамізм особистості; - емоційна стабільність; - оптимістичне прогнозування; - креативність; - впливовість.

4.	Педагогічна техніка (мистецтво, майстерність, уміння) – сукупність раціональних способів, умінь та особливостей поведінки викладача, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи.

Тести для самоперевірки знань за темою 1.3.

1. Місією педагога є:

- А) виховання чесних і гідних людей;
- В) передання учням свого досвіду і знань;
- С) посередництво між студентами і системою ідей, традиціями і культурою свого народу;
- Д) створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу студента.

2. Функції, які виконує педагог ВНЗ:

- А) навчальну та розвиваючу;
- В) навчальну та виховну;
- С) навчальну, виховну та розвиваючу;
- Д) навчальну та комунікативну.

3. Дидактична функція педагога полягає у:

- А) формуванні вмінь здобувати знання самостійно;
- В) укоріненні загальнолюдських цінностей у свідомості студента;
- С) створенні сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу студента;
- Д) така функція відсутня у діяльності педагога.

4. Відмінності інтерактивного навчання від пасивного полягають у:

- А) активність педагога поступається активності учнів;
- В) педагог спонукає студентів до самостійного пошуку;
- С) досвід студента стає основним джерелом пізнання;
- Д) відповіді А, В і С правильні.

5. ***Види діяльності, які виконує педагог ВНЗ:***
- A) конструктивну та комунікативну;
  - B) конструктивну, комунікативну, організаційну;
  - C) конструктивну та організаційну;
  - D) конструктивну, організаційну, інноваційну.
6. ***Головні елементи педагогічної майстерності викладача:***
- A) професійна компетентність та гуманістична спрямованість діяльності;
  - B) педагогічні здібності та професійна компетентність;
  - C) гуманістична спрямованість діяльності, професійна компетентність та педагогічні здібності;
  - D) гуманістична спрямованість та педагогічні здібності.
7. ***Організаційна діяльність педагога пов'язана із:***
- A) відбором та композицією навчально-виховного матеріалу;
  - B) залученням учнів у різноманітні види діяльності;
  - C) встановлення взаємин із студентами;
  - D) немає правильної відповіді.
8. ***До системи професійно важливих якостей викладача не належать:***
- A) когнітивні, регулятивні, комунікативні;
  - B) організаційно-конструкторські;
  - C) етично-конструкторські;
  - D) морально-етичні, емоційно-вольові.
9. ***Серед професійно важливих якостей науковці називають такі:***
- A) інтелектуальні якості;
  - B) володіння державною мовою;
  - C) гнучкість і неординарність мислення, ясний виклад своїх думок;
  - D) уміння неефективно здійснювати навчально-виховний процес.

- 10. Яка, на вашу думку, комбінація характеристик формує найефективнішого викладач:**
- А) Діловий, Артист, Педант;
  - В) Діловий, Педант, Фанатик;
  - С) Фанатик, Ентузіаст, Формаліст;
  - Д) Діловий, Ентузіаст, Артист.
- 11. Для викладача-Фанатика характерним є:**
- А) самодемонстрація не знань або умінь вести заняття, а своєї дотепності, зовнішності, чарівливості тощо;
  - В) прагнення захопити студентів своїм предметом, творче ставлення до роботи;
  - С) дотримання усталених традиційних і формальних правил;
  - Д) підвищена захопленість предметом, отже, відрив від реальних умов навчального процесу та завищені вимоги до студентів.
- 12. Для викладача-Ентузіаста характерним є:**
- А) самодемонстрація не знань або умінь вести заняття, а своєї дотепності, зовнішності, чарівливості тощо;
  - В) щире захоплення своїм предметом, творче ставлення до роботи;
  - С) дотримання усталених традиційних і формальних правил;
  - Д) підвищена захопленість предметом, отже, відрив від реальних умов навчального процесу та завищені вимоги до студентів.
- 13. Для викладача-Педанта характерним є:**
- А) добре володіння предметом, варіювання досить широким набором методичних прийомів, гранична раціональність;
  - В) гіпертрофоване прагнення дотримуватися правил офіційного характеру, прагнення до сумлінної передачі студентам усього, що знає викладач;
  - С) дотримання усталених традиційних і формальних правил;
  - Д) орієнтація лише на свої особисті інтереси; завищені вимоги до студентів.

14. Стабільно-позитивний викладач:

- А) викладач характеризується педагогічною спрямованістю діяльності, широтою і глибиною знань, ерудицією, гнучкістю мислення;
- В) викладач повинен бути в курсі всіх студентських справ;
- С) має схильність до поспішного оцінювання, стосунки зі студентами будуються на зарозумілому ставленні до молоді;
- Д) викладач має розуміти цілі, він прилаштовується до студентів.

15. Тип викладача, який не виділяють студенти:

- А) вічний студент;
- В) військовий;
- С) той, що відбуває свої обов'язки;
- Д) надактивний.

16. До педагогічної майстерності не належить:

- А) гуманістична спрямованість діяльності;
- В) прагматизм;
- С) професійна компетентність;
- Д) педагогічні здібності.

17. Педагогічна техніка:

- А) полягає в спрямованості діяльності педагога на особистість іншої людини, утвердження словом і ділом найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й стосунків;
- В) передбачає наявність професійних знань (суспільних, психолого-педагогічних, предметних, прикладних умінь та навичок). Їх змістом є знання предмета, методики його викладання, знання педагогіки і психології;
- С) є сукупністю раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки вчителя, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи з учнем, учнівським колективом відповідно до мети виховання, об'єктивних

та суб'єктивних їх передумов;

D) є сукупністю психічних особливостей вчителя, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення.

18. Тип викладача, який не належить до типології за результатами наукових досліджень:

A) викладач-гедоніст;

B) викладач-реаліст;

C) викладач-оптиміст;

D) творчий викладач.

19. Функції викладача - це:

A) навчальна, конструктивна, виховна;

B) навчальна, розвиваюча, виховна;

C) навчальна, організаційна, розвиваюча;

D) навчальна, комунікативна, виховна.

20. Функціональні види діяльності викладача - це:

A) навчальна, конструктивна, виховна;

B) конструктивна організаційна, комунікативна;

C) навчальна, комунікативна, виховна;

D) навчальна, організаційна, розвиваюча.

21. Тип викладачів, які знають свій предмет, займають керівну посаду, готові допомогти:

A) викладач-harismus;

B) викладач-loserus;

C) викладач-manegerus;

D) викладач-obiknovenus.

ТЕМА 1.4. ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ РОЗШИРЕННЯ САМОСТІЙНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Загальна структурно-логічна схема за темою

1. Навчальний процес у ВНЗ як об'єкт планування

Навчальний процес у вищих закладах освіти

– система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньому рівні відповідно до державних стандартів освіти. Він охоплює всі компоненти навчання: учасників навчального процесу (викладачів, студентів), засоби, форми і методи навчання.

Навчальний процес у ВНЗ базується на принципах (ст.32):

автономії та самоврядування;

↗	розмежування прав, повноважень і відповідальності засновника (засновників), державних органів та органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належить вищий навчальний заклад, органів управління вищого навчального закладу та його структурних підрозділів;
↗	поєднання колегіальних та єдиноначальних засад;
↗	незалежності від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів).

2. Навчальний план

2.1. Навчальний план як складова стандарту

Навчальний план

– нормативний документ, який складається вищим закладом освіти на підставі освітньої програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркових навчальних занять (лекції, лабораторні, практичні, семінарські, індивідуальні заняття, консультації навчальні й виробничі практики) та їх обсяг у кредитах ЄКТС, графік навчального процесу, форми й засоби проведення поточного й підсумкового контролю. У навчальному плані відображається також обсяг часу, передбачений на самостійну роботу. Навчальний план розробляється на весь період реалізації відповідної освітньої програми і затверджується керівником ВНЗ.

2.2. Робочий навчальний план і його структура

Робочий навчальний план

– нормативний документ, який складається вищим закладом освіти на поточний навчальний рік і конкретизує форми проведення навчальних занять, їх обсяг, форми й засоби проведення поточного та підсумкового контролю за семестрами. Робочий навчальний план затверджується керівником ВНЗ.

2.3. Індивідуальний навчальний план

Індивідуальний навчальний план

– нормативний документ, за яким здійснюється навчання студента, виходячи з вимог освітньої програми відповідного рівня підготовки та з урахуванням його особистих інтересів і потреб. Індивідуальний навчальний план студента складається на підставі робочого навчального плану і містить усі нормативні навчальні дисципліни, а також дисципліни, обрані студентом, з обов'язковим урахуванням структурно-логічної схеми підготовки. Індивідуальний навчальний план складається на кожний навчальний рік і затверджується в порядку, встановленому вищим закладом освіти. Методичне керівництво індивідуальним навчанням студентів та контроль за виконанням ними індивідуальних навчальних планів здійснюється деканатами факультетів та відповідними кафедрами.

3.1. Навчальна програма

Навчальна програма

– нормативний документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньої програми підготовки, її зміст, послідовність і організаційні форми вивчення навчальної дисципліни, вимоги до знань і вмінь студентів. Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний виклад змісту навчальної дисципліни і список літератури. Навчальні програми нормативних дисциплін входять до комплексу документів державного стандарту освіти, розробляються і затверджуються як його складові. Навчальні програми вибіркових дисциплін розробляються і затверджуються вищим закладом освіти.

3.2. Робоча програма навчальної дисципліни

Робоча програма навчальної дисципліни

– нормативний документ вищого навчального закладу освіти й розробляється для кожної дисципліни на основі навчальної програми дисципліни відповідно до навчального плану. У робочій програмі відображається конкретний зміст

навчальної дисципліни, послідовність та організаційно-методичні форми її засвоєння, обсяг часу на різні види навчальної роботи, засоби і форми поточного та підсумкового контролю.

<i>Робочі програми нормативних і вибіркових навчальних дисциплін розробляються відповідними кафедрами і, як правило, затверджуються:</i>	
➤	із соціально-гуманітарних, психологічно-педагогічних та загальноосвітніх дисциплін – проректором (заступником директора) з навчальної роботи;
➤	з фахових навчальних дисциплін і дисциплін спеціалізацій – деканом факультету (завідувачем відділення).

Навчальні програми, робочі програми навчальних дисциплін разом з навчальними планами є основними документами, якими керуються деканати та кафедри вищих закладів освіти в організації навчального процесу.

Тести для самоперевірки знань за темою 1.4.

1. Складові планування навчального процесу:

- A) навчальний процес у ВНЗ, навчальний план, навчальна програма;
- B) робоча програма, індивідуальний робочий план, навчальний процес у ВНЗ;
- C) робочий план, навчальний план, навчальна програма;
- D) немає правильної відповіді.

2. Навчальний процес у ВНЗ – це:

- A) система міжособистісних взаємин, які реалізуються у процесі спілкування;
- B) процес, що охоплює всі компоненти навчання: учасників навчального процесу (викладачів, студентів), засоби, форми і методи

навчання;

С) відповіді А і В правильні.

Д) немає правильної відповіді.

3. *Навчальний процес у ВНЗ базується на принципах:*

А) автономії та самоврядування;

В) розмежування прав, повноважень і відповідальності засновника (засновників), державних органів та органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належить вищий навчальний заклад, органів управління вищого навчального закладу та його структурних підрозділів;

С) поєднання колегіальних та єдиноначальних засад, незалежності від політичних партій, громадських і релігійних організацій

Д) відповіді А, В і С правильні.

4. *Назвіть усі компоненти навчального процесу у ВНЗ:*

А) викладачі, студенти;

В) засоби, форми й методи навчання;

С) відповіді А і В правильні;

Д) немає правильної відповіді.

5. *Навчальний план ВНЗ – це:*

А) нормативний документ, який складається вищим закладом освіти на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркових навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми і засоби проведення поточного й підсумкового контролю;

В) нормативний документ, за яким здійснюється навчання студента, виходячи з вимог освітньо-професійної програми відповідного рівня підготовки та з урахуванням його особистих освітньо-професійних інтересів і потреб;

С) нормативний документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньо-професійної програми підготовки, її

зміст, послідовність і організаційні форми вивчення навчальної дисципліни, вимоги до знань і вмінь студентів;

D) немає правильної відповіді.

6. *Визначте поняття «навчальна програма дисципліни»:*

A) система організаційних дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньому рівні;

B) нормативний документ, який складається ВНЗ на підставі освітньо-професійної програми;

C) нормативний документ, за яким здійснюється навчання студента з урахуванням його особистих інтересів і потреб;

D) нормативний документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньої програми, її зміст та організаційне форми викладання.

7. *Навчальна програма дисципліни містить:*

A) пояснювальну записку, тематичний виклад змісту навчальної дисципліни і список літератури;

B) пояснювальну записку, вступ, список літератури, додатки;

C) пояснювальну записку, тематичний виклад змісту навчальної дисципліни і список літератури, додатки;

D) немає правильної відповіді.

8. *Тематичний план, пакет методичних матеріалів для проведення поточного і підсумкового контролю, перелік навчально-методичної літератури, засобів наочності, технічних засобів навчання належать до:*

A) індивідуального робочого плану;

B) робочої програми;

C) навчального процесу;

D) правильні відповіді A і B.

9. **Основними документами, якими керуються деканати та кафедри вищих закладів освіти в організації навчального процесу є:**
- A) навчальні програми;
  - B) робочі програми навчальних дисциплін разом з навчальними планами;
  - C) правильні відповіді A і B.
  - D) немає правильної відповіді.
10. **Робочі програми навчальних дисциплін затверджуються:**
- A) ректором;
  - B) із соціально-гуманітарних, психологічно-педагогічних та загальноосвітніх дисциплін – проректором (заступником директора) з навчальної роботи;
  - C) з фахових навчальних дисциплін і дисциплін спеціалізацій – деканом факультету (завідувачем відділенням);
  - D) відповіді B і C правильні.
11. **Індивідуальний навчальний план затверджується:**
- A) ректором;
  - B) проректором (заступником директора) з навчальної роботи;
  - C) деканом факультету (завідувачем відділення);
  - D) завідувачем кафедри.
12. **Визначте поняття «індивідуальний навчальний план студента»:**
- A) система організаційних дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньому рівні;
  - B) нормативний документ, який складається ВНЗ на підставі освітньої програми;
  - C) нормативний документ, за яким здійснюється навчання студента з урахуванням його особистих інтересів і потреб;
  - D) нормативний документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньої програми, її зміст та організаційні форми викладання.

13. ***Назвіть розділи робочої програми навчальної дисципліни:***
- A) мета і завдання, карта СРС, література;
  - B) навчально-тематичний план, зміст дисципліни за темами, план практичних занять, індивідуальні завдання, критерії оцінок з поточного і підсумкового контролю;
  - C) карта СРС, практикум, тести;
  - D) правильні відповіді A і B.
14. ***Розділи робочої програми навчальної дисципліни (РПНД), у яких відображається компетентнісний підхід:***
- A) у розділах «Мета і завдання», «навчально – тематичний план»;
  - B) у розділах «Зміст дисципліни за темами»;
  - C) у розділах «Мета і завдання», «План практичних занять», «Індивідуальні завдання»;
  - D) у розділах «Карта СРС», «Підсумковий контроль знань».
15. ***Розділ РПНД, у якому визначено форми і методи організації навчального процесу щодо придбання студентами соціальних компетенцій:***
- A) «Навчально-тематичний план»;
  - B) «План практичних занять»;
  - C) «Карта самостійної роботи»;
  - D) «Зміст дисциплін за темами».
16. ***Розділ РПНД, у якому наведено розподіл обсягу годин за темами та видами навчальної роботи:***
- A) «Навчально-тематичний план»;
  - B) «План практичних занять»;
  - C) «Карта самостійної роботи»;
  - D) «Зміст дисциплін за темами».
17. ***Розділ РПНД, у якому планується самостійна робота студентів:***
- A) «Навчально тематичний план»;
  - B) «План практичних занять»;

- C) «Карта самостійної роботи»;
- D) «Зміст дисциплін за темами».
18. ***Розділ РПНД, у якому відображається робота студента, яка зв'язана з індивідуально-консультаційною роботою викладача:***
- A) «Навчально тематичний план»;
- B) «План практичних занять»;
- C) «Карта самостійної роботи»;
- D) «Зміст дисциплін за темами».
19. ***Розділ робочої програми навчальної дисципліни, який формує зміст лекційних занять:***
- A) «Навчально тематичний план»;
- B) «План практичних занять»;
- C) «Карта самостійної роботи»;
- D) «Зміст дисципліни за темами».
20. ***Структура робочого навчального плану ВНЗ:***
- A) нормативні та гуманітарні дисципліни;
- B) нормативні дисципліни за вибором ВНЗ;
- C) нормативні дисципліни та дисципліни за вибором ВНЗ і студентів;
- D) нормативні дисципліни та дисципліни за вибором викладачів.
21. ***Структура навчального плану ВНЗ за циклами дисциплін:***
- A) цикл гуманітарних дисциплін та цикл професійно-орієнтованих дисциплін;
- B) цикл гуманітарних дисциплін, цикл загально-економічних дисциплін та цикл професійно-орієнтованих дисциплін;
- C) цикл гуманітарних дисциплін та цикл загально-економічних дисциплін;
- D) цикл загально-економічних дисциплін та цикл професійно-орієнтованих дисциплін.

РОЗДІЛ 2.
СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХІВЦІВ

	Стор.
ТЕМА 2.1. МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	64
ТЕМА 2.2. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	75
ТЕМА 2.3. ДИСТАНЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ	83
ТЕМА 2.4. РОБОТА В МАЛИХ ГРУПАХ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ	91
ТЕМА 2.5. ДІЛОВА ГРА ЯК ФОРМА ВІДТВОРЕННЯ ЗМІСТУ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ	102
ТЕМА 2.6. РОЛЕВА ГРА ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАННЯ ГРУПОВОМУ СПІЛКУВАННЮ	112
ТЕМА 2.7. KEYС-МЕТОД ЯК ФОРМА ПРОФЕСІЙНО-ДІЯЛЬНІСНОГО НАВЧАННЯ	119
ТЕМА 2.8. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ, КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНКА ЇХ УСПІШНОСТІ	132

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХІВЦІВ

ТЕМА 2.1. МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Загальна структурно-логічна схема за темою

1. Методи навчання: сутність та види

Методи навчання

— сукупність способів і прийомів впливу на студентів для досягнення навчальних цілей. Відбір методів навчання обумовлений змістом навчального матеріалу і цілями навчання.

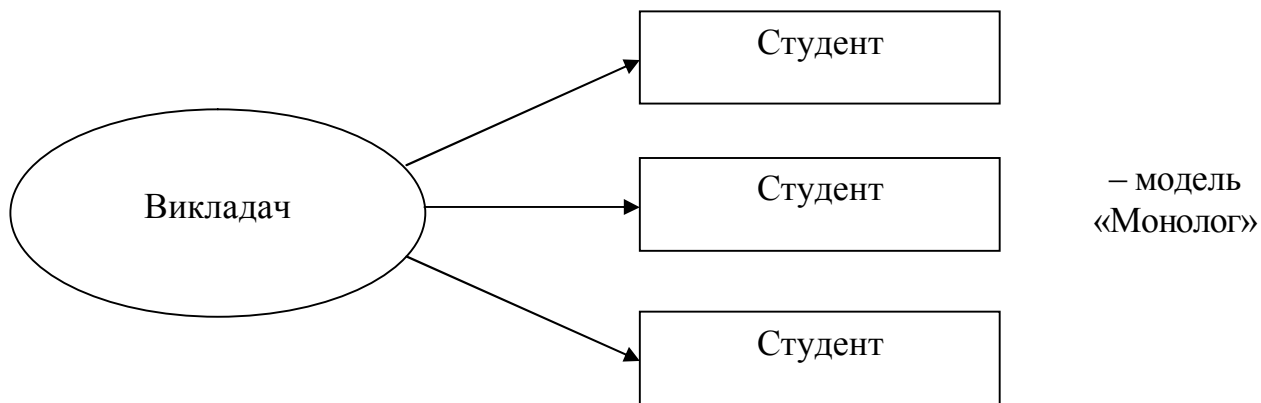

Рис. 2.1.1. Пасивні методи навчання

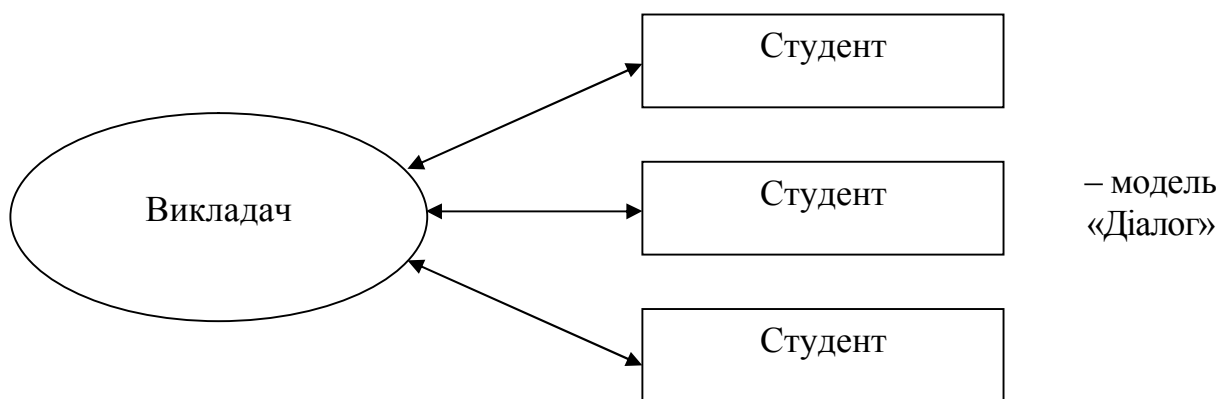

Рис. 2.1.2. Активні методи навчання

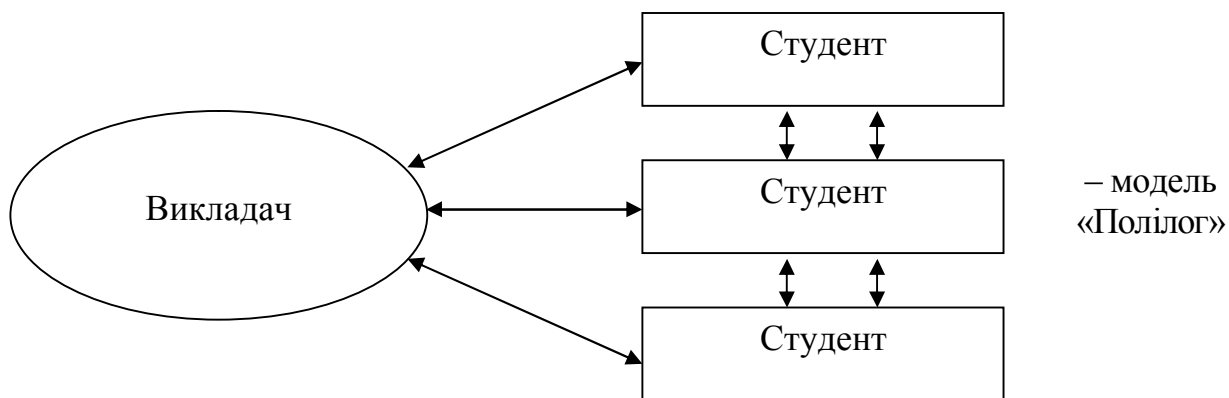

Рис. 2.1.3. Інтерактивні методи навчання

2. Технології навчання за видами занять

2.1. Традиційні технології навчання

Лекція — логічно вивершений, науково обґрунтований і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, ілюстрований, за необхідності, засобами

наочності та демонстрацією дослідів. Лекція покликана формувати в студентів основи знань з певної наукової галузі, а також визначити напрямок, основний зміст і характер усіх інших видів навчальних занять та самостійної роботи студентів з відповідної навчальної дисципліни.

Практичне заняття

— вид навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами, відповідно, до сформульованих завдань. Основна дидактична мета практичного заняття – розширення, поглиблення й деталізація наукових знань, отриманих студентами на лекціях та в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення умінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення студентів. Тематика і плани проведення практичних занять із переліком рекомендованої літератури заздалегідь доводяться до відома студентів.

Семінарське заняття

— вид навчального заняття, на якому викладач організовує обговорення студентами питань з попередньо вивчених тем відповідно до робочої навчальної програми. Семінарські заняття проводяться у формі бесіди (просемінар), рецензування та обговорення рефератів і доповідей, дискусій. Особливим видом семінарського заняття є спецсемінар, що практикується на старших курсах із фахових навчальних дисциплін та дисциплін спеціалізацій. Він покликаний поєднувати теоретичну підготовку майбутніх фахівців з їх участю в науково-дослідній роботі. Семінари сприяють розвитку творчої самостійності студентів, поглиблюють їх інтерес до науки і наукових досліджень, виховують педагогічний такт, розвивають культуру мови, вміння та навички публічного виступу, участі в дискусії.

Лабораторне заняття

— вид заняття, на якому студенти під керівництвом викладача проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди в спеціально обладнаних навчальних лабораторіях з використанням устаткування, пристосованого для умов навчального процесу. Дидактичною метою лабораторного заняття є практичне підтвердження окремих теоретичних умінь та навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі. Перелік тем лабораторних занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни.

Індивідуальні заняття

— передбачають створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів, які виявили особливі здібності в навчанні та здібності до науково-дослідної роботи і творчої діяльності. Індивідуальні заняття, як правило, проводяться у позанавчальний час за окремим графіком, складеним кафедрою з урахуванням потреб і можливостей студента.

2.2. Інноваційні технології навчання

2.2.1. Інтерактивне навчання

Проблемні лекції

— направлені на розвиток логічного мислення студентів і характеризуються тим, що коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами; увага студентів концентрується на матеріалі, який не знайшов відображення в підручниках, використовується досвід закордонних навчальних закладів з роздачею студентам під час лекції друкованого матеріалу та виділенням головних висновків з питань, що розглядаються. При читанні лекції студентам даються питання для самостійного розмірковування, проте лектор сам відповідає на них, не чекаючи відповідей студентів. Система питань у ході лекції відіграє активізуючу роль, змушує студентів сконцентруватися і почати активно мислити в пошуках правильної відповіді.

Міні-лекції

– передбачають виклад навчального матеріалу за короткий проміжок часу і характеризуються заочною ємністю, складністю логічних побудов, образів, доказів та узагальнень. Міні-лекції, як правило, проводяться як частина заняття-дослідження.

Робота в малих групах

– використовується з метою активізації роботи студентів при проведенні семінарських і практичних занять. Це так звані групи психологічного комфорту, де кожен учасник відіграє свою особливу роль і певними своїми якостями доповнює інших. Використання цієї технології дає змогу структурувати практично семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистих якостей та досвіду соціального спілкування.

Семінари-дискусії

– передбачають обмін думками і поглядами учасників з приводу даної теми, а також розвиває мислення, допомагають формувати погляди і переконання, виробляють вміння формулювати думки і висловлювати їх, навчають оцінювати пропозиції інших людей та критично підходити до власних поглядів.

Мозкові атаки

– метод розв’язання невідкладених завдань за дуже обмежений час, суть якого полягає в тому, щоб висловити якнайбільшу кількість ідей за невеликий проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію.

Кейс-метод

– метод аналізу конкретних ситуацій, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів і передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу.

Презентації

– виступи перед аудиторією, використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань, інструктажу, демонстрації нових товарів та послуг.

Рольові ігри

– форма активізації студентів, за вони задіяні в процесі інсценізації певної виробничої ситуації у ролі безпосередніх учасників подій.

Ділові ігри

– метод імітації (наслідування, відображення) прийняття управлінських рішень у різноманітних ситуаціях шляхом гри (програвання, розігрування) за правилами, що вже існують або розробляються самими учасниками. Він реалізуються через самостійне вирішення студентом поставленої проблеми за умови недостатності необхідних знань, коли студент змушений самостійно опановувати новий зміст або шукати нові зв'язки у вже засвоєному матеріалі.

2.2.2. Дистанційне навчання

Дистанційне навчання

– індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно комунікаційних технологій.

Дистанційні курси

– інформаційні продукти, які використовуються в процесі дистанційного навчання і є достатніми для навчання за окремими навчальними дисциплінами.

Компоненти дистанційного навчання:	
✓	Відкрите навчання.
✓	Комп'ютерне навчання.
✓	Комп'ютерна система комунікацій (Інтернет).

Вища освіта недалекого майбутнього

– сукупність нових вищих навчальних закладів, об'єднаних глобальною віртуальною мережею.

Глобальний процес формування нового високоавтоматизованого інформаційного середовища суспільства створює безпрецедентні можливості для розвитку людини, більш ефективного вирішення багатьох її професійних та соціальних проблем.

Тести для самоперевірки знань за темою 2.1.

1. Традиційні технології навчання містять:

- A) лекції, ділові ігри, лабораторні заняття;
- B) лекції, практичні заняття, лабораторні заняття;
- C) лекції, міні-лекції, кейс-метод;
- D) проблемні лекції, рольові ігри, презентації.

2. Інноваційні технології навчання містять:

- A) лекції, індивідуальні заняття, лабораторні заняття;
- B) проблемні лекції, ділові ігри, презентації;
- C) міні-лекції, лабораторні заняття, індивідуальні заняття;
- D) лекції, практичні заняття, робота у малих групах.

3. Інтерактивне навчання містить:

- A) лекції, семінари, презентації;

- B) міні-лекції, кейс-метод, презентації;
  - C) проблемні лекції, лабораторне заняття;
  - D) лекції, практичні заняття.
4. ***Інноваційні технології навчання – це:***
- A) інтерактивне та дистанційне навчання;
  - B) інтерактивне та заочне навчання;
  - C) вечірнє та заочне навчання;
  - D) навчання без відриву від основної роботи.
5. ***Метод навчання, завдяки якому створюються можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, який забезпечує формування особистих якостей та досвіду соціального спілкування – це :***
- A) семінарське заняття;
  - B) міні-лекція;
  - C) робота у МГ;
  - D) практичне заняття.
6. ***Метод, який передбачає обмін думками і поглядами учасників, розвиває мислення, виробляє вміння формулювати думки і висловлювати їх – це:***
- A) лекція;
  - B) семінар-дискусія;
  - C) робота у МГ;
  - D) міні-лекція.
7. ***Метод розв'язання завдань за дуже обмежений час, дає можливість обговорити і здійснити селекцію ідей – це:***
- A) лекція;
  - B) семінар-дискусія;
  - C) робота у МГ;
  - D) мозкова атака.

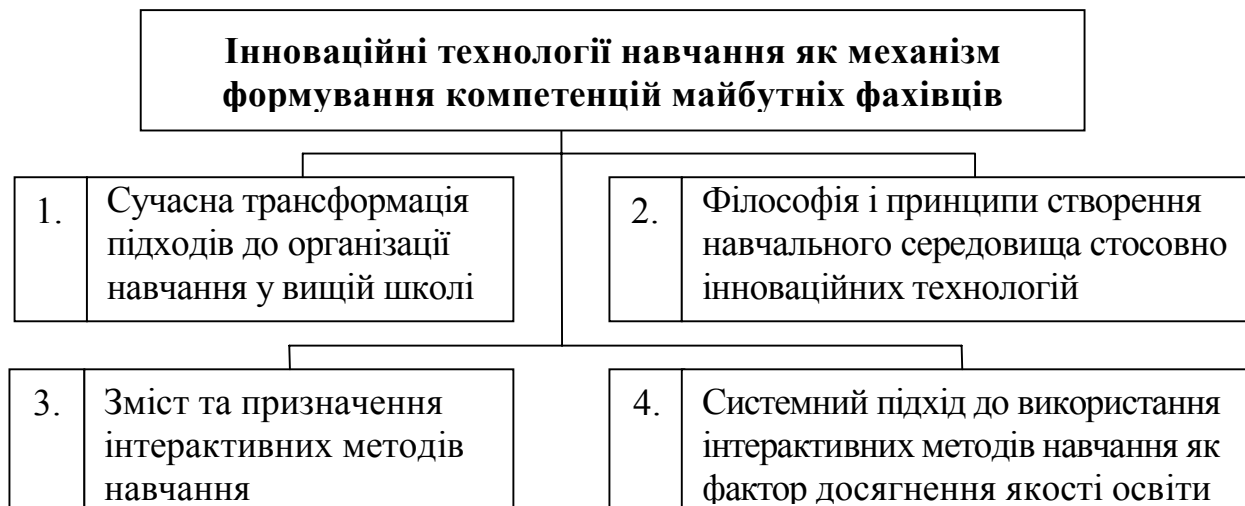
8. ***Форма активізації студентів, за якої вони задіяні в процесі інсценізації певної ситуації у ролі учасників події – це:***
- A) лекція;
  - B) семінар-дискусія;
  - C) робота у МГ;
  - D) рольова гра.
9. ***Метод імітації прийняття управлінських рішень шляхом програвання за визначними правилами – це:***
- A) рольова гра;
  - B) ділова гра;
  - C) кейс-метод;
  - D) мозкова атака.
10. ***Метод, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності шляхом розгляду реальних виробничих, управлінських та інших ситуацій – це:***
- A) рольова гра;
  - B) ділова гра;
  - C) кейс-метод;
  - D) мозкова атака.
11. ***Головні особливості ДГ як метода активного навчання:***
- A) спільна діяльність учасників, розподіл ролей та їх суперечливість, введення елементів випадковості;
  - B) спільна діяльність учасників, включення у сюжет «людського елементу»;
  - C) драматизація ситуації, наявність інтриги;
  - D) спільна діяльність, виклад об'єктивної інформації.
12. ***Основні види ділових ігор за характером моделюючих ситуацій:***
- A) навчаючі та пошукові;
  - B) гра-тренажер, гра з суперником, гра з об'єктивними вимогами;
  - C) жорсткі та відкриті;

- D) тематичні, функціональні, комплексні.
13. **Основні види ДГ за кінцевим результатом:**
- A) навчаючі та пошукові;
  - B) гра-тренажер, гра з суперником, гра з об'єктивними вимогами;
  - C) жорсткі та відкриті;
  - D) тематичні, функціональні, комплексні.
14. **Основні види ДГ за кінцевою ціллю:**
- A) навчаючі та пошукові;
  - B) гра-тренажер, гра з суперником, гра з об'єктивними вимогами;
  - C) жорсткі та відкриті;
  - D) тематичні, функціональні, комплексні.
15. **Основні види ДГ в залежності від тематичної направленості:**
- A) навчаючі та пошукові;
  - B) гра-тренажер, гра з суперником, гра з об'єктивними вимогами;
  - C) жорсткі та відкриті;
  - D) тематичні, функціональні, комплексні.
16. **Основна перевага ДГ порівняно з іншими методами інтерактивного навчання:**
- A) дозволяє формувати в майбутніх фахівців цілісне уявлення про професійну діяльність;
  - B) дозволяє набувати соціального досвіду;
  - C) теоретичні знання трансформуються в діяльнісні комплекси;
  - D) дозволяє скоротити час накоплення професійного досвіду.
17. **Оптимальна кількість учасників у роботі малої групи:**
- A) 1-2 людини;
  - B) 3-4- людини;
  - C) 5-6 людей;
  - D) 7-10 людей.
18. **Мета при використанні методу конкретних ситуацій:**
- A) 100 % засвоєння знань;

- В) 100 % відвідування занять;
С) активізація процесу навчання;
D) немає правильної відповіді.
- 19. До принципів, на яких будуються активні методи навчання, не належать:**
- А) системність;
В) безперервність;
С) директивність;
D) професійна спрямованість.
- 20. Кількість інформації яка зберігається у пам'яті тих, хто навчається, при використанні інтерактивного навчання:**
- А) 10 % ;
В) 20-30%;
С) 50-60 %;
D) 80-90%.
- 21. Компоненти дистанційного навчання:**
- А) відкрите навчання;
В) комп'ютерне навчання;
С) комп'ютерна система комунікацій Інтернет;
D) відповіді А, В і С правильні.
- 22. Сукупність способів і прийомів впливу на студентів для досягнення навчальних цілей – це:**
- А) технології навчання;
В) методи навчання;
С) види занять;
D) відповіді А і В правильні.

ТЕМА 2.2. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Загальна структурно-логічна схема за темою

1. Сучасна трансформація підходів до організації навчання у вищій школі

<i>Інформаційно-репродуктивне навчання</i>	<i>Система професійно-діяльнісного навчання</i>
<i>Кінцеві цілі навчання:</i>	
- формування та закріплення знань, умінь і навичок стосовно майбутнього робочого місця	- формування комплексу характеристик професійної свідомості стосовно змісту освітньої програми
<i>Організаційні форми і методи аудиторного навчання:</i>	
- лекція; - практичне заняття; - семінарське заняття; - лабораторне заняття;	- проблемна лекція; - міні-лекція; - робота в малих групах; - ділова гра; - рольова гра; - кейс-метод; - тренінг; - модерації; - презентації

2. Філософія і принципи створення навчального середовища стосовно інноваційних технологій

Основні ознаки організації ефективного навчання стосовно цієї парадигми:

Навчання – це активний процес конструювання компетенцій.

Навчання – це конструктивний процес.

Навчання – це емоційний процес.

Навчання – це саморегульований процес.

Навчання – це соціальний, комунікаційний процес.

Навчання – це ситуативний процес.

Принципи створення навчального середовища в умовах цього підходу:

Навчання в контексті реальної проблеми.

Навчання в контексті реальної ситуації.

Навчання у соціальному контексті («навчатися через спілкування»).

Навчання з інструктивною підтримкою з боку викладача, а також з отриманням необхідних ресурсів для засвоєння знань, вмінь, навичок тощо.

3. Зміст та призначення інтерактивних методів навчання

3.1. Метод роботи в малих групах

Метод роботи в малих групах

– є універсальним, тому його можна використовувати за кожною навчальною дисципліною, у різноманітних формах ведення практичних занять, зокрема, у формах розминки, модерації, тренінгу, роботі в команді, рольової гри, практичного заняття (інтенсивна участь всіх студентів у розгляді теми, виконанні практичного завдання таке інше).

3.2. Рольові ігри

Рольові ігри

– проводяться за різними цілями і підрозділяються на педагогічні та психологічні.

Педагогічні рольові ігри мають такі цілі:

- розвиток особистості;
- тренування та зміна поведінки відповідно до різноманітних ролей майбутньої професії.

Психологічні рольові ігри проводяться у формі тренінгів:

- комунікацій;
- поведінки;
- з риторики.

3.3. Ділова гра

Ділова гра

– найбільш наближена до майбутньої професії форма організації навчального процесу, яка потребує від учасника необхідного рівня підготовки, як правило, у суміжних галузях знань. Тому, ділові ігри проводяться на старших курсах, займають 4-6 і більше академічних годин.

Ділові ігри визначають:

- рівень професійної підготовки кожного учасника;
- наявність творчих здібностей;
- вміння працювати в команді;
- інші професійні здібності.

Вимоги до ділової гри

Наявність проблеми

Альтернативність вирішення проблеми

Розподіл ролей

Суперечливість інтересів учасників

Етапність проведення гри

Залучення факторів ймовірності подій

Наявність системи оцінювання роботи учасників

Рис. 2.2.1. Основні вимоги до ділової гри

3.4. Кейс-метод

Кейс-метод (аналіз ситуацій)

«case» - випадок).

– техніка навчання, що використовує опис реальних економічних і соціальних ситуацій (від англійського

Переваги та особливості кейс-методу:

✓	розвиток у студентів навичок аналізу та критичного мислення у реальних управлінських ситуаціях;
✓	зв'язок теорії та практики і на цій основі більш глибоке розуміння та засвоєння теорії;
✓	надання успішних та невдалих прикладів щодо управлінських рішень, що дозволяє поступово формувати уявлення про причинно-наслідкові зв'язки в управлінні підлеглими, а також комплекс неформальних правил при управлінні рішеннями в реальних ситуаціях;
✓	формування коректного ставлення та поваги до думки інших, навіть у випадках, коли ця думка не збігається з власною;
✓	надання різних точок зору, що формує у осіб, що навчаються, думку про можливість існування альтернативних варіантів;
✓	формування навичок щодо вироблення критеріїв оцінювання альтернативних варіантів, враховуючи ситуації з суперечливими критеріями;
✓	розвиток навичок щодо застосування різних технологій оцінювання альтернативних варіантів за умов невизначеності та неповної інформації;
✓	розвиток здатності щодо знаходження компромісу в ситуаціях, які характеризуються наявністю різноманітних, суперечливих точок зору.

4. Системний підхід до використання інтерактивних методів навчання як фактор досягнення якості освіти

Досвід використання вище названих методів інтерактивного навчання свідчить про те, що ефективність їх досягається за умов системного підходу до їх застосування, що досягається при дотриманні таких принципів:

1.	Цільова спрямованість на майбутню професію
2.	Послідовність та наступництво
3.	Безперервність

Тести для самоперевірки знань за темою 2.2.

1. *Кінцеві цілі в системі професійно-діяльнісного навчання:*

- А) формування та закріплення знань, умінь і навичок стосовно майбутнього робочого місця;
- В) формування комплексу характеристик професійної свідомості стосовно змісту освітньої програми;
- С) формування особистості, тренування та зміна поведінки відповідно до різноманітних ролей майбутньої професії;
- Д) немає правильної відповіді.

2. *Форми та методи аудиторного навчання, що не є інтерактивними:*

- А) робота в малих групах;
- В) ділова гра та рольова гра;
- С) кейс-метод і тренінг;
- Д) лабораторне заняття.

3. *Принципи створення навчального середовища в умовах професійно-орієнтованого навчання:*

- А) навчання в контексті реальної проблеми та навчання в контексті реальної ситуації;

В) навчання у соціальному контексті («навчатися через спілкування»);

С) навчання в політичному контексті;

Д) відповіді А і В правильні.

4. Основні ознаки організації інтерактивного навчання:

А) навчання – це конструктивний та емоційний процес;

В) навчання – це соціальний, комунікаційний процес;

С) навчання – це пасивний процес конструювання знань;

Д) відповіді А і В правильні.

5. Компетентнісний підхід до навчання базується на:

А) формуванні знань, умінь і навичок;

В) формуванні професійних компетенцій;

С) формуванні універсальних компетенцій;

Д) відповіді В і С правильні.

6. Інтерактивне навчання це:

А) механізм формування професійних компетенцій;

В) механізм формування універсальних компетенцій;

С) відповіді А і В правильні;

Д) механізм формування ЗУН (знань, умінь, навичок).

7. Ділові ігри проводяться:

А) на молодших курсах, займають 4-6 академічних годин;

В) на старших курсах, займають 4-6 академічних годин;

С) на молодших курсах, займають 6-8 академічних годин;

Д) немає правильної відповіді.

8. Вимоги до ділової гри:

А) наявність проблеми;

В) альтернативність вирішення проблеми;

С) етапність проведення гри;

Д) відповіді А, В і С правильні.

9. *Принципи системного підходу до використання інтерактивних методів навчання:*

- A) цільова спрямованість на майбутню професію, послідовність та наступництво, навчання в контексті реальної проблеми;
- B) цільова спрямованість на майбутню професію, послідовність та наступництво, безперервність;
- C) навчання в контексті реальної ситуації, навчання з інструктивною підтримкою;
- D) відповіді A і B правильні.

10. *Рольові ігри поділяються на:*

- A) педагогічні та психологічні;
- B) практичні та психологічні;
- C) педагогічні, психологічні та практичні;
- D) немає правильної відповіді.

11. *Психологічні рольові ігри проводяться у формі тренінгів:*

- A) комунікацій;
- B) поведінки;
- C) з риторики;
- D) відповіді A, B і C правильні.

12. *Педагогічні рольові ігри мають такі цілі:*

- A) розвиток особистості, зміна поведінки відповідно до різноманітних ролей майбутньої професії;
- B) розвиток особистості, тренування;
- C) розвиток особистості, тренування та зміна поведінки відповідно до різноманітних ролей майбутньої професії;
- D) немає правильної відповіді.

13. *Ділова гра проводиться на старших курсах і займає:*

- A) 2-4 академічних години;
- B) 4-6 академічних годин;
- C) більше 6-ти академічних годин;
- D) відповіді B і C правильні.

ТЕМА 2.3. ДИСТАНЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Загальна структурно-логічна схема за темою

1. Дистанційне навчання: сутність та доцільність використання

Дистанційне навчання – технологія, що будується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення та сучасні телекомунікаційні мережі з метою доставки навчального матеріалу та спілкування, зокрема, у реальному часі.

Дистанційне навчання – сукупність наступних засобів:	
✓	засоби надання навчального матеріалу студенту;
✓	засоби контролю успішності студента;
✓	засоби консультації студента програмою-викладачем;
✓	засоби інтерактивної співпраці викладача і студента;
✓	можливість швидкого доповнення дисципліни новою інформацією, коригування помилок.

<i>Доцільність використання дистанційного навчання:</i>	
↗	Нові вимоги до освіти (зокрема, доступність, невисока вартість навчання, обмеження за часом навчання таке інше).
↗	Збільшення кількості бажаючих отримати освіту через підвищення її престижу.
↗	Поява і розвиток якісно нових засобів інформаційних технологій і яскраво виражений процес інформатизації.
↗	Посилення міжнародної інтеграції.

<i>Державна політика у сфері використання дистанційних технологій навчання:</i>	
1)	підтримка процесу інформатизації освіти, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі освіти;
2)	сприяння забезпеченню навчальних закладів комп'ютерами, сучасними засобами навчання, створення глобальних інформаційно-освітніх мереж;
3)	забезпечення розвитку всеохоплюючої системи моніторингу якості освіти всіх рівнів.

2. Принципи роботи системи дистанційного навчання

<i>Основні принципи роботи системи дистанційного навчання (СДН):</i>	
✓	Гуманістичність навчання: спрямованість навчання і освітнього процесу в цілому до людини, створення максимально сприятливих умов для оволодіння студентами соціально накопиченим досвідом, адаптованим змістом навчання, засвоєння знань щодо обраної професії.
✓	Пріоритетність педагогічного підходу при плануванні освітнього процесу: розробку СДН необхідно починати з формування теоретичних концепцій, створення дидактичних моделей тих явищ, що передбачається реалізувати.

✓	Педагогічна доцільність застосування нових інформаційних технологій: педагогічна оцінка ефективності кожного кроку планування і створення СДН.
✓	Вибір змісту освіти: зміст створеної СДН повинен відповідати нормативним вимогам Державного стандарту України.
✓	Стартовий рівень освіти: особа для навчання повинна бути знайома із науковими основами самостійної роботи, мати певні навички спілкування з комп'ютерами тощо.
✓	Відповідність технології навчання: технології навчання повинні бути адекватні моделям дистанційної освіти.
✓	Мобільність навчання полягає у створенні інформаційних мереж, баз і банків знань, даних для ДН, що дозволяє студенту коректувати або доповнювати свою освітню програму в необхідному напрямку.
✓	Неантагоністичність існуючим формам освіти: створені інформаційні технології зможуть дати необхідний соціальний та екологічний ефект за умови, що будуть інтегровані в традиційну систему вищої освіти.

3. Характерні риси дистанційного навчання

Характерні риси дистанційного навчання:	
•	Гнучкість: студенти, в основному, не відвідують регулярних занять, а навчаються у зручний для себе час та в зручному місці.
•	Модульність: кожний окремих курс створює цілісне уявлення про окрему предметну область, що дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам.

•	Дальнодійність: відстань від місця перебування студента до освітнього закладу не є перешкодою для ефективного навчального процесу.
•	Асинхронність: у процесі навчання студент і викладач можуть реалізувати технології навчання незалежно від часу, тобто за зручним для кожного розкладом і темпом.
•	Охоплення: кількість студентів у СДН не може бути надмірною.
•	Викладач (нова роль): стає координатором навчального процесу, консультантом, керівником навчальних проектів таке інше.
•	Студент (нова роль), яка потребує виняткової мотивованості, самоорганізації, працьовитості й певного стартового рівня освіти.

4. Види технологій дистанційного навчання

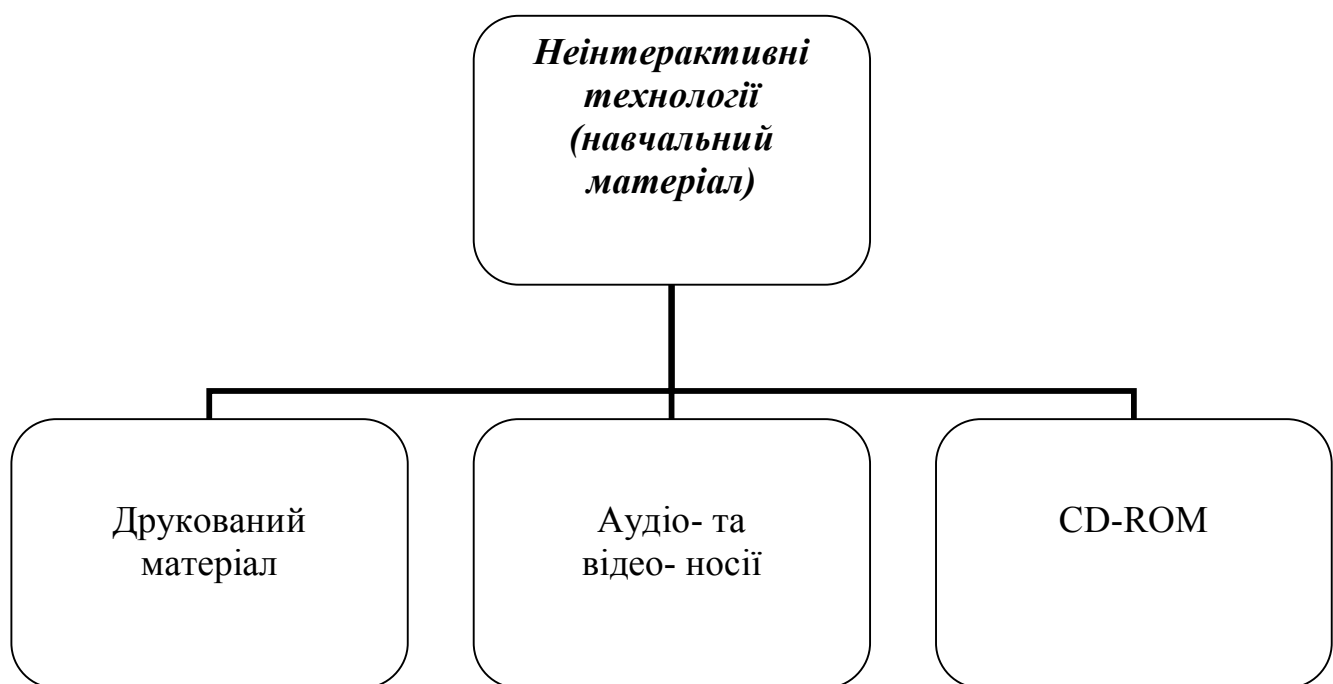

Рис. 2.3.1. Види неінтерактивних технологій

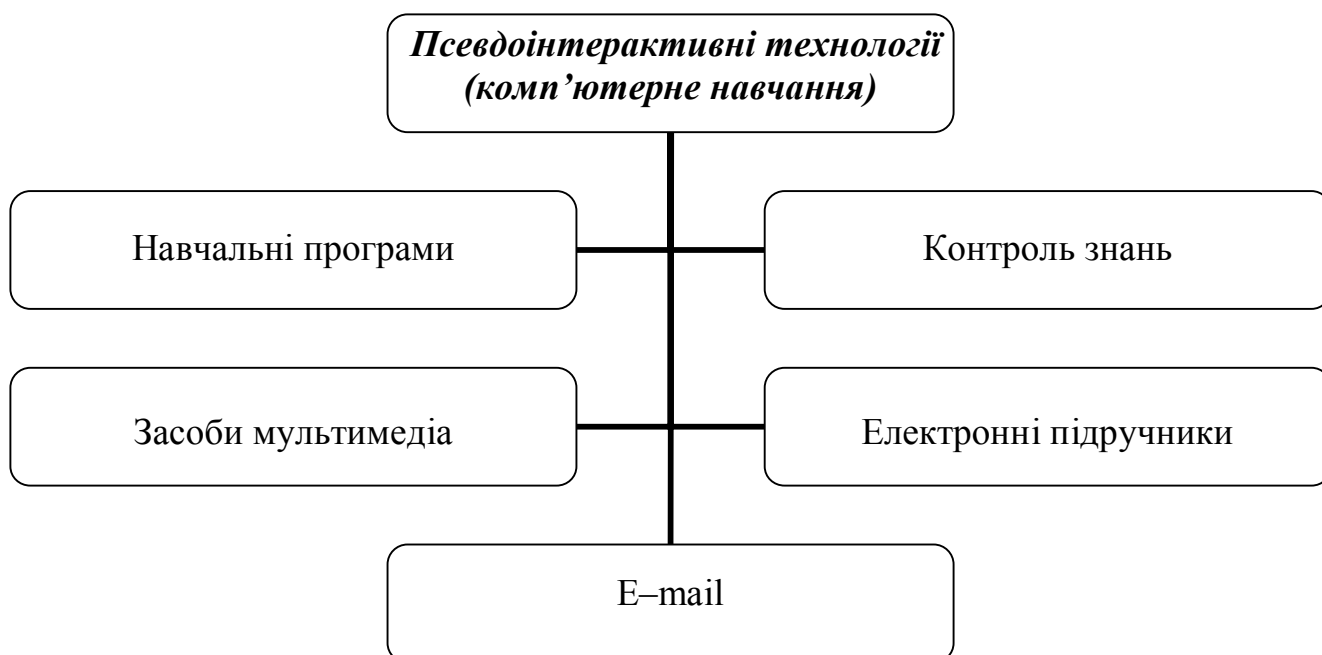

Рис. 2.3.2. Види псевдоінтерактивних технологій навчання

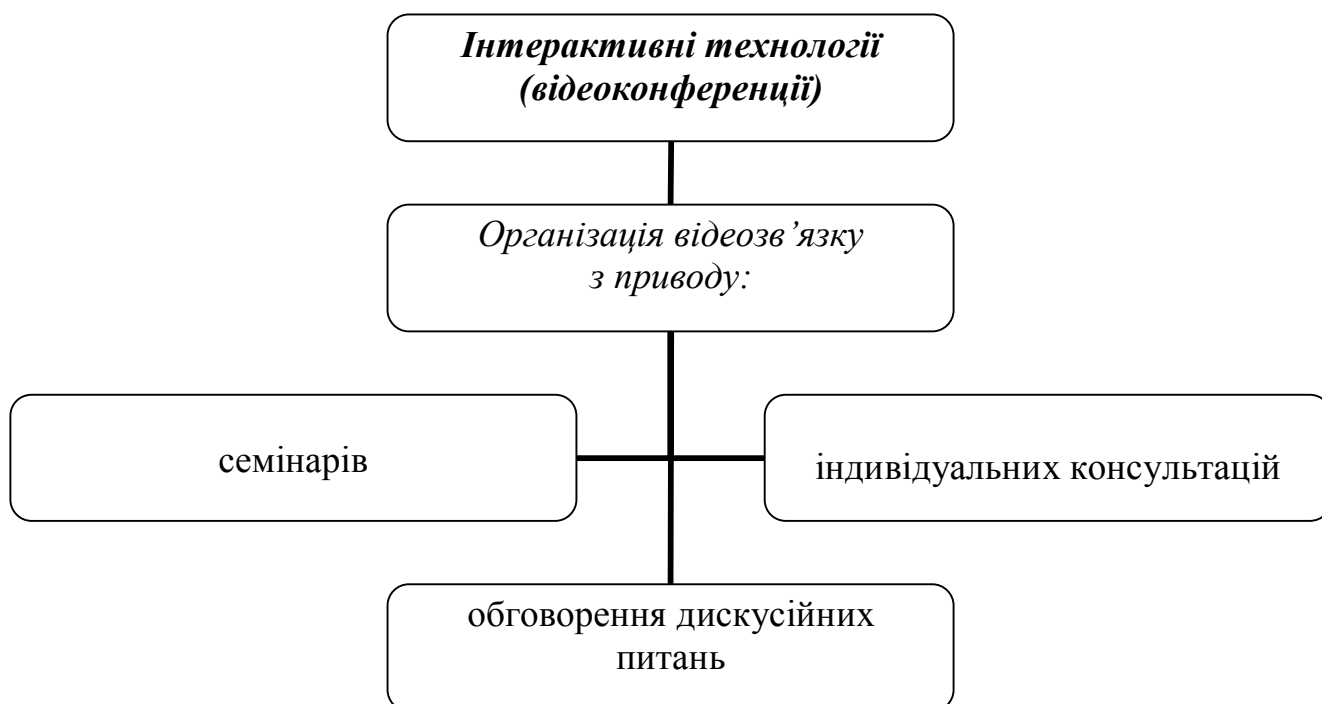

Рис. 2.3.3. Види інтерактивних технологій

Використання традиційних і нових інформаційних технологій та їх технічних засобів (для постачання навчального матеріалу, його самостійного вивчення, організації діалогового обміну між викладачем і студентом, тощо) є провідним напрямком розвитку дистанційної освіти.

Тести для самоперевірки знань за темою 2.3.

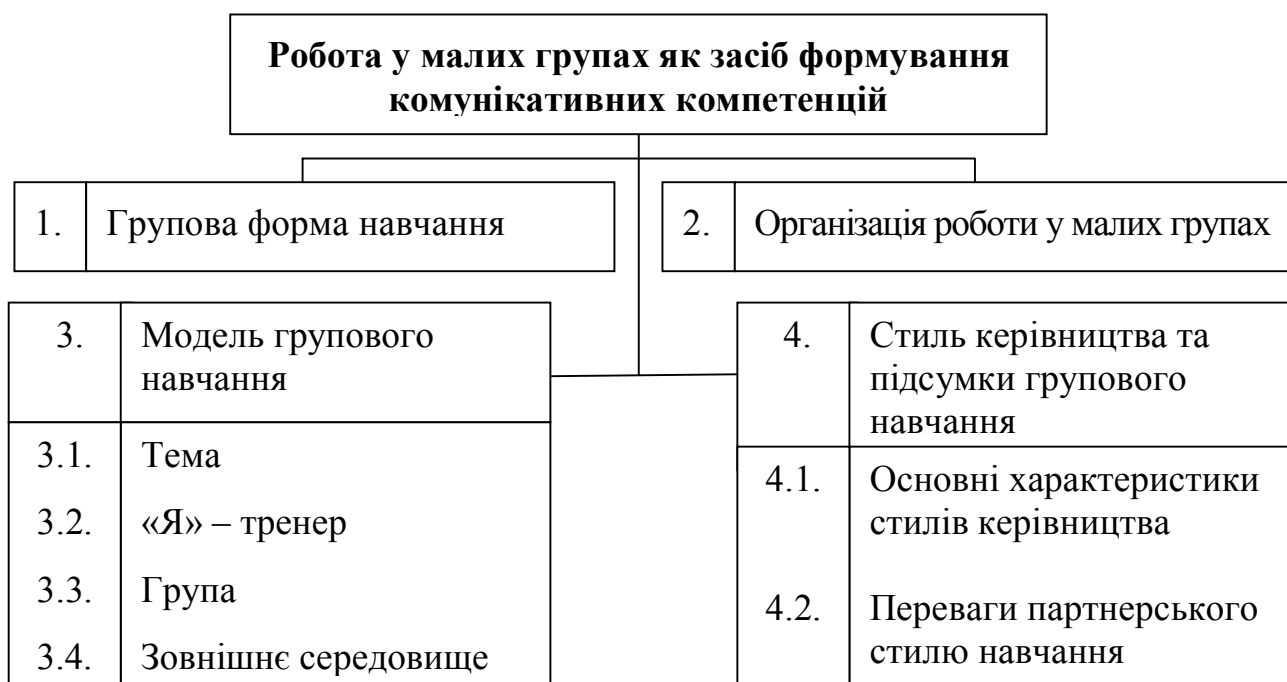
1. ***Компоненти дистанційного навчання не містять:***
  - A) відкрите навчання;
  - B) комп'ютерне навчання;
  - C) комп'ютерна система комунікацій (Інтернет);
  - D) наявність конспекту лекцій.
2. ***Перші форми дистанційного навчання з'явилися:***
  - A) у кам'яному столітті;
  - B) у Стародавньому Римі;
  - C) в епоху Просвітництва;
  - D) в ХІХ столітті.
3. ***Дистанційна освіта дозволяє:***
  - A) навчатися у зручний час та у зручному місці;
  - B) ефективно використовувати навчальні площі та технічні засоби;
  - C) використовувати в навчальному процесі нові досягнення інформаційних технологій;
  - D) усі відповіді правильні.
4. ***Дистанційна форма навчання студентів передбачає:***
  - A) відсутність постійного та безпосереднього контролю за ходом підготовки студентів з боку факультету ДН;
  - B) самостійну індивідуальну роботу кожного студента з вивчення дисциплін навчального плану;
  - C) відсутність «зворотнього зв'язку» між студентом та факультетом ДН;
  - D) відповідь С не правильна.
5. ***Традиційно компоненти дистанційного навчання не містять:***
  - A) відкрите навчання;
  - B) комп'ютерне навчання;
  - C) інтерактивне навчання;
  - D) Інтернет.

6. ***Доцільність використання дистанційного навчання не обумовлено:***
- A) новими вимогами до освіти;
  - B) новими можливостями інформаційних технологій;
  - C) посиленням міжнародної інтеграції;
  - D) демографічною ситуацією.
7. ***Принципи роботи системи дистанційного навчання не містять:***
- A) гуманістичність навчання;
  - B) мобільність навчання;
  - C) педагогічна доцільність;
  - D) політична спрямованість.
8. ***Характерні риси дистанційного навчання не містять:***
- A) гнучкість, модульність, дальнодійність;
  - B) асинхронність, модульність, гнучкість;
  - C) викладача-координатора, консультанта, керівника навчальних проектів;
  - D) антагоністичність існуючим формам освіти.
9. ***Нова роль студента в умовах дистанційного навчання потребує:***
- A) стартового рівня освіти та працєовитості;
  - B) бути координатором навчального процесу;
  - C) бути консультантом;
  - D) бути керівником навчальних проектів.
10. ***Державна політика в сфері використання дистанційних технологій навчання:***
- 1. підтримка процесу інформатизації освіти, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі освіти;
  - 2. сприяння забезпеченню навчальних закладів комп'ютерами, сучасними засобами навчання, створення глобальних інформаційно-освітніх мереж;
  - 3. забезпечення розвитку всеохоплюючої системи моніторингу якості освіти всіх рівнів;

4. всі відповіді правильні.
- 11. Що не відноситься до комп'ютерних телекомунікацій, вживаних при дистанційному навчанні:**
- A) використання аудиторної дошки;
  - B) чат-заняття;
  - C) телеконференції;
  - D) використання роботів для телеприсутності.
- 12. Дистанційне навчання допомагає реалізовувати:**
- A) особисті амбіції студентів і викладачів;
  - B) прагнення суспільства до технічного прогресу;
  - C) навчання студентів-інвалідів;
  - D) творчий потенціал студентів.
- 13. Неінтерактивні види дистанційного навчання:**
- A) друкований матеріал;
  - B) аудіо- та відео- носії;
  - C) CD-ROM;
  - D) всі відповіді вірні.
- 14. Суб'єкти дистанційного навчання:**
- A) особи, які навчаються (студент, слухач) за дистанційною формою навчання;
  - B) особи, які забезпечують навчальний процес за дистанційною формою навчання (педагогічні та науково-педагогічні працівники, методисти тощо);
  - C) відповіді A і B правильні.
  - D) немає правильної відповіді.

ТЕМА 2.4. РОБОТА В МАЛИХ ГРУПАХ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Загальна структурно-логічна схема за темою

1. Групова форма навчання

Групова навчальна діяльність

– форма (модель) організації навчання в малих групах студентів, об'єднаних спільною мінімальною метою.

Така технологія несе в собі риси інноваційного навчання: самостійне добування знань у результаті пошукової діяльності і операцій над інформацією, а також співпраці в групах, і, як наслідок, формування інформаційно-комунікативної компетентності.

Значення групового навчання:

➤	є тим базисом, на якому будується активна участь усіх без винятку членів великої групи;
➤	знання засвоюються на якісно новому рівні, ця ступінь навчання припускає перехід до творчого застосування засвоєних знань;

➤	учасник залучається до заняття щоб, наприклад, самостійно формулювати та вирішувати проблеми, розширювати особисті знання, приймати та оцінювати рішення;
➤	учасники краще запам'ятовують зміст заняття, якщо вони активно сприймають інформацію. Існує наступний взаємозв'язок між запам'ятовуванням і видом сприйняття інформації. Я запам'ятовую залежно від виду сприйняття інформації: • 10% якщо читаю інформацію; • 20% якщо чую інформацію; • 30% якщо бачу інформацію; • 50% якщо чую і бачу інформацію; • 70% якщо говорю про інформацію чи сам напишу; • 90% якщо самостійно розробив інформацію;
➤	самостійне мислення сприяє тому, щоб у учасників з самого початку складалась цілісна картина різних взаємозв'язків і взаємодії окремих елементів. Це дозволяє їм цілеспрямовано вирішувати комплексні завдання, обходячи складні процедури повторення вправ;
➤	активна робота позитивно впливає на мотивацію учасників, оскільки надає їм можливість впливати на хід заняття, відчувати особисту відповідальність за конкретні результати. Підвищується ідентифікація змісту і результатів. Учасники сприймають це як свою особисту справу і тому вони готові скоріше застосовувати нові знання;
➤	якщо в учасників є можливість вести активну роботу, то вони не так швидко втомлюються і зазвичай виявляються більш працездатними.

2. Організація роботи в малих групах

Робота у малих групах будується за наступною схемою:

1.	Вступна частина для усіх учасників.
2.	Робота в невеликих групах.
3.	Завершальна спільна фаза, у котрій обговорюються і узагальнюються повідомлення окремих груп.

Вимоги щодо успішного групового навчання:

➤	група повинна бути достатньо маленькою, щоб дійсно мати можливість висловити свої міркування;
➤	група повинна бути достатньо великою, щоб у ній достатньо було і знань, і думок;
➤	усі члени групи повинні бути рівноправними;
➤	усі члени групи повинні бути підготовлені для цієї роботи і дотримуватися певної самодисципліни у запропонованому режимі;
➤	відповідальність за керівництво роботою може брати на себе спеціальний модератор або члени групи беруть її самі на себе поперемінно.

3. Модель групового навчання

3.1. Тема

<i>Основні вимоги при визначенні теми:</i>	
✓	<i>тема повинна бути цікавою групі</i> (тому було б непогано, якби група сама брала участь у визначенні теми). Тут існують різноманітні можливості: можна підготувати декілька варіантів основної теми, для того щоб учасники самі вибирали найбільш відповідну тему. Якщо часу достатньо і група добре підготовлена, можливо виявити тему за допомогою методу модерації, про який вище сказано;
✓	<i>тема повинна бути достатньо складною</i> (щоб бути привабливою для учасників, пробуджувати в них бажання упоратися з нею, знайти відповідне рішення). Якщо в учасників з'являється відчуття, що вони не в силах вирішити це завдання, одразу зіпсується не тільки настрій, але й мотивація;
✓	<i>тема повинна відповідати за своїм обсягом та за своєю структурою кількості учасників групи.</i> Вона повинна бути настільки великою, щоб роботи вистачало для всіх членів групи, її може бути навіть трошки більше. Добре, якщо після вступних дискусій відбудеться розподіл праці: вихідна проблема поділяється, окремі аспекти обговорюються у мікрогрупах, котрі потім винесуть свої рішення на загальне обговорення.

3.2. «Я» – тренер

У груповому навчанні викладачів («я» – у нашій моделі) частіше усього називають тренером, оскільки він не стільки вчить, скільки тренує свою групу.

Тренер є провідником, який передає свої знання і практичний досвід. У груповому занятті тренер веде групу за собою, і, зрештою, приводить кожного учасника до його мети, допомагає реалізувати його істинні бажання.

<i>У ході групового навчання члени групи розвивають і тренують такі свої професійні і соціальні здібності:</i>	
➤	вміння аналізувати проблеми;
➤	вибирати найбільш відповідні шляхи рішення завдань;
➤	організовувати працю;
➤	цілеспрямовано працювати;
➤	слухати інших і враховувати їхні думки;
➤	конструктивно вирішувати конфлікти в групі.

У принципі формуються всі ті якості, які потрібні для повсякденної праці в колективі.

3.3. Група

Кожен, хто працював з групами, знає, що це досить складна справа: йде «боротьба за владу», розподіляються різні ролі, стихійно складаються якісь правила роботи. Одним словом, можливих конфліктів багато і це зрозуміло. Адже, у всіх членів групи свій специфічний характер, особисті цілі, бажання та інтереси. Звичайно, ці конфлікти заважають при виконанні заданої роботи, оскільки група не завжди може зосередитися на вирішенні завдання.

Існують різні фази, котрі група проживає протягом своєї роботи й котрі нерідко несуть у собі конфліктний потенціал.

Фази роботи групи:	
1.	Фаза формування групи Члени групи знайомляться один із одним. Фаза формальної ввічливості. Пошук зразків поведінки в групі, котрі приймаються усіма, і дій, котрі викликають опір у членів групи. Перша орієнтація на цілі групи і шляхи їх дослідження. Фаза є мирною і спокійною. Тренер може прискорити процес знайомства.
2.	Фаза бродіння У групі після ввічливого знайомства починається «боротьба за владу», фаза «бурі й натиску». Починаються конфлікти всередині групи. Окремі члени групи протистоять не тільки іншим членам, але й самим нормам групи. Виникає емоційний опір щодо цілей створення групи, бо обмежується особиста свобода. Починається розподілення різних ролей у групі. Якщо не знайдуться шляхи конструктивного вирішення конфліктів, група не буде працездатною. Тренер може надати методичну допомогу у виявленні рішень конфліктів, які виникають.
3.	Відновлююча фаза Після фази «бурі» група заспокоюється. Відновлюється усіма визнані правила поведінки й роботи. Розвиваються відчуття «ми» і бажання «триматися разом». Визнання інших членів групи, навіть якщо вони поводяться вередливо.
4.	Фаза виконання Група може спокійно працювати. Оскільки основні конфлікти групи вирішили, ролеві взаємини закріплені, група може зосередитися на вирішенні поставленої перед нею проблемою. У фазі виконання група є найбільш працездатною.

3.4. Зовнішнє середовище

<i>Вплив зовнішнього середовища на успішне групове навчання:</i>	
➤	Викладачі ВНЗ, які організують проведення групового навчання, згодні піти на певний ризик, готові прийняти цей сучасний метод навчання і відступити від більш авторитарних методів викладання.
➤	Викладачі ВНЗ, організатори проведення групового навчання, повинні налаштувати групу так, щоб вона була готова розпочати активну роботу і докладати усі необхідні зусилля задля вирішення завдання.
➤	Для групового навчання потрібні певні матеріальні умови: • приміщення, де могли б працювати дрібні групи, не заважаючи один одному; • необхідно виділити достатньо багато часу для роботи групи; • потрібно забезпечити групу всіма необхідними роздатковими матеріалами (папір, ручки, підручники, таке інше).

4. Стиль керівництва та підсумки групового навчання

4.1. Основні характеристики стилів керівництва

Як показує практика, найкращих результатів тренер домагається у тому випадку, якщо йому вдається засвоїти партнерський стиль навчання.

Відмінності партнерського від інших стилів керівництва розглянуті у таблиці 2.4.1.

Основні характеристики стилів керівництва

Відповідна поведінка	Авторитарний стиль навчання	Партнерський стиль навчання	Стиль Laissez-faire (невтручання)
А	1	2	3
Керована поведінка	• Вирішує все один • Нема дискусій за запропонованими рішеннями • Не інформує про найнеобхідніше • Детальний контроль	• Дає необхідні директиви • Радиться з тими, кого навчає • За необхідністю інформує • Широкий самоконтроль тих, хто навчається	• Дозволяє тим, хто навчається, вирішувати самотужки • Інформує їх у відповідь на запит • Немає контролю
Санкціонована поведінка	• Покарання • Якщо похвала, то направлена на особистість	• Допомога замість покарання • Конструктивна критика • Похвала по справі	• Ні покарань, ні похвали
Ціннісно-орієнтована поведінка	• Розглядає того, хто вчиться як свого підлеглого • Нема зацікавленості до його проблем і немає розуміння	• Бачить у тих, хто вчиться рівного партнера • Проявляє розуміння його проблем	• Дистанційований від тих, хто вчиться
Очікуюча поведінка	• Недовірливий, песимістичний щодо тих, хто вчиться	• Повністю довіряє, оптимістично налаштований	• Байдукий щодо тих, хто навчається

4.2. Переваги партнерського стилю навчання

<i>Основні переваги партнерського стилю навчання:</i>	
➤	зустріч учасників навчання не залишається на поверхні. Вони краще розуміють, у чому схожість і чим вони відрізняються один від одного;
➤	розвивається повага до інших учасників і готовність піти їм на зустріч;

➤	дискусії мають більш відкритий характер і, тим самим, легше розраховуються конфліктні ситуації;
➤	значно підвищується активність і мотивація учасників, унаслідок чого розвантажується тренер;
➤	оскільки група працювала самостійно, підвищується ідентифікація результатів цієї роботи, цим полегшується перехід до практики.

Тести для самоперевірки знань за темою 2.4.

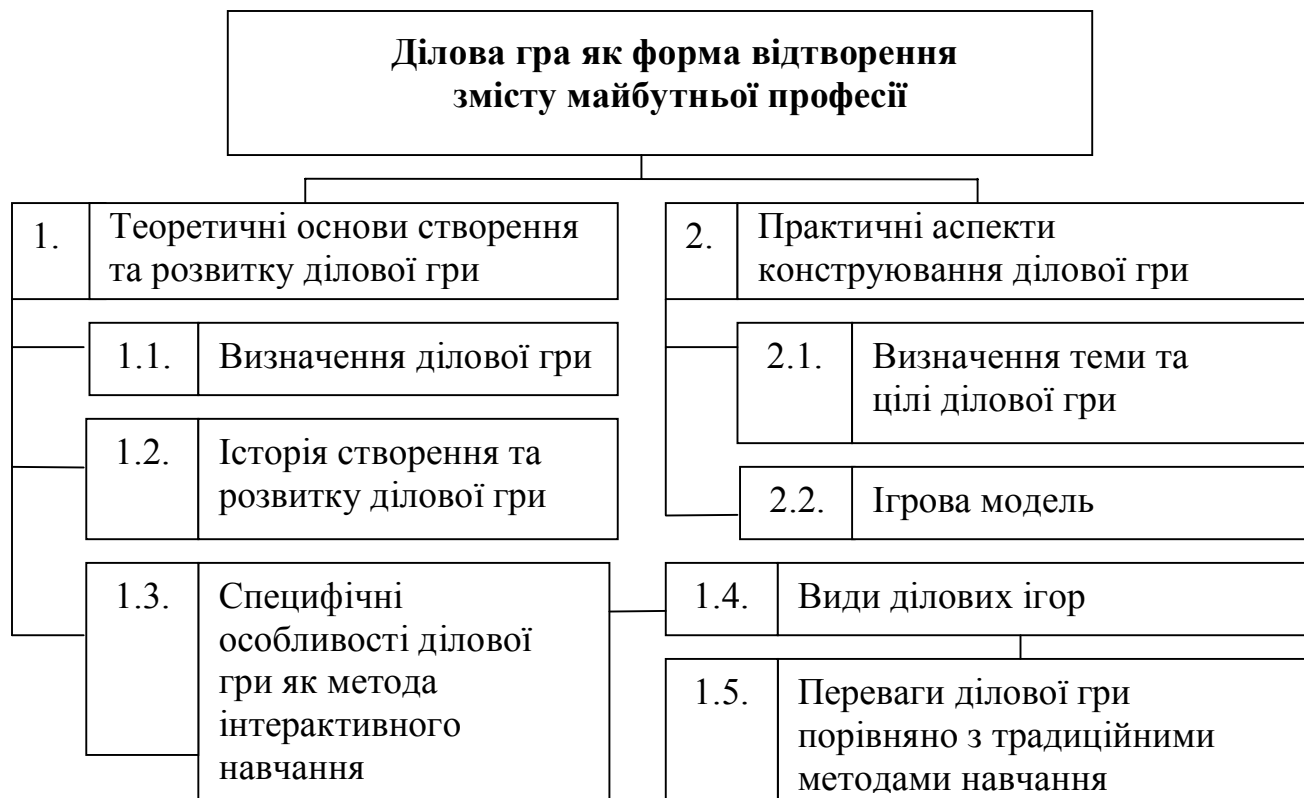
- Інтерактивний метод навчання, який є універсальним щодо використання у різних начальних дисциплінах та різноманітних формах ведення практичних занять:**
  - рольова гра;
  - робота у малих групах;
  - кейс-метод;
  - тренінг.
- Взаємозв'язок між запам'ятовуванням і видом сприйняття інформації:**
  - 40%, якщо читаю інформацію;
  - 50%, якщо чую і бачу інформацію;
  - 90%, якщо самостійно розробив інформацію;
  - відповіді В і С правильні.
- Значення групового навчання:**
  - є тим базисом, на якому будується активна участь усіх без винятку членів великої групи;
  - забезпечує перехід до творчого застосування засвоєних знань;
  - учасник залучається до заняття, щоб самостійно формулювати та вирішувати проблеми, розширювати особисті знання, приймати та

- оцінювати рішення;
- D) усі відповіді правильні.
4. ***Вимоги щодо успішного групового навчання:***
- A) кількість членів малої групи не має значення;
- B) усі члени групи повинні бути рівноправними;
- C) усі члени групи повинні бути підготовлені для цієї роботи і дотримуватися певної самодисципліни у пропонованому режимі;
- D) відповіді B і C правильні.
5. ***При визначенні теми заняття потрібно врахувати:***
- A) тема повинна бути цікавою групі;
- B) тема повинна бути достатньо складною;
- C) тема не повинна відповідати за своїм об'ємом та за своєю структурою кількості учасників групи;
- D) відповіді A і C правильні.
6. ***У ході групового навчання студенти розвивають свої професійні й універсальні (соціальні) компетенції:***
- A) вміння колективно аналізувати проблеми й вибирати найбільш відповідні шляхи їх вирішення, відповідати за результати своєї роботи;
- B) слухати інших і враховувати їхні думки та конструктивно вирішувати конфлікти;
- C) відповіді A і B правильні;
- D) немає правильної відповіді.
7. ***Фази, які «проживає» мала група:***
- A) фаза формування групи та бродіння;
- B) відновлююча фаза і фаза виконання;
- C) фаза затухання;
- D) відповіді A і B правильні.
8. ***Стилі керівництва в груповому навчанні:***
- A) авторитарний, партнерський, стиль невтручання;
- B) авторитарний, демократичний, ліберальний;

- С) авторитарний, бюрократичний, патерналістський;
D) авторитарний, демократичний, патерналістський.
- 9. Переваги партнерського стилю керівництва:**
- A) розвивається повага до інших учасників і готовність піти їм на зустріч;
B) дискусії мають більш відкритий характер і, тим самим, легше розраховуються конфліктні ситуації;
C) значно підвищується активність і мотивація учасників, унаслідок чого розвантажується тренер;
D) відповіді А, В і С правильні.
- 10. Особливості авторитарного стилю навчання при санкціонованій поведінці:**
- A) немає дискусій щодо запропонованих рішень;
B) покарання;
B) якщо похвала, то направлена на особистість;
Г) відповіді В і С правильні.
- 11. Особливості стилю навчання *Laissez-faire* (невтручання) при санкціонованій поведінці:**
- A) допомога замість покарання;
B) конструктивна критика;
C) похвала по справі;
D) ні покарань, ні похвали.
- 12. Вимоги при визначенні теми:**
- A) бути цікавою групі;
B) бути достатньо складною;
C) відповідати за своїм обсягом та за своєю структурою кількості учасників групи;
D) відповіді А, В і С правильні.

ТЕМА 2.5. ДІЛОВА ГРА ЯК ФОРМА ВІДТВОРЕННЯ ЗМІСТУ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ

Загальна структурно-логічна схема за темою

1. Теоретичні основи створення та розвитку ділової гри

1.1. Визначення ділової гри (ДГ)

Ділова гра (по-перше) – форма відтворення наочного і соціального змісту професійної діяльності, моделювання систем відносин, характерних для даного виду діяльності.

Ділова гра (по-друге) – метод пошуку нових способів професійної діяльності і метод інтерактивного навчання, навчання спільної діяльності, умінням і навикам співпраці.

Ділова гра (по-третє)

– колективний метод навчання, що дозволяє задати в навчанні наочний і соціальний контексти майбутньої професійної діяльності й, тим самим, змодельовати більш адекватне порівняно з традиційним навчанням умови формування особистості спеціаліста.

1.2. Історія створення та розвитку ділової гри

Історія створення та розвитку ДГ:	
☞	Гра як засіб активного навчання дітей і дорослих стала використовуватися достатньо давно і досить стихійно.
☞	Ділова гра зародилася в XVII столітті спочатку як військова гра у вигляді військових шахів, далі як «маневри на карті».
☞	Розвиток ділових ігор продовжувався під час війни 1812 року. Ділові ігри служили для того, щоб розбудити увагу молодих офіцерів і зменшити труднощі при навчанні військовослужбовців.
☞	Стосовно виробничо-господарської діяльності ділові ігри були використані в СРСР. Перша ДГ («Перебудова виробництва у зв'язку з різким зменшенням виробничої програми») була вироблена в 1932 році в Ленінграді, її автор М.М. Бірнштейн.
☞	Розробки російських вчених у 50-х роках XX століття створили передумови для нової епохи ділових ігор. Метод застосовувався для вирішення складних міжпрофесійних комплексних проблем.
☞	1970-1980 рр. – час сплеску ділових ігор. З'являються школи навчальних ігор, розвиток ділових ігор відбувається за всіма напрямками діяльності.
☞	У період економічних і політичних реформ 1980-1990 рр. вводиться ігровий підхід для вирішення економічних, політичних, екологічних проблем.

1.3. Специфічні особливості ділової гри як метода інтерактивного навчання

<i>Особливості ДГ як метода інтерактивного навчання:</i>	
1.	Моделювання конкретної проблемної ситуації.
2.	Спільна діяльність учасників та розподіл функціональних ролей.
3.	Постанова загальних цілей для всього ігрового колективу.
4.	Введення елементу випадковості подій.
5.	Колективне вироблення рішень учасниками гри.
6.	Суперечність функціональних ролевих цілей при виробленні рішення.
7.	Реалізація «ланцюжків рішень».
8.	Альтернативність рішень.
9.	Наявність системи індивідуального чи групового оцінювання діяльності учасників.
10.	Тимчасовий простір обмежений.

1.4. Види ділових ігор

<i>ДГ за характером моделюючих ситуацій:</i>	
•	гра з супротивником;
•	гра з об'єктивними вимогами;
•	гра-тренажер.

ДГ за кінцевою ціллю:

- навчаючі (направлені на появу нових знань і закріплення навичок);
- констатуючі (конкурси професійного майстерства);
- пошукові (направлені на виявлення проблем та пошук шляхів їх вирішення).

ДГ залежно від тематичної направленості:

- орієнтовані на прийняття рішень;
- вузько тематичні;
- функціональні;
- комплексні.

ДГ за кінцевим результатом:

- жорсткі ігри – коли наперед відома відповідь (наприклад: мережний графік), існують жорсткі правила;
- вільні, відкриті ігри – коли наперед відомої відповіді немає, правила для кожної гри свої, учасники працюють над вирішенням неструктурованого завдання.

ДГ за часом проведення:

- ігри, які відбуваються у реальному часі;
- ігри, де час стислий.

<i>ДГ за оцінкою діяльності:</i>	
•	індивідуальне оцінювання діяльності учасників;
•	оцінювання діяльності команди.

<i>ДГ за способом передачі й обробки інформації:</i>	
•	зі застосуванням текстів;
•	зі застосуванням комп'ютерів;
•	інші ігри.

<i>ДГ за рівнем підготовки до ділової гри:</i>	
•	ділова гра без домашньої попередньої підготовки;
•	ділова гра з попередньою підготовкою.

1.5. Переваги ділової гри порівняно з традиційними методами навчання

<i>Переваги ДГ:</i>	
1.	У ДГ відтворюються основні закономірності професійної діяльності й професійного мислення.
2.	Завдяки ДГ теоретичні знання трансформуються у діяльнісний контекст.
3.	ДГ дозволяє радикально скоротити час накопичення професійного досвіду.

4.	ДГ дозволяє формувати в майбутніх спеціалістів цілісне уявлення про професійну діяльність та її динаміку.
5.	ДГ дозволяє набувати соціальний досвід (комунікації, PR, таке інше).
6.	Знання засвоюються не про запас, не для майбутнього абстрактного застосування, а в реальній динаміці розвитку ситуації.

2. Практичні аспекти конструювання ділової гри

2.1. Визначення теми та цілей ділової гри

<i>У темі ДГ відображається:</i>	
☞	характер діяльності;
☞	масштаб управління;
☞	склад учасників;
☞	умови обстановки.

<i>Визначення цілей ДГ:</i>	
☞	для чого проводиться ця ДГ;
☞	для якої категорії тих, хто навчається;
☞	чому саме слід їх навчати;
☞	які результати повинні бути досягненні;
☞	якими цілями будуть мотивуватися гравці.

2.2. Ігрова модель ділової гри

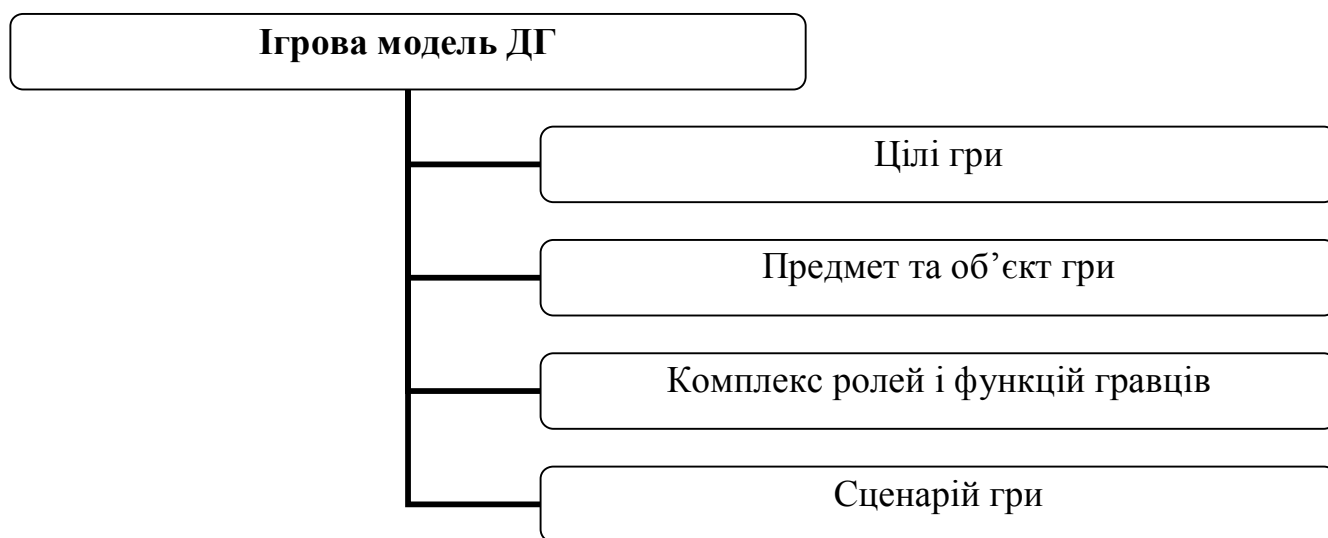

Рис. 2.5.1. Модель ділової гри

Цілі гри

– максимально наблизити учасників до змісту майбутньої професії, удосконалити навички прийняття індивідуальних і колективних рішень, розвинути комунікативні вміння.

Предмет гри

– найбільш типовий фрагмент професійної діяльності, виконання якого потребує системного застосування різноманітних вмінь та навиків, «заготовлених» у тих які навчаються в період навчання. Зазвичай об'єктом гри вибирається ситуація, яка вміщує проблемність і не може бути засвоєна індивідуально.

Комплекс ролей і функцій гравців

– задає студентам певну модель комунікативної поведінки і повинен адекватно відображати професійні та соціально-особові стосунки, що характерні для змодельованого в грі фрагмента професійної діяльності.

Сценарій гри

– базовий елемент ДГ, основний документ для її проведення. Сценарій містить: етапи ДГ, фрагменти, зміст, епізоди, чітко визначену навчальну ціль, інструкції кожному гравцю і експертам, повний комплект ролей, час гри, місце гри, ввідний матеріал, порядок використання технічних засобів.

Тести для самоперевірки знань за темою 2.5

1. *Ділова гра зародилася:*

- A) в XVII столітті спочатку як військова гра;
- B) в XVII столітті спочатку як спортивна гра;
- C) в XVIII столітті спочатку як військова гра;
- D) в XVIII столітті спочатку як спортивна гра.

2. *Російські вчені в 50-х роках створили передумови для нової епохи ділової гри, яка застосовувалася для вирішення:*

- A) соціальних проблем;
- B) військових проблем;
- C) міжпрофесійних комплексних проблем;
- D) відповіді А, В і С правильні.

3. *Види ділових ігор залежно від тематичної направленості:*

- A) орієнтовані на прийняття рішень, вузько-тематичні, комплексні, системні, пошукові;
- B) орієнтовані на прийняття рішень, вузько-тематичні, функціональні, комплексні;
- C) орієнтовані на прийняття рішень, вузько-тематичні, комплексні, пошукові;
- D) орієнтовані на прийняття рішень, вузько-тематичні, комплексні, констатуючі.

4. *Види ділових ігор за кінцевим результатом:*

- A) жорсткі, вільні, відкриті;
- B) навчаючі, констатуючі, пошукові;
- C) навчаючі, вільні, відкриті;
- D) немає правильної відповіді.

5. *У темі ділової гри відображається:*

- A) характер діяльності, склад учасників;
- B) масштаб управління, умови обстановки;

- С) ідея та суть гри;
D) відповіді А і В правильні.
- 6. *Складові ігрової моделі ділової гри:***
- А) теоретичні основи створення та розвитку ділової гри, види та специфічні особливості ділової гри;
В) практичні аспекти, цілі та переваги ділової гри;
С) відповіді А і В правильні;
D) немає правильної відповіді.
- 7. *Предметом ділової гри є:***
- А) найбільш типовий фрагмент ділової гри, який пояснює зміст, чітко визначену навчальну ціль, порядок проведення гри.
В) найбільш типовий фрагмент, який повинен адекватно відображати професійні та соціально-особові стосунки, які характерні для того фрагмента професійної діяльності, який моделюється у грі;
С) ситуація, яка вміщує в себе проблемність і не може бути засвоєна індивідуально.
D) найбільш типовий фрагмент професійної діяльності, виконання якого потребує системного застосування різноманітних вмінь та навиків, «заготовлених» у тих які навчаються в період навчання.
- 8. *Не є ціллю ділової гри:***
- А) для кого і для чого проводиться ділова гра;
В) які результати повинні бути досягнуті;
С) масштаб управління;
D) відповіді А і С правильні.
- 9. *Переваги ділової гри над традиційними методами навчання:***
- А) теоретичні знання трансформуються у діяльнісний контекст майбутньої професії;
В) дає необхідні директиви;
С) знання застосовуються для майбутнього абстрактного застосування;
D) відповіді А, В і С правильні.

10. *Сценарій ділової гри – це:*

- А) базовий документ, який включає: етапи ДГ, їх зміст і тривалість, технічне забезпечення, інструкції учасникам, тощо;
- В) типовий фрагмент професійної діяльності;
- С) етапи ДГ;
- Д) інструкції гравцям.

11. *Види ділових ігор за характером моделюючих ситуацій:*

- А) гра тренажер, гра з супротивником;
- В) гра тренажер, гра з об'єктивними вимогами;
- С) гра тренажер, гра з супротивником, гра з об'єктивними вимогами;
- Д) гра з супротивником, гра з об'єктивними вимогами, азартна гра.

12. *Види ділових ігор залежно від тематичної направленості:*

- А) комплексні, орієнтовані на прийняття рішень;
- В) функціональні, вузько тематичні;
- С) комплексні, функціональні;
- Д) відповіді А і В правильні.

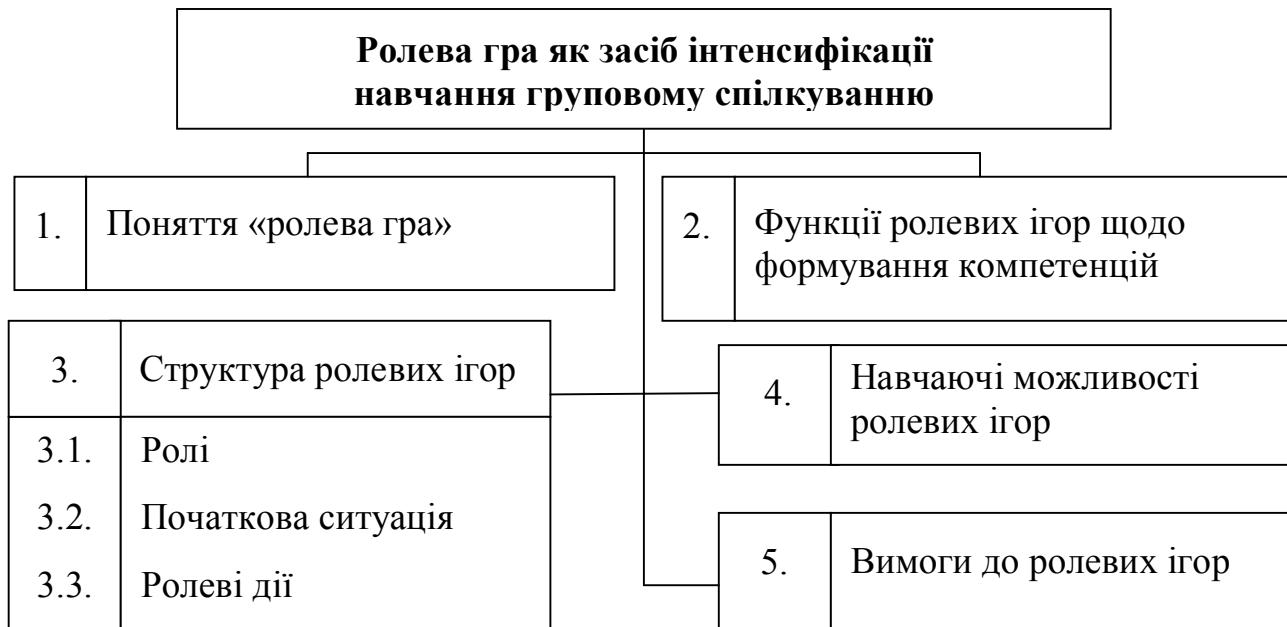
13. *Особливості ДГ як метода активного навчання:*

- А) моделювання конкретної проблемної ситуації, спільна діяльність учасників та розподіл функціональних ролей, постановка загальних цілей для всього ігрового колективу;
- В) введення елемента випадковості подій, колективне вироблення рішень учасниками гри, суперечність функціональних ролевих цілей при виробленні рішення, реалізація «ланцюжків рішень»;
- С) альтернативність рішень, наявність системи індивідуального чи групового оцінювання діяльності учасників, тимчасовий простір обмежений;
- Д) відповіді А, В і С правильні.

ТЕМА 2.6. РОЛЕВА ГРА ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАННЯ ГРУПОВОМУ СПІЛКУВАННЮ

Загальна структурно-логічна схема за темою

1. Поняття «ролева гра»

Ролева гра	– інтерактивний метод, учасники якого виконують різноманітні ролі й вчаться на власному досвіді шляхом спеціально організованого і регульованого «проживання» професійної ситуації.

Основна ціль ролевої гри	– формування у учасників гри професійної комунікативної компетенції.

2. Функції ролевих ігор щодо формування компетенцій

Основні функції ролевих ігор щодо формування компетенцій:	
1.	Мотиваційно-спонукальна функція. Ролева гра будується на міжособистісних відносинах, які реалізуються у процесі спілкування. Як модель міжособистісного спілкування, ролева гра викликає потребу в спілкуванні.

2.	Навчаюча функція. Ролева гра – це вправи для опанування навичок та умінь діалогічної мови в умовах міжособистісного спілкування.
3.	Виховна функція. Ролева гра допомагає згуртувати колектив, до активної діяльності залучаються сором'язливі й боязкі, і це сприяє самоствердженню кожного в колективі. У рольових іграх виховуються свідомі дисципліна, працьовитість, взаємодопомога, активність людини, готовність включатися у різні види діяльності, самостійність, уміння відстояти свою точку зору, виявити ініціативу, знайти оптимальне рішення в певних умовах.
4.	Орієнтуюча функція. Ролева гра формує здатність зіграти роль іншої людини, побачити себе з позиції партнера по спілкуванню. Вона орієнтує тих, хто навчається на планування власної поведінки і поведінки співбесідника, розвиває уміння контролювати свої вчинки, давати об'єктивну оцінку вчинкам інших.
5.	Компенсаторна функція. Суперечливість, невідповідність між потребою дії у людини і неможливістю здійснення, що вимагаються дією операції, може розв'язатися в одному єдиному типі діяльності – у грі.

3. Структура ролевих ігор

3.1. Ролі

Ролі – можуть бути соціальними і міжособистісними. Підбір ролей повинен здійснюватися таким чином, щоб формувати в учасників активну життєву позицію, такі кращі людські якості, як: почуття колективізму, взаємодопомоги, взаємовиручки, таке інше.

Соціальні ролі

– обумовлені місцем індивіду в системі об'єктивних соціальних відносин (професійні, соціально-демографічні).

Міжособистісні ролі

– визначаються місцем індивіду в системі міжособистісних відносин (лідер, друг, суперник таке інше).

3.2. Початкова ситуація**Початкова ситуація**

– це спосіб організації рольової гри. Навчально-ігрова ситуація, як важливіший компонент у складі рольової гри, створюється штучно та ставить студентів у «пропоновані ситуації», виконуючи функції стимулу активності, спонукає їх до спілкування, тобто «запускає» механізм рольової гри.

Виділяють наступні компоненти ситуації:

1.	Суб'єкт.
2.	Об'єкт (предмет обговорення).
3.	Ставлення суб'єкта до предмету обговорення.
4.	Умови обговорення навчально-ігрової ситуації.

Рівні розгорнутості ситуації:

☞	найповніший – коли викладач детально описує всі компоненти ситуації;
☞	проміжний – коли умови ситуації домислюються тими, хто навчається;
☞	мінімальний – де вказуються тільки ставлення суб'єкта до об'єкту.

3.3. Ролеві дії

Ролеві дії

– дії, які виконують учасники, що навчаються, відіграючи певну роль. Це, як різновид ігрових дій,

органічно пов'язаних з роллю (головним компонентом ролевих ігор) і складають основну, а надалі нерозкладану одиницю розвинутої форми гри. Вони містять вербальні й невербальні дії, використання бутафорії.

4. Навчаючі можливості ролевих ігор

Основні навчаючі можливості ролевих ігор:

- Найбільш точна **модель спілкування**. Адже вона припускає наслідування дійсності в її найбільш суттєвих рисах.
- Ролева гра володіє великими можливостями **мотиваційно-спонукального плану**.
- Ролева гра припускає посилення **особистісної причетності** до усього, що відбувається.
- Ролева гра сприяє розширенню **асоціативної бази** при засвоєнні мовного матеріалу.
- Ролева гра сприяє формуванню навчальної **співпраці й партнерства**.
- Ролева гра має **освітнє** значення.

5. Вимоги до ролевих ігор

Основні вимоги до ролевих ігор:

- Гра повинна стимулювати мотивацію навчання, викликати в студентів цікавість і бажання добре виконати завдання, її слід проводити на основі адекватній реальній ситуації спілкування.

•	Ролеву гру потрібно добре підготувати з точки зору як змісту, так і форми, чітко організувати. Важливо, щоб учні були переконані в необхідності добре виконати ту чи іншу роль. Тільки за цієї умови їх мова буде природною і переконливою.
•	Ролева гра повинна бути прийнята усією групою. Вона неодмінно проводиться в доброзичливій творчій атмосфері, викликає у студентів відчуття задоволення, радості.
•	Гра організовується таким чином, щоб студенти могли у активному мовному спілкуванні з максимальною ефективністю використовувати відпрацьований мовний матеріал.

Тести для самоперевірки знань за темою 2.6.

1. *Ролева гра – це:*

- А) універсальний інтерактивний метод навчання щодо використання у різних початкових дисциплінах та різноманітних формах ведення практичних занять;
- В) одна з форм організації мовної адаптації, яка використовується в навчальних цілях;
- С) практична ситуація для прийняття управлінських рішень;
- Д) відповіді А, В і С правильні.

2. *Основна ціль ролівої гри:*

- А) розвиток навичок застосування різних технологій оцінки альтернативних варіантів за умов невизначеності та неповної інформації;
- В) формування навичок вироблення критеріїв оцінки альтернативних варіантів, враховуючи ситуації з суперечливими критеріями;
- С) організоване спілкування тих, хто навчається;
- Д) формування професійної комунікативної компетенції.

3. Функції рольових ігор:

- A) мотиваційно-спонукальна, навчаюча, виховна, орієнтуюча, політична;
- B) мотиваційно-спонукальна, навчаюча, виховна, орієнтуюча;
- C) навчаюча, виховна, орієнтуюча, політична;
- D) немає правильної відповіді.

4. Ролі класифікуються на:

- A) соціальні та міжособистісні;
- B) професійні та соціально-демографічні;
- C) взаємодоповнюючі;
- D) відповіді A, B і C правильні.

5. Соціальні ролі:

- A) обумовлені місцем індивіду в системі об'єктивних соціальних взаємин (професійні, соціально-демографічні);
- B) визначаються місцем індивіду в системі міжособистісних відносин (лідер, друг, суперник таке інше);
- C) відповіді A і B правильні;
- D) немає правильної відповіді.

6. Міжособистісні ролі:

- A) обумовлені місцем індивіду в системі об'єктивних соціальних відносин (професійні, соціально-демографічні);
- B) визначаються місцем індивіду в системі міжособистісних відносин (лідер, друг, суперник таке інше);
- C) відповіді A і B правильні;
- D) немає правильної відповіді.

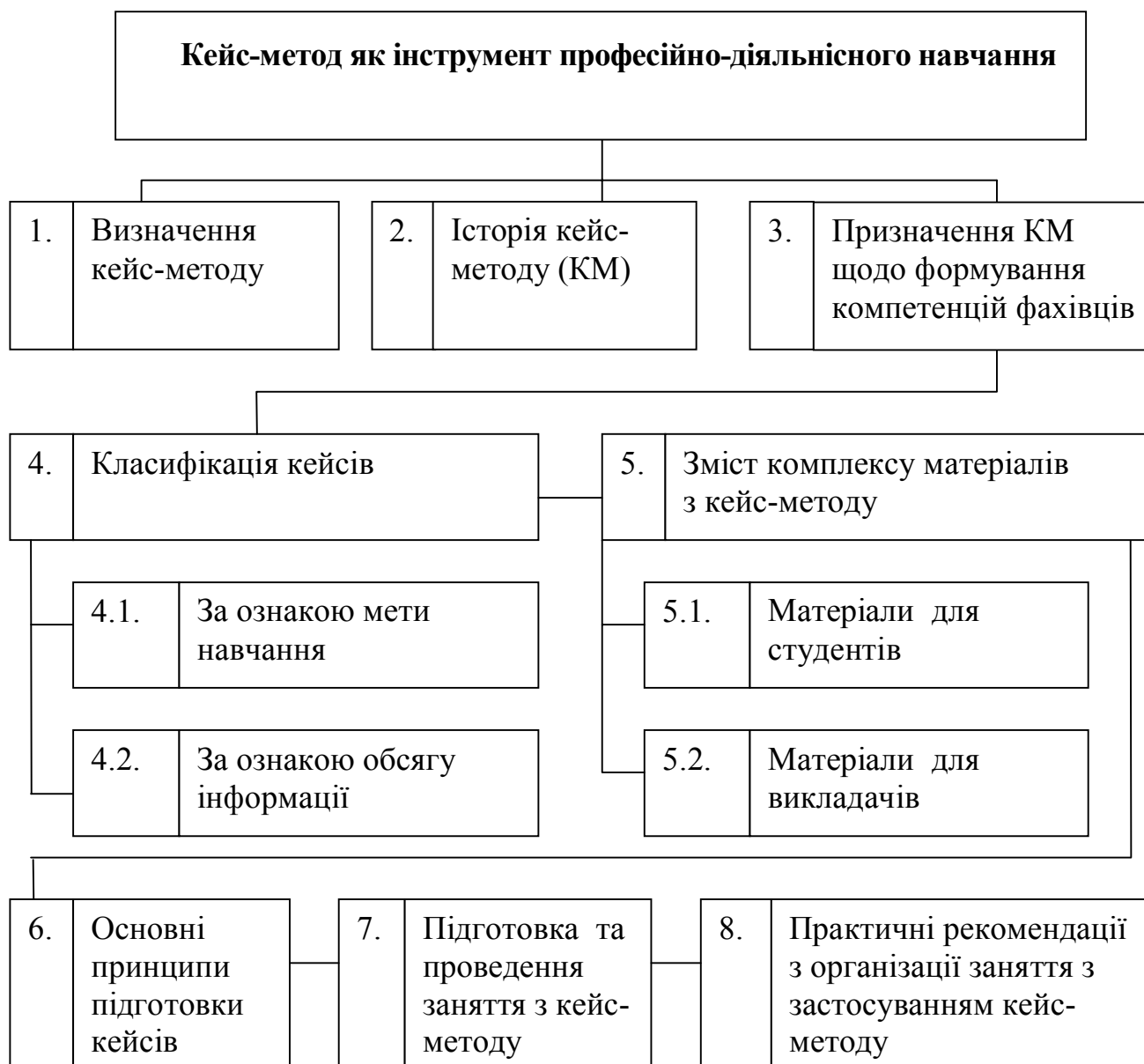
7. Вимоги до рольових ігор:

- A) повинна стимулювати мотивацію навчання;
- B) організовуватися таким чином, щоб студенти могли в активному мовному спілкуванні з максимальною ефективністю використовувати відпрацьований мовний матеріал;

- С) відповіді А і В правильні;
D) немає правильної відповіді.
- 8. *Навчаючі можливості ролевих ігор:***
- А) найбільш точніша модель спілкування;
В) сприяє розширенню асоціативної бази при засвоєнні мовного матеріалу;
С) відповіді А і В правильні;
D) немає правильної відповіді.
- 9. *Рольові дії:***
- А) дії, які виконують учасники, граючи певну роль;
В) вербальні та невербальні дії;
С) відповіді А і В правильні;
D) немає правильної відповіді.
- 10. *Орієнтуюча функція ролевих ігор:***
- А) допомагає згуртувати колектив, у активну діяльність залучаються сором'язливі і боязкі, і це сприяє само затвердженню кожного в колективі;
В) формує здатність зіграти роль іншої людини, побачити себе з позиції партнера по спілкуванню;
С) орієнтує тих, хто навчається на планування власної поведінки і поведінки співбесідника, розвиває уміння контролювати свої вчинки, давати об'єктивну оцінку вчинкам інших.
D) відповіді В і С правильні.
- 11. *Виховна функція ролевих ігор:***
- А) допомагає згуртувати колектив;
В) викликає потребу в спілкуванні;
С) виховує свідому дисципліну, працьовитість, взаємодопомогу, активність, готовність включатися у різні види діяльності, самостійність, уміння відстояти свою точку зору, виявити ініціативу, знайти оптимальне рішення в певних умовах;
D) відповіді А і С правильні.

ТЕМА 2.7. КЕЙС-МЕТОД ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНО-ДІЯЛЬНІСНОГО НАВЧАННЯ

Загальна структурно-логічна схема за темою

1.   Визначення кейс-методу

Кейс (англ. «case» – випадок, справа) або практична ситуація

– становить опис реального чи вигаданого (який, однак, моделює реальний) випадку схвалюваних рішень, їх передумов та наслідків.

Рішення, яке знайде учасник кейса, може служити як віддзеркаленням рівня

компетентності і професіоналізму учасника, так і реальним рішенням проблеми.

**Класична дефініція
поняття «кейс»**

– це опис ділової ситуації, яка реально виникла або стоїть перед відповідальними менеджерами, опис, який вміщує факти, що супроводжують дану ситуацію, думки, судження, на які на практиці зазвичай спирається рішення менеджерів.

2. Історія кейс-методу

<i>Історія виникнення кейс-методу:</i>	
➤	У тій чи іншій формі кейси досить давно використовувалися у навчанні студентів медичних та юридичних спеціальностей. Студенти отримували в письмовому вигляді, наприклад, опис хвороби або ситуації, що розглядається у суді, і повинні були відповідно до запропонованих симптомів поставити діагноз або сформулювати судові рішення.
➤	У бізнес-освіті кейси уперше почали використовувати у 1909-1910 роках у Гарвардській Школі Бізнесу, яка відома своїми новаторськими підходами до навчання.
➤	Спочатку кейси не готувалися у письмовому вигляді, а представлялися аудиторії на прохання викладачів менеджерами-практиками особисто. Згідно з цією презентацією управлінської проблеми студенти мали здійснити аналіз та розробити рекомендації.
➤	Лише протягом наступного десятиріччя у Гарвардській Школі Бізнесу почали накопичуватися матеріали в письмовому вигляді. Перша письмова збірка кейсів була видана 1921 року в Гарварді під редакцією доктора Коупленда (Dr. Copeland).

3. Призначення кейс-методу щодо формування компетенцій фахівців

<i>Призначення кейс-методу:</i>	
1.	Розвиток у студентів навичок аналізу та критичного мислення у реальних управлінських ситуаціях.
2.	Пов'язання теорії та практики і на цій основі більш глибоке розуміння та засвоєння теорії.
3.	Представлення успішних та невдалих прикладів управлінських рішень що дозволяє поступово формувати уявлення про причинно-наслідкові зв'язки в управлінні підлеглими, а також комплекс неформальних правил при ухваленні рішень у реальних ситуаціях у майбутньому.
4.	Представлення різноманітних прикладів наслідків управлінських рішень, що створює можливість передбачувати не лише позитивні, а й слабкі сторони управлінських рішень, враховувати ризики, які пов'язані з управлінською діяльністю.
5.	Формування коректного ставлення та поваги до думки інших, навіть у випадках, коли ця думка не співпадає з власною.
6.	Представлення різних точок зору, що приводить осіб, що навчаються, до думки про можливість існування альтернативних варіантів.
7.	Формування навичок вироблення критеріїв оцінки альтернативних варіантів, включаючи ситуації з суперечливими критеріями.
8.	Розвиток навичок застосування різних технологій оцінки альтернативних варіантів за умов невизначеності та неповної інформації.
9.	Розвиток здатності знаходити компроміс у ситуаціях, які характеризуються наявністю різноманітних, суперечливих точок зору.
10.	Розвиток навичок усної комунікації в групі та аргументування особистої позиції.

4. Класифікація кейсів

4.1. Класифікація кейсів за ознакою мети навчання та головні характеристики різних видів кейсів

Навчальна мета кейсу	Зміст	Характер інформації	Методи аналізу	Цільова функція
А	1	2	3	4
Зрозуміти техніку ухвалення рішень	Короткий опис типової ситуації в управлінні	Факти підібрані з метою висвітлити взаємні зв'язки та згруповані	Задані, відомі та відпрацьовані заздалегідь	Однозначно визначена
Одержати навички використання техніки ухвалення рішень	Короткий опис реальної ситуації (структурування)	Факти підібрані, однак не згруповані	Відомі, однак не відпрацьовані	Система оцінок заздалегідь визначена
Одержати навички аналізу управлінських проблем	Складний комплексний опис реальної управлінської ситуації	Факти підібрані, однак додано багато додаткових даних у межах однієї оціночної системи, що використовуються у різних методах аналізу	Немає чітких вказівок на методи, що застосовуються, техніка аналізу обирається особами, що навчаються, включаючи як послідовний, так і змішаний аналіз	Цільову функцію необхідно обрати з числа відомих
Розвинути корисні раціональні підходи до проблем	Опис складної комплексної проблеми, що орієнтований на осіб, які ухвалюють рішення	Ще більше фактів, включаючи факти, які не мають стосунку до даної проблеми, а також інформацію, що пов'язана з різними оціночними системами		Вибір оціночної системи залишається за студентами
Розвинути зрілі судження	Опис реалістичної неструктурованої проблеми			

4.2. Класифікація кейсів за ознакою обсягу інформації

Категорія кейсу	Зміст	Умови використання кейсів даного виду
А	1	2
Мікро-кейс	До 0,5 сторінки машинопису	У цьому випадку мета кейсу полягає у тому, щоб дати студентам наочну ілюстрацію, короткий практичний приклад для демонстрації, аналізу та кращого засвоєння конкретного теоретичного положення. Використовується, наприклад, при вивченні міжособистісних стосунків в управлінні або для короткого опису ринкової ситуації на ринку відомих товарів та в інших аналогічних випадках, коли студенти мають власне уявлення про предмет кейсу та можуть будувати аналіз та судження, використовуючи не лише викладену раніше теорію та отриманий текст кейсу, а й власні знання та думки.
Міні-кейс	Від 0,5 до 2 сторінок машинопису	Мета полягає у тому, щоб дати більш докладну та розгорнуту інформацію про практичний приклад, який ілюструє певне теоретичне положення конкретного розділу дисципліни економічно-управлінського циклу. Студенти також можуть включати в якості вихідної інформації для аналізу власне уявлення про предмет кейсу.
Міді-кейс	Від 2 до 7 сторінок машинопису	Текст кейсу у цьому випадку дає опис практичної управлінської ситуації. Для аналізу проблеми, яка лежить в основі ситуації. Для аналізу проблеми, яка лежить в основі ситуації, необхідно використовувати теоретичні знання з певного розділу дисципліни економічно-управлінського циклу. Інформація у кейсі, по-перше, підібрана таким чином, щоб студенти не потребували додаткових відомостей за тематикою кейсу та, по-друге, структурована з огляду на зручність сприйняття та аналізу.
Класичний кейс	Від 7 до 15 сторінок машинопису	Кейс у цьому випадку описує, як правило складну управлінську ситуацію, яка містить у собі комплексну проблему, що її аналіз та формування суджень, а також розробка пропозицій щодо її розв'язання вимагають знань з кількох розділів дисципліни. Студенти у цьому випадку повинні уявляти собі взаємні зв'язки між окремими розділами дисципліни та навіть між різними дисциплінами. Необхідна для аналізу інформація у цьому випадку, по-перше, підібрана викладачем у такий спосіб, щоб студенти не потребували додаткових відомостей за тематикою кейсу і, по-друге, структурована з огляду на зручність сприйняття та аналізу.

5. Зміст комплексу матеріалів з кейс-методу

5.1. Матеріали для студентів

<i>Зміст комплексу матеріалів з кейс-методу для студентів:</i>	
•	Анотація.
•	Текст кейсу.
•	Запитання та практичні завдання.
•	Додатки.
•	Презентація.

5.2. Матеріали для викладачів

<i>Зміст комплексу матеріалів з кейс-методу для викладачів:</i>	
•	Методичні рекомендації викладачеві.
•	Авторське бачення відповідей на запитання та практичні завдання.

6. Основні принципи підготовки кейсів

Принципи	Характеристика	Що це дає і навіщо це потрібне
А	1	2
Читабельність	Текст кейсу викликає інтерес у студентів, не скучний і не здається нудним та заплутаним	Цікавий, навіть захоплюючий та стилістично грамотний виклад матеріалу підвищує рівень довіри до тексту та викладених у ньому фактів, збільшує ефективність сприйняття матеріалу, викликає бажання взяти участь в обговоренні, сформулювати та висловити власну думку. Виклад матеріалу в тексті повинен стимулювати, навіть провокувати процес мислення у головах студентів.

А	1	2
Співпереживання	Наявність «людського фактору» та свідомо драматизація ситуації, наявність інтриги	Використання «людського фактору» передбачає введення в сюжет кейсу героя(ів), котрі мають особистий та безпосередній стосунок до подій. Такий підхід сприяє формуванню у свідомості читачів емоційного співпереживання головному герою(ям), створює особистісне сприйняття, а не ставлення сторонньої особи. Це враження посилюється, якщо події у кейсі набувають драматичного характеру, а від рішень, ухвалених героєм, залежить, наприклад, його частка та частка підприємства (фірми, відділу). Усе це підносить ефективність сприйняття, засвоєння та запам'ятовування безпосередньо матеріалу, а також наступної дискусії та, найголовніше, висновків та уроків, отриманих з аналізу кейсу.
Альтернативність	Відсутність очевидного єдиного вірного рішення, наявність альтернатив	У реальній практиці управління у переважній більшості випадків (а виняток лише підтверджують правило) існують різні варіанти рішення. Причому «правильність» цих варіантів аж ніяк не завжди очевидна. До того ж поняття «правильність» залежить від прийнятого критерію оцінки, у чому також є альтернативність. Кейс-метод повинний підводити студентів до думки про необхідність аналізу різних варіантів рішень на основі обраних критеріїв.
Правдоподібність	Виклад об'єктивної інформації	Ситуація повинна бути цікавою за сюжетом, близькою до реальності подій. Це досягається за допомогою різних прийомів, наприклад, використання реальних назв міст, підприємств та продукту, прізвищ учасників, дат подій. Студенти мають повірити в реальність ситуації, що описана в кейсі. Неприпустимо, щоб викладач був змушений пояснювати та обґрунтовувати студентам практичну реальність подій, переконувати їх у можливості існування описаного у кейсі варіанту. У цьому разі у свідомості студентів виникає скептичне ставлення до матеріалу та ситуації, що не дозволяє досягти поставленої цілі.

А	1	2
Екстраполяція	Знання викладачем подальшого перебігу подій та майбутнього розвитку ситуації, що описана у кейсі	Це створює для викладача можливість організувати порівняння варіантів розвитку ситуації, що запропоновані студентами, з реальним перебігом подій, а студентам – перевірити свої знання та інтуїцію на практиці. Найбільший ефект використання даного принципу досягається за допомогою структурування кейсу у вигляді декількох частин, що послідовно розвиваються і до кожної з яких сформульовані свої запитання. Причому останнє запитання у кожній частині звучить приблизно так: «Змалюйте сценарій майбутнього розвитку ситуації».
Нейтральність	Відсутність нав'язування автором готової думки та власних оцінок того, що відбувається	Оцінку подій, поведінки та рішень героїв кейсу мають зробити студенти, завдання автора полягає у тому, щоб дати інформацію до роздумів, а не нав'язувати власне ставлення і тим більш – думку, оцінки та рішення. Виклад фактів слід переривати у той момент, коли треба робити висновки, залишаючи їх, таким чином, студентам.
Структуризація	Виділення у структурі кейсу невеликих, логічно завершених розділів	Структурування матеріалу полегшує сприйняття тексту, спрощує роботу з інформаційними потоками та, відповідно, дозволяє студентам сконцентруватися на навчальних завданнях кейсу.
Актуальність	Регулярне оновлення матеріалу	Застарілі дані в тексті кейсу не викликають зацікавленість у студентів, породжують скептичне ставлення до матеріалу та ситуації, що не дозволяє досягти поставленої цілі.

7. Підготовка та проведення заняття з кейс-методу

<i>Етап підготовки до проведення заняття з кейс-методу:</i>	
•	Підбір кейсу.
•	Визначення основних і допоміжних матеріалів щодо підготовки групи.
•	Розробка сценарію.

<i>Етап проведення заняття з кейс-методу:</i>	
•	Первісне ознайомлення з матеріалом (до 30 хвилин залежно від обсягу кейсу).
•	Попереднє обговорення в аудиторії.
•	Аналіз ситуації у підгрупах.
•	Підготовка презентації.
•	Презентація результатів аналізу перед групою.
•	Дискусія у групі (між студентами).
•	Підбиття підсумків.

<i>Етап аналізу проведеного заняття з кейс-методу та висновки:</i>	
•	Оцінка роботи групи.
•	Оцінка прийнятих рішень і поставлених питань.

8. Практичні рекомендації з організації заняття з застосуванням кейс-методу

<i>Рекомендації щодо організації заняття з застосуванням кейс-методу:</i>	
1.	Загальна чисельність учасників у групі може суттєво варіюватися. Відповідно до досвіду застосування кейс-методу в Гарвардській Школі Бізнесу та інших бізнес-школах ця чисельність не повинна перевищувати 100 осіб та не може бути меншою від 10. У зворотному випадку або важко забезпечити повновагу дискусію або ж група стає такою, що нею важко керувати. Ідеальною за своїм кількісним складом є група, що складається з 12–20 студентів.

2.	Приналежність до функціональної групи (маркетологи, менеджери, фінансисти, фахівці з логістики тощо). Приналежність до рівня управління. Свідоме змішування у кожній підгрупі представників різних категорій. Довільне (за рішенням викладача) об'єднання у підгрупі.
3.	Для зручності спілкування викладача з групою, якщо він не знайомий з усією групою, доцільно поставити на стіл перед кожним учасником табличку з його ім'ям. У зворотному випадку викладач буде змушений під час обговорення та дискусії звертатися до студентів у наступний спосіб: «Гей, юначе в окулярах, у третьому ряду» або «Дівчино поряд з бородатим хлопцем» і таке інше, що украй небажано.
4.	Велике значення для проведення ефективної дискусії має розташування столів під час обговорення в аудиторії. Найменш зручною виявляється традиційна розстановка, коли стоять в аудиторії рядами, один за одним. У подібному випадку виникають значні незручності під час виступів студентів із задніх рядів, що ускладнює спілкування та взаємне обговорення. Найвдалішим рішенням є розташування навколо круглого столу.
5.	Методичні прийоми для інтенсифікації засвоєння матеріалу при застосуванні кейс-методу: • розвінчання міфів: контраст між міфом та реальністю; • змагання між групами; • прогноз на розвиток подій у майбутньому; • прогноз долі героя; • визначення «правильного» рішення; • оцінка якості розробки відповідей на запитання.

Тести для самоперевірки знань за темою 2.7.

1. Визначення кейсу (англ. «case» – випадок, справа) - це:

- А) практична ситуація, яка становить опис реального чи вигаданого (який однак моделює реальний) випадку схвалюваних рішень, їх передумов та наслідків;
- В) опис ділової ситуації, яка реально виникла або стоїть перед відповідальними менеджерами;
- С) відповіді А і В правильні.
- Д) немає правильної відповіді.

2. Призначення кейс-методу:

- А) розвиток у студентів навичок аналізу та критичного мислення у реальних управлінських ситуаціях;
- В) формування навичок вироблення критеріїв оцінки альтернативних варіантів, враховуючи ситуації з суперечливими критеріями;
- С) розвиток здатності знаходити компроміс у ситуаціях, які характеризуються наявністю різноманітних, суперечливих точок зору.
- Д) відповіді А, В і С правильні.

3. Класифікація кейсів за змістом не містить:

- А) короткий опис типової ситуації в управлінні;
- В) короткий опис реальної ситуації;
- С) система оцінок заздалегідь визначена;
- Д) опис реалістичної неструктурованої проблеми.

4. Класифікація кейсів за характером інформації містить:

- А) факти, підібрані з метою висвітлити взаємні зв'язки та згруповані;
- В) опис складної комплексної проблеми, що орієнтований на осіб, які ухвалюють рішення;
- С) оціночна система, вибір якої залишається за студентами;
- Д) відповіді А і В правильні.

5. ***Умови використання, які відповідають Міді-кейсу?***
- А) дати студентам наочну ілюстрацію, короткий практичний приклад для демонстрації, аналізу та кращого засвоєння конкретного теоретичного положення;
  - В) текст кейсу дає опис практичної управлінської ситуації;
  - С) описує, як правило складну управлінську ситуацію, яка містить у собі комплексну проблему;
  - Д) немає правильної відповіді.
6. ***До комплексу матеріалів з кейс-стаді, необхідних для студентів, входить:***
- А) презентація, текст кейсу, анотація;
  - В) методичні рекомендації, авторське бачення відповідей на запитання та практичні завдання;
  - С) анотація, запитання та практичні завдання;
  - Д) відповіді А і В правильні.
7. ***Принцип, який описує наступна характеристика: «відсутність очевидного єдиного правильного рішення»:***
- А) читабельність;
  - В) екстраполяція;
  - С) нейтральність;
  - Д) немає правильної відповіді.
8. ***Етап проведення заняття з кейс-методу містить такі підпункти:***
- А) попереднє обговорення в аудиторії, презентація результатів аналізу перед групою, дискусія в групі;
  - В) розробка сценарію, підбиття підсумків;
  - С) відповіді А і В правильні.
  - Д) немає правильної відповіді.
9. ***Ідеальною за своїм кількісним складом є група, що складається з:***
- А) 10-20 студентів;
  - В) 12-15 студентів;

- C) 15-20 студентів;
D) 12-20 студентів.
- 10. Методичні прийоми для інтенсифікації засвоєння матеріалу при застосуванні кейс-методу:**
- A) прогноз на розвиток подій у майбутньому, оцінка якості розробки відповідей на запитання;
B) прогноз долі героя, визначення «правильного» рішення;
C) відповіді A і B правильні;
D) немає правильної відповіді.
- 11. Класичний кейс містить таку кількість сторінок машинопису:**
- A) 0,25 – 2,0;
B) 2,0 – 7,0;
C) 7,0 – 15,0;
D) немає правильної відповіді.
- 12. Міді-кейс містить таку кількість сторінок машинопису:**
- A) 9,0 – 11,0;
B) 2,0 – 7,0;
C) 7,0 – 15,0;
D) 7,0 – 9,0.
- 13. Міні-кейс містить таку кількість сторінок машинопису:**
- A) 9,0 – 11,0;
B) 2,0 – 7,0;
C) 0,5 – 2,0;
D) 7,0 – 9,0.
- 14. Мікро-кейс містить таку кількість сторінок машинопису:**
- A) до 1,0;
B) до 2,0;
C) до 0,5;
D) до 1,5.

ТЕМА 2.8. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ, КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНКА ЇХ УСПІШНОСТІ

Загальна структурно-логічна схема за темою

1. Самостійна робота студентів

1.1. Сутність та головна мета СРС

Самостійна робота студентів

– активна діяльність у позааудиторний час, яка спрямована на придбання нових знань, вмінь, навичок, здатностей тощо у галузі наукової та професійної підготовки фахівців.

Головна мета СРС

– надати вміння аналізувати навчальну та наукову літературу, виділяти головне, ставити нові питання та самостійно відповідати на них, формувати власні погляди.

1.2. Форми самостійної роботи студентів

Форми СРС:	
✓	Навчальна робота. Спрямованість на вивчення навчального матеріалу, а саме: підготовка до семінару, написання реферату, контрольної чи курсової роботи, індивідуального завдання, підготовка до екзамену таке інше).
✓	Науково-дослідна робота. Студент під керівництвом викладача веде науковий пошук, бере участь у наукових конференціях, конкурсах тощо.
✓	Проектна робота. Підготовка проектів, докладів, презентацій таке інше.

1.3. Основні елементи самостійної роботи студентів

Основні елементи СРС:	
➤	Студент – суб'єкт вивчення.
➤	Предмет його вивчення (навчальна дисципліна) – об'єкт.
➤	Процес як сукупність дій студента над предметом.
➤	Продукт як наслідок перетворення предмета.
➤	Мета як проект перетворення продукту в результаті діяльності.
➤	Мотив як внутрішні умови діяльності.
➤	Початкові навички студента, знання, вміння та здібності, необхідні щодо дії над предметами.
➤	Результат – сформовані вміння, набуті знання, навички та розвинені риси особистості студента.

1.4. Організація СРС

Організація СРС

– процес створення системи всіх елементів організаційно-психологічної структури навчального процесу, який забезпечує необхідні зовнішні умови самостійної роботи відповідно до індивідуальних особливостей студента для досягнення головної мети – формування його самостійності.

Вимоги до організації СРС:

•	Формування самостійності студента.
•	Мета СРС – засвоєння вмінь і навичок та необхідних для цього знань.
•	Пред'явлення студенту предмета вивчення.
•	Завдання характеристик продукту діяльності студента.
•	Забезпечення контролю СРС.
•	Інформування студентів про рівень досягнення мети.
•	Визначення потреб досягнення результатів СРС.
•	Створення зовнішніх умов СРС, наприклад, забезпечення навчально-методичними матеріалами, технічними засобами.
•	Забезпечення внутрішніх умов (мотивація студента).
•	Урахування індивідуальних особистостей студента.
•	Представлення студенту можливостей планування своїх дій.
•	Забезпечення студенту можливостей коригувати свої дії на основі самоконтролю та аналізу інформації щодо результативності самостійної роботи.

Напрямки удосконалення організації СРС:

✓	З метою забезпечення успішного навчання студентів необхідно покращити планування самостійної роботи на основі раціонального розподілу бюджету часу між головними видами діяльності студента.
✓	Удосконалення обсягу та змісту самостійних завдань, які повинні бути спрямовані на вивчення нових понять та категорій; закріплення знань, одержаних у процесі аудиторних занять; забезпечення оптимального з'єднання групових та індивідуальних видів діяльності з урахуванням підготовки студентів, їх інтересів, інтелектуальних здібностей таке інше.
✓	Представлення студентам різних видів робіт для самостійного виконання, що долає монотонність виконання однорідних завдань та пожвавить цікавість студентів до самостійної роботи.
✓	Забезпечення студентів необхідним навчально-методичним матеріалом. Це потребує високого рівня науково-методичної роботи на кафедрах, упровадження нових педагогічних технологій, інтерактивних форм та методів навчання.

Роль викладача в організації СРС, який щодо забезпечення її ефективності повинен здійснювати:

•	Планування СРС – визначення мети та методів її досягнення.
•	Організація СРС – забезпечення взаємодії окремих компонентів системи навчального процесу.
•	Регулювання СРС – контроль діяльності студента з наступним коригуванням щодо досягнення мети.
•	Зворотний зв'язок – передача інформації, яка забезпечує прийняття рішень щодо підсумків СРС.

Графік виконання СРС

– головний документ, який регламентує СРС. У його основі є навчальний план, загальний ліміт часу на самостійну роботу, а також робоча програма навчальної дисципліни.

Студент повинен керуватися такою системою організації СРС:	
➤	Планувати свої дії (вибирати свої цілі, визначати програми та методи їх досягнення).
➤	Організовувати самостійну роботу (об'єднувати всі свої ресурси для вирішення наданих завдань).
➤	Управляти своєю діяльністю (здійснювати самоконтроль з наступним коригуванням своїх дій).
➤	Здійснювати зв'язок на основі передачі інформації, забезпечуючи прийняття рішень.

Важливе значення лекцій для СРС

– вони повинні бути взагалі концептуально методичними чи проблемними, висвітлювати вузлові питання дисципліни. У лекції рекомендується

ставити проблему, яку студенти повинні вирішити самостійно при підготовці до практичних занять і при виконанні індивідуальних завдань.

1.5. Контроль СРС

Контроль СРС

– спонукає студентів до систематичної роботи над програмним матеріалом, дисциплінує навчальну роботу, сприяє розвитку здібностей до самоконтролю і самоосвіти.

Види контролю СРС:	
☞	Контроль СРС, який здійснюється викладачем: • <i>поточний контроль</i> (контроль успішності у ході практичних занять, контрольні роботи, індивідуальні завдання); • <i>підсумковий контроль</i> (залік, екзамен).
☞	Самоконтроль (відповіді на питання та на тести для самоперевірки).

1.6. Вплив самостійної роботи студентів на навчально-виховний процес

Вплив СРС на навчально-виховний процес:

- Підвищується результативність засвоєння знань. Практика показує, що студент в силу об'єктивної логіки самоосвіти вивчає більше заданого за обсягом матеріалу, робить виписки, які підштовхують до роздумів.
- Студенти набувають навички роботи в Інтернеті, бібліотеці та читальних залах, зокрема, навички підбору літератури, техніки швидкого читання, ведення записів із літератури таке інше.
- Велика кількість студентів починає цінувати вільний час, раціональніше використовувати його, самостійно контролювати та оцінювати індивідуальну працю, яка витрачається на виконання завдань.
- У процесі виконання самостійної роботи в студентів розвиваються навички самоменеджменту, які необхідні для особистого та професійного розвитку майбутніх фахівців.

2. Контроль та оцінювання успішності студентів

2.1. Характеристика контролю

Контроль

– у вищому навчальному закладі слід розуміти як педагогічний супровід, спостереження і перевірку успішності навчально-пізнавальної діяльності студентів.

2.1.1. Складові частини контролю

Рис. 2.8.1. Основні компоненти контролю

Перевірка	– виявлення рівня отриманих студентами знань, умінь, навичок, здібностей таке інше.
Оцінка	– вимірювання рівня успішності та порівняння його з певними стандартами, окресленими вимогами освітніх програм.
Облік	– фіксація результатів у вигляді оцінок, балів, рейтингу в журналі, заліковій книжці, залікових чи екзаменаційних відомостях.

2.1.2. Функції контролю

Контролююча функція	– передбачає встановлення рівня навчальних досягнень окремих студентів і групи в цілому, вона дає викладачу змогу судити про якість засвоєння теми, своєчасно планувати коригуючу роботу й методику вивчення наступного матеріалу.
Навчальна функція	– направлена на вироблення таких завдань для студента, які сприяють узагальненню, поглибленню і систематизації навчального матеріалу, розвитку логічного мислення студентів у навчанні.

Виховна функція

– виявляється в методиці проведення викладачем, у наступному коментуванні й оцінюванні робіт.

Істотне значення для здійснення виховної функції має спрямування її на розвиток інтелектуальних здібностей та відповідальності.

Розвивальна функція

– сприяє розвитку психічних процесів особистості: уваги, пам'яті, мислення, інтересів, пізнавальної

активності, мовленнєвої культури студентів.

2.1.3. Види контролю**Поточний контроль**

– здійснюється під час проведення практичних, лабораторних та семінарських занять. Мета – перевірка

рівня підготовки студентів для виконання конкретного завдання. Форма проведення навчальних занять та системи оцінювання визначаються відповідною кафедрою.

Підсумковий контроль

– здійснюється з метою оцінювання результатів навчання на окремих його завершальних етапах,

якими є семестровий контроль і державна атестація студента.

Семестровий контроль включає:

семестровий екзамен – форма підсумкового контролю засвоєння студентами теоретичного та практичного матеріалу з визначених наукових дисциплін за семестр;

семестровий диференційний залік – складається з оцінки засвоєння студентом навчального матеріалу з визначеної дисципліни винятково на основі результатів виконання індивідуальних завдань;

семестровий залік – складається з оцінки подолання студентом навчального матеріалу винятково на підставі виконання їм видів поточного контролю, визначених у робочій програмі навчальної дисципліни.

**Державна атестація
знань студента**

— здійснюється державною екзаменаційною комісією після завершення навчання на

визначеному ступені з метою встановлення фактичної відповідності рівня підготовки вимогам освітньої програми.

2.2. Рейтингова система

2.2.1. Переваги рейтингової системи

<i>Основні переваги рейтингової системи:</i>	
✓	Враховує якість виконання поточних завдань.
✓	Контролює засвоєння теоретичного матеріалу протягом семестру, стимулює систематичну роботу студентів у ході семестру.
✓	Присутній дух здорового змагання, чіткої конкуренції серед студентів.
✓	Забезпечує повний контроль самостійної роботи студентів у семестрі.
✓	Враховуються всі види відповідей студентів на екзамені.

2.2.2. Шкала оцінювання, критерії оцінювання знань студентів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінок ЄКТС		
Оцінка ЄКТС	Оцінка кредиту	Оцінка контрольних заходів
A	Кредит зараховано	Контрольні заходи виконані лише з незначною кількістю помилок
B	Кредит зараховано	Контрольні заходи виконані вище середнього рівня з кількома помилками
C	Кредит зараховано	Контрольні заходи виконані вірно з певною кількістю суттєвих помилок
D	Кредит зараховано	Контрольні заходи виконані непогано, але зі значною кількістю недоліків
E	Кредит зараховано	Виконання контрольних заходів задовольняє мінімальним критеріям
FX	Кредит не зараховано	Студенту надається можливість скласти оговорені контрольні заходи для поліпшення підсумкової оцінки
F	Кредит не зараховано	Студент повинен повторно освоювати навчальний матеріал дисципліни (модуля)

Тести для самоперевірки знань за темою 2.8.

1. До форм СРС не належать:

- А) написання реферату;
- В) підготовка індивідуального завдання;
- С) підготовка до екзамену;
- Д) написання конспекту лекції.

2. Заключним етапом організації СРС є:

- А) складання індивідуальних завдань;
- В) контроль СРС;
- С) розробка карти СРС;
- Д) розробка завдань до ПМК.

3. Першим етапом організації СРС є:

- А) складання індивідуальних завдань;

- В) контроль СРС;
  - С) розробка карти СРС;
  - Д) розробка завдань до ПМК.
4. ***Семестровий контроль успішності студентів проводиться у формі:***
- А) семестрового екзамену;
  - В) семестрового диференційного заліку;
  - С) лабораторних робіт;
  - Д) відповіді А, В і С правильні.
5. ***Основні елементи СРС:***
- А) студент – суб'єкт вивчення;
  - В) предмет вивчення – об'єкт;
  - С) продукт як наслідок перетворення предмету;
  - Д) відповіді А, В і С правильні.
6. ***Вимоги до організації СРС не містять:***
- А) формування самостійності студента;
  - В) урахування індивідуальних особистостей студента;
  - С) використання комп'ютера;
  - Д) забезпечення контролю СРС.
7. ***Студент є:***
- А) об'єктом навчання;
  - В) суб'єктом навчання;
  - С) предметом навчання;
  - Д) відповіді А і В правильні.
8. ***Дайте повне визначення самостійної роботи студентів:***
- А) СРС - це активна діяльність, яка здійснюється в позааудиторний час та спрямована на розвиток навиків самоменеджменту;
  - В) СРС - це активна діяльність в аудиторний час, яка спрямована на придбання нових знань та вмінь;
  - С) СРС - це активна діяльність в позааудиторний час, яка спрямована на придбання нових знань та вмінь;

D) СРС - це активна діяльність, яка спрямована на придбання нових знань та вмінь.

9. Карта СРС не містить:

- A) зміст дисципліни за темами;
- B) виконання індивідуальних завдань;
- C) підсумковий модульний контроль;
- D) підготовка до практичних занять.

10. Документ, у якому планується СРС:

- A) план практичних занять;
- B) карта СРС;
- C) навчальний план;
- D) навчальна програма дисципліни.

11. Вимоги до планування та організації СРС не містять:

- A) пояснення студенту предмета вивчення;
- B) індивідуальний підхід до студента;
- C) методичне і технічне забезпечення СРС;
- D) відсутність зворотного зв'язку.

12. Форма підсумкового контролю СРС:

- A) колоквіум;
- B) залік, іспит;
- C) контрольна робота;
- D) індивідуальне завдання.

13. Контроль СРС, який здійснюється викладачем, не містить:

- A) контрольні роботи;
- B) колоквіум;
- C) залік, екзамен;
- D) самоконтроль студента.

14. Стосовно рейтингової системи, види контролю СРС не містять:

- A) поточний контроль;
- B) підсумковий контроль і семестровий контроль;

- С) державна атестація;
D) попередній контроль.
- 15. Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, повинен становити:**
- A) не більше $1/3$ загального обсягу навчального часу;
B) не більше $2/3$ загального обсягу навчального часу;
C) не більше $1/5$ загального обсягу навчального часу;
D) не більше $2/5$ загального обсягу навчального часу.
- 16. Навчальний матеріал навчальної дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи:**
- A) не виноситься на підсумковий контроль;
B) виноситься на підсумковий контроль;
C) не перевіряється взагалі;
D) виноситься на окрему контрольну роботу.
- 17. За рівнем обов'язковості виокремлюють види самостійної роботи:**
- A) обов'язкову, бажану, добровільну;
B) обов'язкову, бажану, позааудиторну;
C) обов'язкову, репродуктивну, евристичну;
D) дослідницьку, бажану, евристичну.
- 18. До основних елементів самостійної роботи студента не належать:**
- A) мотив;
B) початкові навички студента;
C) результат;
D) матеріально-технічне забезпечення.
- 19. Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної дисципліни може виконуватися:**
- A) тільки вдома;

- В) вдома та в бібліотеці;
- С) в аудиторії з подальшим контролем викладача;
- Д) у бібліотеці, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах (лабораторіях), а також у домашніх умовах.

20. Скільки часу рекомендують приділяти самотійній роботі?

- А) 3-4 години на день, зокрема й у вихідні;
- В) 2 години на день, зокрема й у вихідні;
- С) 3-4 години на день;
- Д) 4-5 годин на день, зокрема й у вихідні.

21. Дослідницька самотійна робота:

- А) здійснюється за певним зразком;
- В) передбачає слухання і доповнення лекцій викладача, складання планів, конспектів, тез;
- С) орієнтована на проведення наукових досліджень;
- Д) спрямована на вирішення проблемних завдань, отримання нової інформації.

22. Види контролю:

- А) вхідний, поточний, проміжний, заключний;
- В) вхідний, поточний, аудиторний, підсумковий;
- С) вхідний, поточний, проміжний, підсумковий;
- Д) вхідний, поточний, проміжний, незалежний, заключний.

23. Поточний контроль передбачає:

- А) регулярне відстеження рівня засвоєння матеріалу на лекціях, практичних та лабораторних заняттях;
- В) контроль після закінчення вивчення розділу або модуля курсу;
- С) контроль залишкових знань і вмінь через певний час після завершення вивчення дисципліни;
- Д) контроль з дисципліни у вигляді заліку чи іспиту.

24. Напрямом удосконалення організації СРС виступає:

- А) збільшення часу, відведеного на самотійну роботу;

- В) представлення студентам різних видів робіт для самостійного виконання;
- С) збільшення обсягів матеріалу до вивчення;
- Д) скорочення строків виконання самостійної роботи.

25. Консультація - це:

- А) вид навчального заняття, при якому студент, отримує відповіді на конкретні питання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування;
- В) вид навчального заняття, яке проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки та сприяння розкриттю їх індивідуальних творчих здібностей;
- С) вид навчального заняття, на якому викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів;
- Д) форма навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування.

26. Курсові проекти (роботи) є формою:

- А) навчального заняття;
- В) самостійної роботи;
- С) практичної підготовки;
- Д) державного контролю.

27. Семестровий контроль включає:

- А) семестровий екзамен;
- В) семестровий диференційний залік;
- С) семестровий залік;
- Д) відповіді А, В і С правильні.

РОЗДІЛ 3.

ЗАВДАННЯ ДО ІНДИВІДУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ І МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Стор.

3.1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНА ГРА «ЯК СТАТИ УСПІШНИМ
ВИКЛАДАЧЕМ?»

149

3.2. ПРОЕКТ «СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ»: ПРИЗНАЧЕННЯ ТА МЕТОДИЧНІ
ВКАЗІВКИ ДО ЙОГО ВИКОНАННЯ

154

РОЗДІЛ 3. ЗАВДАННЯ ДО ІНДИВІДУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ І МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Самостійна робота у вищій школі в умовах компетентнісного підходу надає можливості особистого залучення студента до засвоєння основ професійної діяльності шляхом формування у нього компетенцій майбутнього фахівця.

За програмою дисципліни «Методика викладання у вищій школі» заплановане виконання двох індивідуальних самостійних завдань:

1. За підсумками участі в ОДГ «Як стати успішним викладачем?» та оформлення результатів розробляється особиста стратегія становлення успішним викладачем. Попередньо студенту необхідно пройти психодіагностичне тестування за програмою MMPI.

2. За підсумками виконання проекту «Сучасні освітні технології у викладанні навчальної дисципліни» оформлюється друге завдання.

Виконання першого індивідуального завдання має за мету сформувати компетенції щодо розуміння психолого-педагогічних та дидактичних основ навчання у ВНЗ, основ педагогічної майстерності викладача, розвитку його творчості; на фоні цього зробити оцінювання власних можливостей досягнення успіху у сфері викладацької діяльності та визначити особисту стратегію професійного становлення у цієї галузі.

У процесі виконання другого завдання формуються уміння щодо розробки і використання сучасних освітніх технологій та інформаційних ресурсів навчального процесу, навички підготовки ґрунтовного методичного забезпечення для проведення різних видів занять та діагностики знань студентів, уміння щодо організації і контролю самостійної роботи студентів.

Поряд з цим виконавці індивідуальних завдань набувають такі професійно значущі компетенції, як: креативність, комунікативність, інформаційна культура, здатність до самоосвіти, вміння самостійно приймати рішення і нести за це відповідальність.

3.1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНА ГРА «ЯК СТАТИ УСПІШНИМ ВИКЛАДАЧЕМ?»

Мета організаційно-діяльнісної гри (ОДГ) «Як стати успішним викладачем?» - формування загального бачення професійного образу викладача і осмислення власного потенціалу в контексті сучасних вимог до викладача вищої школи і можливості досягнення успіху у викладацькій діяльності.

Етапи проведення ділової гри:	
1.	«Ким бути?» Створення психологічного портрету «успішного» викладача
2.	«Бути чи не бути?» Визначення психологічних обмежень, що знижують ефективність професійної діяльності викладача, а також сильних сторін, що сприяють досягненню успіху в цій діяльності
3.	«Що робити?» Створення загальної стратегії професійного становлення у галузі викладацької діяльності

Структура ігрового комплексу наведена на рис. 3.1.1.

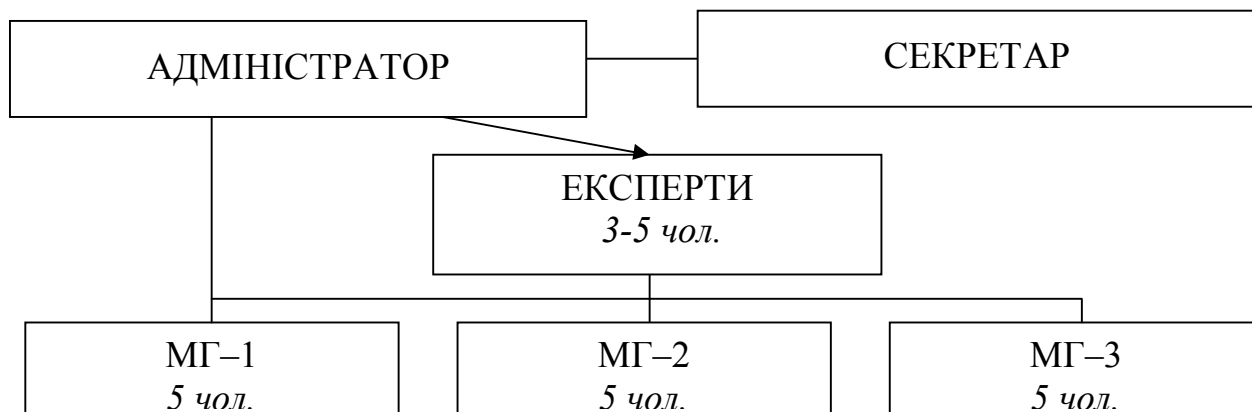

Рис. 3.1.1. Структура ігрового комплексу

I. ЕТАП — «КИМ БУТИ?»

1. Питання для обговорення:

- 1.1. Особливості професійної діяльності викладача вищої школи.
- 1.2. Професійні вимоги і особисті якості викладача вищої школи.

2. Завдання для роботи в МГ:

2.1. Розробити соціально-психологічний портрет «успішного» викладача, представивши його у вигляді ранжированого переліку з 15 якостей. Звернути увагу на необхідність віддзеркалення в «портреті» всіх складових професійної моделі: функціональної, соціальної, інтелектуальної і ситуативної (чинником, що визначає ситуацію, рахувати загальну специфіку роботи у ВНЗ).

Кожна МГ розробляє і презентує свій варіант портрета «успішного» викладача, представивши його у формі таблиці 3.1.1.

Таблиця 3.1.1

Професійна модель викладача вищої школи

№ з/п	Перелік якостей викладача	Найменування складової професійної моделі
А	1	2
1.		
2.		
3.		
...		
15.		

2.2. Показати, як змінюються «ранги» окремих якостей в соціально-психологічному портреті:

а) викладача дисциплін гуманітарного циклу дисциплін навчального плану;

б) викладача дисциплін природничо-наукового циклу дисциплін навчального плану;

с) викладача дисциплін професійно-орієнтованого циклу дисциплін навчального плану.

2.3. На основі представлених МГ варіантів моделей скласти загальне бачення професійного портрета викладача.

З цією метою експерти заповнюють оцінні листи (див. табл. 3.1.2), в яких дають індивідуальну оцінку значущості кожному із запропонованих МГ якостей.

Таблиця 3.1.2

Оцінний лист

Експерт _____

№ з/п	Перелік якостей викладача	Індивідуальна оцінка (K _i)*	Примітка
A	1	2	3
1.			
2.			
3.			
...			
15.			
і т.д.			

* – значущість (K_i) визначається за 5–бальною шкалою (0-5):

- 5 – надзвичайно важливе;
- 4 – дуже важливе;
- 3 – важливо;
- 2 – також важливо;
- 1 – відносно важливо;
- 0 – немає значущості.

Зведена оцінка експертів представляється у формі матриці ухвалення рішень. (див. табл. 3.1.3)

Таблиця 3.1.3

Матриця прийняття рішень по створенню портрета «успішного» викладача

№ з/п	Перелік якостей	Зведена оцінка (Σ _{K_i})	Ранг
A	1	2	3
1.			
2.			
...			
15.			
і т.д.			

II. ЕТАП — «БУТИ ЧИ НЕ БУТИ?»

1. Кожним учасником проводиться самооцінка власного потенціалу шляхом проходження тестування за програмою ММРІ і інших тестів. (див. табл. 3.1.4)

Таблиця 3.1.4

Результати оцінки власного потенціалу

№ з/п	Результати тестування на наявність схильності до викладацької діяльності	Оцінка в балах	Оцінні критерії
1	2	3	4
1.	Система комплексного психо-діагностичного тестування ММРІ (приклад додається)		
1.1.			
1.2.			
...			
2.	Тест «Чи здатні Ви впливати на інших?»		
3.	Тест «Уміння слухати»		
4.	Тест «Чи рішучі Ви?»		
5.	Тест «Чи організована Ви людина?»		
6.	Тест «Який Ваш стиль вирішення конфліктних ситуацій?»		
7.	Тест «Почерк і характер»		

2. За результатами тестування виявляються сильні й слабкі сторони особистості учасника шляхом порівняння результатів тестування з переліком якостей моделі «Ким бути?», тобто з портретом «успішного викладача». (див. табл. 3.1.5)

Таблиця 3.1.5

Оцінка особистого потенціалу учасника

№	Якості викладача «Ким бути?»	О ц і н к и							Відхилення		
		ММРІ	ОЦ ₁	ОЦ ₂	ОЦ ₃	ОЦ ₄	ОЦ _{ср}	СОЦ	ММРІ - ОЦ _{ср}	ММРІ - СОЦ	ОЦ _{ср} - СОЦ
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.											
2.											
3.											
...											
15.											

ОЦ₁ – ОЦ₄ – оцінки членів МГ;

ОЦ_{ср} – середня оцінка у МГ;

СОЦ – самооцінка.

III. ЕТАП — «ЩО РОБИТИ?»

1. Відповідно до результатів самооцінки учасник розробляє загальну стратегію професійного становлення у галузі викладацької діяльності, заповнює таблицю 3.1.6.

Таблиця 3.1.6

Особиста стратегія професійного становлення у галузі викладацької діяльності

№ з/п	Показники	Стратегія
А	1	2
1.	<i>Слабкі сторони</i>	<i>Як подолати</i>
1.1.		
1.2.		
...		
2.	<i>Сильні сторони</i>	<i>Як розвивати</i>
2.1.		
2.2.		
...		
3.	<i>Сфери успіху</i>	<i>Особиста стратегія професійного становлення</i>
3.1.		
3.2.		
...		

3.2. ПРОЕКТ «СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ»: ПРИЗНАЧЕННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ЙОГО ВИКОНАННЯ

1. Загальні положення

Проект «Сучасні освітні технології у викладанні навчальної дисципліни «_____» є підсумковою практичною розробкою, яка дає змогу виявити рівень засвоєння студентами-магістрантами спеціальностей «Менеджмент організацій і адміністрування» та «Менеджмент інноваційної діяльності» – розробниками проекту знань та вмінь щодо планування й організації навчального процесу відповідно до змісту педагогічної підготовки студентів-магістрантів, як складової їх майбутньої кваліфікації. Зразок титульного листа до Проекту додається слідом за картою СРС.

Проект – авторський погляд на організацію навчання дисципліні в умовах впровадження інноваційних освітніх технологій (інтерактивних та інформаційно-комунікаційних) і сучасних систем методичної і технічної підтримки.

Проект розробляється з конкретної навчальної дисципліни за вибором студента.

<i>У ході виконання Проекту студент має продемонструвати вміння:</i>	
1.	За результатами аналізу освітньої програми визначати місце і роль навчальної дисципліни у формуванні професійних і універсальних компетенцій майбутнього фахівця.
2.	Здійснювати розподіл бюджету часу, який відведено на дисципліну відповідно до робочого навчального плану за видами аудиторної та позааудиторної роботи студента.

3.	Здійснювати розподіл змісту дисципліни за темами.
4.	Скласти план лекційних занять, визначаючи з кожної лекції питання до розгляду, зміст і форму презентаційного матеріалу, технічні засоби навчання.
5.	Розробляти план практичних (семінарських, лабораторних) занять, зокрема визначати до кожного заняття питання до обговорення, форму організації заняття і види контролю, результат заняття – компетенції, літературні джерела, при цьому викладач повинен продемонструвати свої знання і розуміння дидактичних особливостей кожного з інтерактивних методів навчання як інструментів формування професійних і універсальних компетенцій.
6.	Планувати самостійну роботу студентів, яка виконується під керівництвом викладача (індивідуальні завдання) і без викладача.
7.	Визначати форми проміжного і підсумкового контролю і критерії оцінювання.
8.	Розробляти зміст індивідуальних завдань і критерії їх оцінювання.
9.	Скласти завдання до підсумкового контролю, а також екзаменаційні білети (якщо з дисципліни є іспит).
10.	Формувати навчально-методичний комплекс дисципліни.
11.	Розробляти тести.
12.	Розробляти практичні завдання у формі кейсів, рольових і ділових ігор, тренінгів тощо.

2. Структура та зміст Проекту «Сучасні освітні технології у викладанні навчальної дисципліни «_____»

<i>Проект містить такі розділи:</i>	
1.	1.1. Мета і завдання навчальної дисципліни: 1.2. Компетенції, які формуються 1.3. Місце дисципліни у структурно-логічній схемі робочого навчального плану
2.	Навчально-тематичний план та зміст за темами
3.	Організація лекційних занять: 3.1. Загальні методичні основи 3.2. План лекційних занять (таблиця 3.2.1)
4.	Організація практичних (семінарських) занять: 4.1. Сучасні підходи до організації практичних (семінарських) занять 4.2. План практичних (семінарських) занять (таблиця 3.2.2)
5.	Організація СРС та її контролю: 5.1. Загальні організаційно-методичні основи 5.2. Карта СРС (таблиця 3.2.3)
6.	Навчально-методичне та програмне забезпечення

Таблиця 3.2.1

План лекційних занять

№ з/п	Тема, години	Питання до розгляду	Матеріали візуального супроводження	ТЗН
1	2	3	4	5
1				
2				
3				
4				
5				
...				

Таблиця 3.2.2

План практичних занять

№ з/п	Тема, кількість годин	Питання для обговорення	Форма організації заняття	Види поточного контролю	Література	Компетенції, які формуються
1	2	3	4	5	6	7
1						
2						
3						
4						
5						
...						

Карта самостійної роботи студента з дисципліни

Види самостійної роботи	Трудомісткість (годин)	Планові терміни виконання	Форми контролю	Максимальна кількість балів
Денна форма навчання				
1. Обов'язкові види СРС				
<i>За систематичну і активну роботу на практичних заняттях</i>				
1.1. Підготовка до практичних занять		Протягом семестру	Робота в малих групах	20
<i>За виконання контрольних робіт</i>				
1.2. Підготовка до 1-ої контрольної роботи		Відповідно до розкладу занять	Перевірка правильності виконання контрольних робіт	25
1.3. Підготовка до 2-ої контрольної роботи		Відповідно до розкладу занять	Перевірка правильності виконання контрольних робіт	25
<i>За виконання завдань для самостійного опрацювання дисципліни</i>				
1.4. Виконання індивідуального завдання №1		Відповідно до розкладу занять	Захист матеріалів під час індивідуальних занять	10
1.5. Виконання індивідуального завдання №2		Відповідно до розкладу занять	Захист матеріалів під час індивідуальних занять	10
Разом балів за обов'язкові види СРС				90
2. Вибіркові види СРС				
<i>За виконання завдань для самостійного опрацювання дисципліни</i>				
2.1. Аналітичний (критичний) огляд наукових публікацій за заданою тематикою		Протягом семестру	Обговорення результатів виконаної роботи під час індивідуальних занять	10
2.2. Розробка тестів за заданою темою дисципліни		Протягом семестру	Обговорення результатів виконаної роботи під час індивідуальних занять	10
Усього				
Разом балів за вибіркові види СРС				10
Усього балів за СРС у 2-му семестрі				100

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Індивідуальне завдання з навчальної дисципліни

«Методика викладання у вищій школі»

Проект

**«Сучасні освітні технології у викладанні
навчальної дисципліни «_____»**

Виконав

Науковий керівник

Одеса, ОНЕУ – 2014 рік

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Автономія вищого навчального закладу - самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених Законом «Про вищу освіту».

Академічна мобільність - можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами.

Академічна свобода - самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом.

База знань - сукупність правил і фактів, що описують наочну область і разом з механізмом виводу, що дозволяє відповідати на запитання про цю наочну область, відповідь на які в явному вигляді відсутня в базі.

Бакалавр - назва академічного ступеню (кваліфікації), що присуджується після завершення першого етапу (підрівня) 5-го рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти, першого циклу вищої освіти в Болонській класифікації та відповідає 6-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. Здобуття кваліфікації (академічного ступеня) бакалавра зазвичай потребує 180–240 кредитів.

Болонська декларація - декларація про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, що підписана у 1999 р. у м. Болонья (Італія) на рівні відповідальних за вищу освіту міністрів 29 європейських країн та

започаткувала Болонський процес із створення привабливого і конкурентоздатного Європейського простору вищої освіти. Декларацією проголошено основні цілі: запровадження зрозумілих і порівнюваних академічних ступенів та їх двоциклової організації; прийняття системи кредитів, аналогічної Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі; сприяння мобільності студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів; розвиток європейського співробітництва із забезпечення якості та європейського виміру вищої освіти.

Болонський процес - структурна й парадигмальна реформа вищої освіти в Європі, початок якій покладено підписанням Болонської декларації в 1999 р. у Болоньї (Італія) і яка спрямована на створення привабливого і конкурентоздатного Європейського простору вищої освіти. Реалізація перетворень здійснюється відповідно до комюніке (декларацій) конференцій міністрів, відповідальних за вищу освіту, що проводяться не рідше ніж раз на два роки: 2001 (Прага), 2003 (Берлін), 2005 (Берген), 2007 (Лондон), 2009 (Левен/Лювен-ля-Ньов), 2010 (Будапешт/Відень).

Валідність тесту - комплексна характеристика центру, що свідчить про те, що тест дозволяє оцінити саме те, для чого він призначений (у тестах досягнень – міра засвоєння навчального матеріалу).

Визнання кредитів - процес, за допомогою якого заклад вищої освіти/вищий навчальний заклад засвідчує (підтверджує), що результати навчання, отримані та оцінені в іншому закладі, та відповідні їм кредити задовольняють (деякі або всі) вимоги окремої освітньої/навчальної програми, її компонента (модуля) або кваліфікації в цьому освітньому/навчальному закладі.

Викладацький персонал - персонал закладу вищої освіти/вищого навчального закладу, основним завданням якого є викладання. Включає осіб, які обіймають посади, що передбачають здійснення викладання.

Вища освіта - сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у

вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Відеоконференція - у системі навчання з використанням ІКТ – електронна інтерактивна взаємодія віддалених один від одного студентів і викладача, здійснювана в реальному масштабі часу за допомогою телекомунікаційного устаткування. Передані зображення, що виводяться на дисплей комп'ютера, можуть містити потоки відео, нерухомі зображення об'єктів, інформацію або дані з графіків, файлів або додатків. Розрізняють відео конференції типу «крапка-крапка» і багатобічні.

Вміння - здатність до застосування знань і розуміння для виконання завдань та розв'язання проблем. Вміння бувають когнітивними (інтелектуально-творчими) на підставі логічного, інтуїтивного, творчого мислення або практичними на основі спритності, майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів.

Галузь освіти - основна предметна область освіти. За Міжнародною стандартною класифікацією освіти галузь (поряд з рівнем) освіти є базовою наскрізною класифікаційною змінною освітніх програм.

Глосарій - загальне для конкретної області тлумачення і визначення основних понять, необхідних для адекватного осмислення учбового матеріалу.

Дескриптори кваліфікацій - загальний опис кваліфікацій за рівнями (підрівнями, етапами, циклами) у термінах компетентностей, а також часто в кредитах ЄКТС.

Дескриптори циклів/рівнів - загальний опис очікуваних результатів навчання, виражених у термінах компетентностей, на кожному з циклів/рівнів вищої освіти та часто із зазначенням кредитів ЄКТС.

Дидактика - частина педагогіки, що розробляє теорію освіти, вчення і виховання в процесі навчання.

Дидактична одиниця - логічно самостійна частина учбового матеріалу дисципліни, що відповідає за своїм обсягом і структурою таким змістовним

компонентам, як поняття, теорія, закон, явище, факт, об'єкт і тому подібне. Дидактичні одиниці служать орієнтиром для порівняння учбових програм тих або інших учбових закладів з метою встановлення спадкоємності змісту освіти.

Дистанційна освіта - така педагогічна система, в якій реалізується процес дистанційного навчання з підтвердженням освітнього цензу.

Дистанційне навчання - цілеспрямований процес інтерактивної (діалогової), асинхронної або синхронної взаємодії викладача і студентів між собою та з засобами навчання, індиферентний до їх розташування в просторі і погоджений в часі.

Дублінські дескриптори - системний опис типових очікуваних досягнень та здібностей випускника для кожного циклу вищої освіти. Дублінські дескриптори сформульовані в термінах п'яти видів компетентностей: знання і розуміння; застосування знань і розуміння; формування суджень; комунікація; здатність до подальшого навчання, розвитку.

Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти - європейський орган, який сприяє впровадженню кращої практики щодо забезпечення якості вищої освіти і як один з основних консультативних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

Європейська асоціація закладів вищої освіти - європейське об'єднання закладів вищої освіти/вищих навчальних закладів неуніверситетського сектора, які проводять узгоджену і прозору політику з вищої освіти в контексті Болонського процесу. Як один з основних консультативних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

Європейська асоціація університетів, ЄАУ - об'єднання європейських університетів з метою проведення конструктивної й узгодженої політики з вищої освіти, сприяння участі університетів в Болонському процесі, надання їм підтримки в захисті автономії, академічних свобод. Як один з основних консультативних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС)

- система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ЄКТС.

Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя - рекомендований у 2008 р. Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу загальний системний опис восьми кваліфікаційних рівнів, які охоплюють весь спектр кваліфікацій, здобутих у процесі формального, неформального, інформального навчання, зокрема загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти. Рамка є інструментом для поліпшення розуміння, порівняння, ідентифікації і визнання існуючих та запровадження нових кваліфікацій у різних країнах Європи, сприяє мобільності громадян між країнами та навчанню впродовж життя. Кожен кваліфікаційний рівень описується в термінах результатів навчання, які визначаються через знання, уміння і компетентність.

Європейський простір вищої освіти, ЄПВО - простір вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу, що проводять узгоджену і прозору освітню політику. Болонською декларацією у 1999 р. проголошено формування до 2010 р. привабливого і конкурентоздатного Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), Будапештсько-Віденською декларацією у 2010 р. заявлено про його створення. Комюніке, прийнятим у Льовені/Лувен-ла-Ньові (2009 р.), визначено стратегію розвитку ЄПВО до 2020 р.. Основними інструментами ЄПВО є Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, національні рамки кваліфікацій, сумісні з Рамкою кваліфікацій ЄПВО (2005 р.), та Додаток до диплома.

Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти - реєстр, що утворений Європейською асоціацією забезпечення якості вищої освіти, Європейською асоціацією університетів, Європейською асоціацією закладів

вищої освіти, Європейським союзом студентів (групою Є4) і включає визнані європейські та національні агенції забезпечення якості вищої освіти. До EQAR вносяться агенції, які відповідають вимогам Європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти.

Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти - документ, що ухвалений на Болонському самміті в 2005 р. у Бергені (Норвегія) та містить стандарти і рекомендації для закладів та агенцій забезпечення якості вищої освіти. Стосується внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.

Забезпечення якості - сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому) та національному і міжнародному (зовнішньому) рівнях для якісної реалізації освітніх/навчальних програм і присудження кваліфікацій.

Заклад освіти - (див. освітній заклад; знання) осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання бувають емпіричними (фактологічними) і теоретичними (концептуальними).

Інтернет (Internet) - глобальна (всесвітня) система комп'ютерних мереж, що використовують для взаємодії стандартні протоколи TCP/IP. Протокол TCP (Transfer Control Protocol) описує, яким чином два підключених до Internet комп'ютера можуть встановити зв'язок один з одним з підтвердженням цього зв'язку. Протокол IP (Internet Protocol) описує, яким чином підключений до Internet комп'ютер повинен розбивати дані на пакети для передачі по мережі і, яким чином ці пакети повинні адресуватися, щоб їх можна було доставити за місцем призначення; підтвердження встановлення зв'язку цей протокол не передбачає.

Інтернет-технології - інформаційні, телекомунікаційні і інші технології, а також сервісні послуги, на основі яких відбувається діяльність в мережі Інтернет або з її допомогою.

Інформальна освіта - освіта, що зовні не організована, тобто неофіційна, самоорганізована освіта (самоосвіта). Наприклад, прослуховування окремих лекцій або читання книг і журналів. Близьким до інформальної освіти за значенням є інформальне навчання.

Інформальне навчання - неофіційне цілеспрямоване (самонавчання) або нецілеспрямоване (спонтанне, що відбувається під час поза навчальної діяльності) навчання. Дивись також: навчання/навченість; освіта; формальна, неформальна, інформальна освіта; формальне, неформальне навчання.

Інформатизація - глобальний процес виробництва і повсюдного використання інформації як суспільного ресурсу, що базується на масовому впровадженні технологій збору, обробки, зберігання і передачі інформації та обумовлює глибокі зміни прогресивного характеру соціально-економічних, політичних і соціокультурних структур у суспільстві, істотно впливає на рівень і якість життя населення.

Інформаційно-освітнє середовище - це програмно-телекомунікаційний і педагогічний простір з єдиними технологічними засобами ведення учбового процесу в середовищі Інтернет, незалежних від професійної спеціалізації (рівня пропонованої освіти), організаційно-правової форми і форми власності учбових закладів. Виділяють три її характерних ознаки: педагогічну систему і забезпечуючі підсистеми: фінансову, матеріально-технічну, маркетингову, нормативно-правову ієрархію методів для створення інформаційних ресурсів і роботи з ними; розподілене в просторі співтовариство суб'єктів, зацікавлених в інтерактивній участі в педагогічній діяльності із застосуванням ІКТ, що мають технічні можливості для такої участі і беруть у ній реальну участь.

Інформаційні освітні технології - тип інформаційних технологій, в якому об'єктами опису, обробки і представлення є знання про ту або іншу предметну область.

Інформаційні ресурси - все те, що накопичено людьми для задоволення їх потреб в тій або іншій інформації.

Інформаційні ресурси Internet - електронна пошта, телеконференції, видалені відкриті читачські каталоги, віртуальні (мережеві електронні) бібліотеки, онлайн журнали, бази і банки даних, бази знань.

Кваліфікація - офіційний результат процесу оцінювання й визнання, який отримано, коли компетентний орган установив, що особа досягла результатів навчання за заданими стандартами. За концепцією Міжнародної стандартної класифікації професій, кваліфікація характеризує здатність особи виконувати завдання і обов'язки певного виду діяльності, визначається рівнем і спеціалізацією освіти (формальної, неформальної, інформальної). Сучасне розуміння кваліфікації як «втілення певної якості» (лат.) виходить за межі придатності для професійної діяльності та не обмежується її професійними ознаками. Рамки (як певне шкалювання) кваліфікацій передбачають принципову їх вимірюваність (визначеність) і градацію. Для забезпечення цього кваліфікації описуються в термінах результатів навчання, останні, у свою чергу, виражаються через компетентності (реалізаційні здатності особи). Термін «кваліфікація» охоплює широке різноманіття результатів формального, неформального, інформального навчання як в освітній системі, так і поза нею. З огляду на провайдера кваліфікацій вони поділяються на академічні/освітні (надаються освітньою системою на основі освітніх стандартів) та професійні (надаються переважно роботодавцями або спільно з ними на основі професійних стандартів, вироблених у сфері праці). У Лісабонській конвенції з визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні (1997 р.), спрямованій на порівнювання і встановлення еквівалентності документів про вищу освіту різних країн, документах Європейського простору вищої освіти під кваліфікацією також розуміють будь-який ступінь, звання, диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом і засвідчує успішне закінчення відповідної програми з вищої освіти.

«Кейс-стаді» - (англ. «case-study») методика ситуаційного навчання, що ґрунтується на реальній дійсності (наприклад, функціонування якого-небудь підприємства), яка вимагає від студента пошуку деякого доцільного рішення в

запропонованій йому практичній ситуації. Відповідно до цієї методики кейс включає опис конкретної практичної ситуації з постановкою проблеми (вказівкою мети дослідження), довідкову і додаткову інформацію (зокрема на аудіо-, відео і електронних носіях), методичні матеріали.

Кейс-технологія - технологія організації навчального процесу, на якій навчально-методичні матеріали комплектуються в спеціальний набір (кейс) і передаються (пересилаються) студентові для самостійного вивчення (з періодичними консультаціями у призначених йому тьюторів).

Компетентнісний підхід - підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей. Компетентнісний підхід є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу та за своєю сутністю є студентоцентрованим. Запровадженню цього підходу присвячено європейський проект Тюнінг.

Компетентність/компетентності - за проектом Тюнінг Європейської Комісії, це динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою/навчальною програмою. Компетентності покладені у основу кваліфікації випускника. Компетентність (компетентності) як набуті реалізаційні здатності особи до ефективної діяльності не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особі повноваженнями.

Комунікація - взаємозв'язок суб'єктів з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності, зокрема для здійснення освіти, навчання.

Контактні години - навчальний час, що проводиться студентами в безпосередньому контакті з викладачем.

Контент - (англ. content) інформаційне (змістовне) наповнення ресурсу.

Контроль якості - процес оцінювання якості, який сфокусований на вимірюванні якості закладу вищої освіти/вищого навчального закладу або освітньої/навчальної програми. Містить певний набір методів, процедур, інструментів, що розроблені і використовуються для визначення відповідності

реальної якості встановленим стандартам. Ключовим елементом контролю якості є система доказів правильності оцінки якості.

Кредит ЄКТС - одиниця, яка використовується в Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі (ЄКТС) для вимірювання обсягу навчального навантаження студента, потрібного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Певна кількість кредитів ЄКТС призначається всім компонентам освітньої/навчальної програми та програмі в цілому. Кредит ЄКТС може бути присвоєний студенту як знак того, що оцінюванням установлено опанування ним певних наперед визначених результатів навчання. Як правило, присвоєний кредит ЄКТС не може бути втрачений, проте за деяких обставин заклад вищої освіти/вищий навчальний заклад може встановити, що для того, аби бути визнаними складовою частиною освітньої/навчальної програми, кредити мають бути присвоєні в певний проміжок часу.

Критерії оцінювання - стосовно оцінювання виконання вимог освітніх/навчальних програм описи того, що і на якому рівні має зробити студент для демонстрації досягнення результатів навчання.

Курс – у світовій практиці – частина освітньої/навчальної програми, яка зазвичай є автономною і оцінюється окремо та характеризується конкретним набором результатів навчання і відповідними критеріями оцінювання. Освітня/навчальна програма, як правило, складається з певної кількості курсів. За навчальним навантаженням студента курс характеризується певною (рекомендовано уніфікованою або кратною) кількістю кредитів ЄКТС. Курс – синонім вітчизняного терміна «навчальна дисципліна/модуль» в освітній/навчальній програмі. У певних випадках курс означає освітню/навчальну програму в цілому.

Лісабонська конвенція з визнання - міжнародна конвенція Ради Європи, що розроблена спільно з ЮНЕСКО, прийнята в 1997 р. у Лісабоні, запроваджується з 1999 р. і стосується визнання академічних ступенів та кваліфікацій вищої освіти. Конвенція встановлює, що ступені (кваліфікації) і

періоди навчання мають визнаватися, якщо інституціями, відповідальними за визнання, не встановлено суттєвих відмінностей. Лісабонська конвенція з визнання слугує важливим інструментом Болонського процесу та Європейського простору вищої освіти.

Лісабонська стратегія - ініційована у 2000 р. Європейським Союзом стратегія із підвищення конкурентоспроможності, зокрема через створення Європейського дослідницького простору (ЄДП) з метою розвитку суспільства та економіки, що базуються на знаннях.

Ліцензування - процес, за яким урядовий орган надає офіційний дозвіл: 1) освітнім/навчальним програмам на реалізацію до отримання акредитації; 2) закладам освіти для виконання конкретних функцій. У національній практиці вищої школи ліцензування – процедура визнання уповноваженим органом спроможності закладу вищої освіти/вищого навчального закладу розпочати освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти, відповідних ступенів і кваліфікацій згідно з вимогами стандартів вищої освіти та державними вимогами щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Магістр - назва академічного ступеня (кваліфікації), що присуджується після завершення другого етапу (підрівня) 5-го рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти або другого циклу вищої освіти в Болонській класифікації. Зазвичай реалізація магістерської освітньої / навчальної програми вимагає попередньої освіти на бакалаврському підрівні, циклі (у цьому разі потребує 60–120 кредитів ЄКТС). У певних випадках можлива інтегрована магістерська підготовка в межах двох етапів (підрівнів, циклів) на базі повної (завершеної) середньої освіти (сумарно 300–360 кредитів ЄКТС).

Модуль - навчальний компонент освітньої/навчальної програми, у якій кожний такий компонент містить однакову або кратну кількість кредитів ЄКТС. У різних країнах, освітніх документах модуль може означати компонент освітньої/навчальної програми, курс, навчальну дисципліну, групу навчальних дисциплін.

Мультимедіа - (англ. multimedia від латів. multum багато і media, medium осереддя; засоби) комплексне електронне представлення інформації, що включає декілька її видів (текст, зображення, анімація, аудіо- і відеофрагменти).

Навчання - цілеспрямований, спеціально організований інтерактивний процес взаємодії того, хто навчає та того, хто навчається, що протікає в педагогічній системі.

Національна рамка кваліфікацій - це системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів. Національна рамка кваліфікацій спрямована на: 1) введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців; 2) забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудових відносин; 3) сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні; 4) налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці.

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти - постійно діючий колегіальний орган, уповноважений на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти. Це агентство є юридичною особою, яка діє згідно з Законом «Про вищу освіту» і статутом, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Освіта - за концепцією Міжнародної стандартної класифікації освіти будь-яка цілеспрямована й організована діяльність для задоволення навчальних потреб (потребу навченості), яку в деяких країнах називають окультуренням або підготовкою. Інакше кажучи, освіта – організована й послідовна комунікація заради навченості. При цьому комунікація розглядається як взаємодія між певною кількістю осіб, що пов'язана з передаванням інформації.

Освітні кваліфікації - кваліфікації, що присуджуються в освітній системі на основі освітніх стандартів.

Освітній компонент - самодостатня і формально структурована частина освітньої/навчальної програми (наприклад курс, модуль, навчальна дисципліна, семінар, виробнича практика тощо).

Освітня програма - узгоджена сукупність освітніх компонентів (навчальних дисциплін, модулів, практик тощо), яка визнана необхідною для присудження певної кваліфікації та описана результатами навчання в термінах компетентностей.

Освітній процес - це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у вищому навчальному закладі (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Освітні стандарти - стандарти, що виробляються в освітній системі для забезпечення освіти певного рівня (підрівня, етапу, циклу) і присудження відповідних освітніх (академічних) кваліфікацій (ступенів).

Освітній рівень - (див. рівень освіти, освітня програма) узгоджена сукупність освітніх компонентів (навчальних дисциплін, модулів, практик тощо), яка визнана необхідною для присудження певної кваліфікації та описана результатами навчання в термінах компетентностей.

Оцінка - будь-яка кількісна або якісна міра на основі визначених критеріїв, які використовуються для опису результатів оцінювання в окремій навчальній дисципліні (модулі) або в освітній/навчальній програмі в цілому.

Оцінка якості підготовки фахівців - оцінка міри відповідності рівня підготовленості випускників освітніх установ професійної освіти вимогам, встановленим освітніми стандартами.

Оцінювання студентів - формалізований процес визначення рівня опанування студентом запланованих (очікуваних) результатів навчання, що є необхідним для вдосконалення навчального процесу, підвищення ефективності викладання, розвитку студентів.

Придатність до працевлаштування - наявність у випускників компетентностей (знань, умінь, інших особистісних характеристик), що необхідні для успішного працевлаштування.

Присвоєння кредитів - акт надання (зарахування) студентові певної кількості кредитів ЄКТС. Присвоєння кредиту ЄКТС підтверджує, що результати навчання студента оцінено, і що студент виконав вимоги до освітнього/навчального компонента чи кваліфікації.

Програмне забезпечення (програмний засіб) - продукт інтелектуальної діяльності, що містить інформацію, виражену через засоби комп'ютерної підтримки. Програмне забезпечення організовується у вигляді файлів.

Проект Тюнінг - проект Європейської Комісії «Налаштування освітніх структур в Європі», що реалізується з 2000 р. європейськими університетами при взаємодії із сферою праці та спрямований на формування загальної методології порівнюваності й сумісності рівнів та змісту освітніх/навчальних програм у різних предметних областях вищої освіти. Проект охоплює переважну більшість країн, що підписали Болонську декларацію, включаючи Україну. Проект Тюнінг виходить з того, що академічні ступені (кваліфікації) у міжнародному плані можуть бути порівнянними і сумісними, якщо порівнюване те, що здатні (компетентні) виконати їх власники, та якщо порівнювані відповідні академічні і професійні профілі. При цьому не ставиться за мету розроблення уніфікованих загальноєвропейських освітніх/ навчальних програм із детермінованим переліком навчальних дисциплін та із визначеним змістом. За проектом визначено загальні, ключові та специфічні, предметні компетентності для окремих освітніх галузей. У рамках проекту також розроблені дескриптори циклу/рівня для значної кількості предметних областей.

Професійні кваліфікації - кваліфікації, які надаються з урахуванням професійних стандартів, що діють у сфері праці, і відображають здатність особи виконувати завдання і обов'язки певного виду професійної діяльності.

Професійні освітні кваліфікації - освітні кваліфікації, які орієнтовані на вихід випускника на ринок праці, здійснення професійної діяльності та надаються в освітній сфері з урахуванням професійних стандартів за результатами виконання професійних освітніх програм. Професійні освітні кваліфікації не слід плутати із академічними кваліфікаціями (ступенями), що

орієнтовані на подальше навчання, або професійними кар'єрними кваліфікаціями, які надаються роботодавцями у сфері праці.

Професійні освітні програми - професійно, практично орієнтовані освітні/ навчальні програми, що передбачають вихід випускника на ринок праці.

Професійні стандарти - мінімально необхідні вимоги до змісту та умов праці, кваліфікації працівників, їх компетентностей, що визначаються роботодавцями і слугують основою для присудження професійних кваліфікацій. Професійні стандарти співвідносяться з рівнями національної рамки кваліфікацій і групуються за галузевими ознаками.

Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти - рамка (шкала) кваліфікацій, яка розроблена для закладів вищої освіти/вищих навчальних закладів Європи, прийнята на Бергенській конференції (2005 р.), описує три послідовних цикли вищої освіти: перший, включаючи короткий, (бакалаврський), другий (магістерський) і третій (докторський). Для опису кваліфікаційних рівнів рамки використовуються Дублінські дескриптори, що складаються з п'яти видів компетентностей (результатів навчання): знання і розуміння; застосування знань і розуміння; формування суджень; комунікація; здатність для подальшого навчання, розвитку, а також кредитний вимір для першого і другого циклів.

Ранжування закладів вищої освіти - процес і механізм порівняння показників діяльності закладів вищої освіти/вищих навчальних закладів (та/або освітніх/навчальних програм) за певними критеріями та визначення відповідних рейтингів. Серед авторитетних світових рейтингів – «Таймс» (Times-QS), який визначає 200 найкращих університетів та еквівалентних їм закладів, і «Шанхайський» (Академічний рейтинг університетів світу – ARWU), ранжує 500 університетів та еквівалентних закладів світового класу.

Результати навчання - сукупність компетентностей, що виражають знання, розуміння, уміння, цінності, інші особистісні якості, які набув студент після завершення освітньої/навчальної програми або її окремого компонента. Результати навчання в сукупності із критеріями їх оцінювання визначають

мінімальні вимоги до присвоєння кредитів, у той час як виставлення оцінок ґрунтується на зіставленні реальних навчальних досягнень студента із мінімальними вимогами. Реальні результати навчання відрізняються від навчальних цілей (очікуваних результатів) тим, що стосуються навчальних досягнень студента, тоді як цілі навчання є намірами викладача (запланованими результатами). Термін «результати навчання» є одним з основних термінів Болонського процесу і важливий для розуміння та порівняння розмаїття академічних ступенів (кваліфікацій) в Європі, зміни освітньої парадигми з процесної – на результатну. Останнє означає перехід від підходу в побудові освітніх/навчальних програм та викладанні, орієнтованого на викладача, до студентоцентрованого підходу.

Рейтинг - підсумовані оцінні результати поточного, проміжного і підсумкового контролю.

Рівень освіти - місце освітньої/навчальної програми, відповідного академічного ступеня (кваліфікації) в системі освіти, зокрема вищої освіти. Рівень освіти, поряд з галуззю освіти, є основною класифікаційною змінною Міжнародної стандартної класифікації освіти. Кваліфікації також ідентифікуються з певними рівнями європейських і національних рамок кваліфікацій. Зазвичай існує національна ієрархія рівнів освіти, академічних ступенів, кваліфікацій (з цією метою в різних країнах прийнято національні системи класифікації освіти та рамки кваліфікацій). Кількість рівнів освіти, академічних ступенів, кваліфікацій може відрізнятися поміж країнами та системами вищої освіти.

Розуміння - теоретичний (концептуальний) рівень опанування знань, що дає змогу не лише фактично знати, що, де і коли відбувається, а й пояснити, чому і як здійснюється те чи інше явище.

Синергія, ефект - зростання ефективності діяльності в результаті об'єднання, інтеграції, злиття окремих частин в єдину систему.

Системний підхід - підхід до дослідження об'єкту (проблеми, явища, процесу) як до системи, в якій виділені елементи, внутрішні і зовнішні зв'язки,

що суттєвим чином впливають на досліджувані результати його функціонування.

Ситуаційний аналіз - розгляд студентом конкретної ділової (виробничої) ситуації з використанням вивчених теоретичних методів.

Стандарти - положення (норми), що визначають певний рівень вимог до змісту, якості та умов її оцінювання. Стосовно закладів вищої освіти/вищих навчальних закладів стандарти містять визначення того, що має бути досягнуто цими закладами для акредитації чи сертифікації їх або їхніх освітніх/навчальних програм. Щодо освітніх/навчальних програм, то стандарти включають опис результатів навчання, необхідних для присудження кваліфікації.

Стратегія у вищій освіті - визначення довгострокових цілей розвитку вищої освіти та обставин, з урахуванням яких плануються, ресурсно забезпечуються і реалізуються відповідні заходи. У рамках Болонського процесу у 2007 р. прийнята стратегія «Європейський простір вищої освіти в глобальному оточенні», у якій поміж пріоритетів на майбутнє є цілісне функціонування цього простору.

Студент - особа, зарахована до вищого навчального закладу з метою здобуття вищої освіти ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра.

Студентоцентризований підхід - передбачає розроблення освітніх навчальних програм, які зосереджуються на результатах навчання, враховують особливості пріоритетів особи, яка навчається, ґрунтуються на реалістичності запланованого навчального навантаження, що узгоджується з тривалістю освітньої/навчальної програми. При цьому студенту надаються більші можливості щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання.

Ступінь - офіційна освітня кваліфікація, яка присуджується закладом вищої освіти/вищим навчальним закладом після успішного завершення відповідної освітньої/навчальної програми. Порівняно з академічним ступенем є більш широким поняттям, оскільки охоплює також професійні освітні кваліфікації.

Ступінь першого циклу - освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти/вищим навчальним закладом після успішного завершення першого циклу вищої освіти за Болонською класифікацією з тривалістю навчання не менше трьох років та навчальним навантаженням 180–240 кредитів ЄКТС. Ступінь першого циклу, який зазвичай називають бакалаврським, надається на основі третього освітнього рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Ступінь другого циклу - освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти/вищим навчальним закладом після успішного завершення другого циклу вищої освіти за Болонською класифікацією з тривалістю навчання 1–2 роки та навчальним навантаженням 60–120 кредитів ЄКТС. Ступінь другого циклу, який зазвичай називають магістерським, надається на основі отриманого раніше ступеня першого циклу або (у випадку інтегрованого ступеня) на основі третього освітнього рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Ступінь третього циклу - освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти/вищим навчальним закладом після успішного завершення третього циклу вищої освіти за Болонською класифікацією з тривалістю навчання 3–4 роки і передбачає обов’язкове проведення науково-дослідницької роботи. Ступінь третього циклу, який зазвичай називають докторським, надається на основі отриманого раніше ступеня другого циклу або в певних випадках – першого циклу вищої освіти.

Тестове завдання - питання, на яке той, хто навчається повинен дати правильну відповідь, записавши його самостійно (відкрита форма тестового завдання) або вибрати із запропонованих варіантів відповідей (закрита форма завдань). У окремі класи виділяють також тестові завдання на встановлення відповідності між двома групами елементів, а також завдання на встановлення правильної послідовності елементів у списку.

Трансфер - процес зарахування кредитів, присвоєних в одному освітньому закладі й визнаних в іншому, як правило, з метою отримання (присудження) кваліфікації.

Трициклова система вищої освіти - запроваджена в рамках Болонського процесу система вищої освіти, що складається з трьох циклів: перший і другий цикли відповідають першому і другому етапам (підрівням) 5-го освітнього рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти, а третій – 6-му (найвищому) освітньому рівню за цією класифікацією. Перший, другий і третій цикли зазвичай називають бакалаврським, магістерським, докторським. Кожен з цих циклів забезпечує доступ до професійної кар'єри та подальшого навчання. Характер кваліфікацій, що надаються на кожному з циклів, описується Дублінськими дескрипторами в межах Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Документами Болонського процесу допускається також існування короткого циклу в межах першого циклу, або пов'язаного з останнім.

Тьютор - викладач-консультант в системі дистанційного навчання. Тьютор здійснює навчально-методичне керівництво учбовим процесам, консультує студентів по своїх дисциплінах (як очно, так і дистанційно), проводить перевірку результатів контрольного тестування.

Уміння - здатність до застосування знань і розуміння для виконання завдань та розв'язання проблем. Уміння бувають когнітивними (інтелектуально-творчими) на підставі логічного, інтуїтивного, творчого мислення або практичними на основі спритності, майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів.

Університет - основний тип закладу вищої освіти/вищого навчального закладу, що найбільш повно виражає й реалізує місію, цілі, завдання і функції вищої освіти. Як провідні інтелектуальні осередки суспільства, університети на засадах автономії, академічної свободи здійснюють освітню, дослідницьку, інноваційну діяльність, є головними чинниками суспільного прогресу. Зазвичай університети здійснюють підготовку фахівців на всіх рівнях

(підрівнях, етапах, циклах) та за широким спектром галузей освіти і навчання на основі накопичення потужного дослідницько-інноваційного кадрового, інформаційного, матеріально-технічного потенціалу. Для визначення університетів світового класу проводяться їх різноманітні ранжування.

Фасилітація - нова модель взаємовідносин викладача і студента, яка передбачає допомогу, організацію і стимулювання з боку викладача ефективної самостійної роботи студента і формування його компетенцій.

Формальна освіта - освіта, що призводить до присудження кваліфікації (кваліфікацій) у межах певного освітнього рівня (етапу, циклу) і здійснюється в закладах освіти. За даними Організації економічного співробітництва і розвитку формальна освіта зазвичай актуальна для осіб віком до 40 років, для старшого віку її роль у навчанні впродовж життя значно знижується.

Цінності - об'єктивно-суб'єктивна інформація, що виражає значення об'єктів для суб'єктів, суб'єктивні пріоритети в царині об'єктів. Цінності як ставлення суб'єктів до об'єктів формуються в освіті, навчанні.

Якість навчання - міра відповідності знань, умінь, навичок і компетенцій випускника учбового закладу заздалегідь погодженим вимогам, що забезпечують його конкурентоспроможність на ринку праці.

Якість освіти - розкривається в таких поняттях, як:

- якість змісту освіти;
- якість викладання;
- якість результатів освіти;
- якість інформаційно-комунікаційних освітніх технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#n10>.
3. Постанова КМУ від 23.11.2011 № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2003 р. № 1494 «Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки» // Офіційний вісник України, 2003. - № 39. – С. 8-13.
5. Про методичні рекомендації щодо запровадження Європейської кредитно-трансферної системи та її ключових документів у вищих навчальних закладах: Лист № 1/9-119 від 26.02.2010 МОНУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.
6. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні від 20 грудня 2000 р. - Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
7. Державний стандарт України ДСТУ ISO 9000-2001 Системи управління якістю. Основні положення та словник (ISO 9000:2000, IDT) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zntu.edu.ua/base/i2/iff/k3/ukr/welding/guide/iso/iso9000.htm>
8. Байденко В. И., Ворожейкина О. Л. и др. Болонский процесс: глоссарий (на основе опыта мониторингового исследования. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 148 с.
9. Байденко В. И. Болонский процесс: результаты обучения и компетентностный подход (Книга-приложение 1). – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 536 с.
10. Байденко В.И. Болонский процесс: европейские и национальные структуры квалификаций (Книга-приложение 2). – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 220 с.

11. Байденко В. И. Болонский процесс: проблемы, опыт, решения. 2-е изд., испр. и доп. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 111 с.
12. Белозубов А.В., Николаев Д.Г. Система дистанционного обучения Moodle: Учебно-методическое пособие. – СПб., 2007. – 108 с.
13. Болонський глосарій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bologna.owwz.de/glossar.html>.
14. Бородатый В.П., Козлова Г.Н., Шляхова Л.С. Применяем активные методы обучения. Ж.: Вестник высшей школы, №1, 1993.
15. Валуйський В. М., Гончаренко М. В. и др. Створення освітнього web-простору для навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uiite.kpi.ua/about-uiite/public/singlerecord.html>.
16. Голік О.Б. Педагогічна майстерність: організаційно-управлінський аспект: Навч. посібн. – Донецьк: Ноулідж, 2010. – 242 с.
17. Диордица С.Г., Торопцов В.С., Ивашко Л.М. Инновационно-коммуникационные технологии обеспечения качества высшего экономического образования: Монография. – Одесса: ОНЕУ, ЦСОТ, 2012. – 230 с.
18. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: практикум: Навч. посіб. для студентів ВНЗ. – К.: Слово, 2013. – 447 с.
19. Егорова Н.Л., Коваленко А. В. Компетентностный подход в образовании: Хрестоматия-путеводитель. – Томск: РЦРО, 2006. – 88с.
20. Заблоцька О.С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2473/1/63-68.pdf>.
21. Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Сыманюк Э.Э. Модернизация профессионального образования: компетентностный поход: Учебн. пособие. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216 с.
22. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для ВУЗов по пед. и психол. направлениям и специальностям. – 3-е изд., пересмотр. – М.: МПСИ, 2010. – 447 с.

23. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. – 2004.
24. Ковальчук А.Л., Карен Ріхтер та ін. Інноваційні методи навчання менеджерів: Збірник методичних матеріалів в рамках проекту ЄС «Українська ініціатива». – К.: Логос, 2005. – 160.
25. Козлова Г.Н. Методические указания по проведению олимпиады «Знаем ли мы АМО» для ФПК преподавателей-организаторов деловых игр. – Одесса: ОИНХ, 1988.
26. Козлова Г.Н. Олимпиада как метод активного обучения. – УМК Минвуза УССР, 1989.
27. Козлова Г.Н., Шляхова Л.С. Рекомендации по разработке комплексов АМО для экономических специальностей. – УМК Минвуза УССР, 1989.
28. Козлова Г.М. Про комплекси методів активного навчання. Сб. «Проблеми вищої школи», вип. 78. – К.: Вища школа, 1993.
29. Козлова Г.М. Інтерактивні методи навчання в ОДЕУ. – К.: Часопис «Вища освіта України», 2001.
30. Козлова Г.Н., Диордица С.Г. Почему не срабатывает новое. – К.: Вестник высшей школы, №6, 1987.
31. Кремень В. Освіта і наука в Україні: інноваційні аспекти. – К.: Грамота, 2005. – 431 с.
32. Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І. та ін. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2007. — 495 с.
33. Луцан Н. І. Людина і світ в інноваційних педагогічних технологіях: Навч. посіб. для студентів ВНЗ. – К.: Слово, 2012. – 183 с.
34. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2007. – 211 с.
35. Науково-методичні засади розвитку сучасної економічної освіти: Матеріали науково-методичної конференції. – Одеса: ОНЕУ, 2014. – 190 с.

36. Пометун О.І. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnykOiatp.org.ua>.
37. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Навч.-метод. посіб. – К.: А.С.К., 2004. – 112 с.
38. Пугачев В.П. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом: Учебник для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 285 с.
39. Сидоренко О, Чуба В. Ситуаційна методика навчання: Теорія і практика. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – 256 с.
40. Система дистанционного обучения «Прометей» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.portalus.ru/modules/computers/>.
41. Субетто А.И. Качество образования: проблемы оценки и мониторинга [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.iso9000.by.ru/docs/sk/ng669.
42. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. для студентів ВНЗ. – К.: Кондор, 2011. – 628 с.
43. Хуторской А. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.
44. Шеремета П.М., Канищенко Л.Г. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі. – К.: Центр інновацій та розвитку, 1999. – 80 с.
45. Ціпан Т.С. Концептуальні засади розвитку вищої школи в єдиному Європейському просторі. – Рівне: РДГУ, 2012. – 18 с.
46. Щеглов Ю. Разработка компьютерных презентаций в MS Power Point: Учебн. пособие для начинающих. Ч.1. Общие сведения. Ч.2. Что нужно знать о программе PowerPoint. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nsu.ru/education/powerpoint/>.
47. Якість освіти: фактори формування і технології підтримки: Матеріали науково-методичної конференції. – Одеса: ОНЕУ, 2013. – 126 с.

ДОДАТКИ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

«Затверджую»

Проректор з науково-педагогічної роботи

_____ Т.Б. Кублікова
« _____ » _____ 2014 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Методика викладання у вищій школі
напрямок підготовки 030601 «Менеджмент»

спеціальності: 8.03060101 «Менеджмент
організацій і адміністрування», 8.03060109
«Менеджмент інноваційної діяльності»

Одеса, ОНЕУ – 2014 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Методика викладання у вищій школі», напрям підготовки 030601 «Менеджмент», спеціальності 8.0306010 «Менеджмент організацій і адміністрування» та 8.03060102 «Менеджмент інноваційної діяльності», 2014 рік – 16 с.

Розробник: Козлова Г. М., професор кафедри менеджменту організацій та ЗЕД, к.е.н., професор

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри менеджменту організацій та ЗЕД

від «10» лютого 2014 року, протокол №____

Завідувач кафедри менеджменту організацій та ЗЕД

_____
(підпис)

(І. О. Кузнецова)
(прізвище та ініціали)

«10» лютого 2014 року

Схвалена методичною комісією за напрямом підготовки 030601 «Менеджмент»

Голова

_____
(підпис)

(І. О. Кузнецова)
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, ступень освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 3	Галузь знань: 0306 «Менеджмент і адміністрування»	За вибором	Немає
	Напрямок підготовки: 030601 «Менеджмент»		
Загальна кількість годин - 108	Спеціальності: 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування», 8.03060109 «Менеджмент інноваційної діяльності»	Рік підготовки:	
		1-й	-
		Семестр	
		2-й	-
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,0 самостійної роботи студента – 4,35	Ступень освіти: магістр	12 год.	-
		Практичні, семінарські	
		22 год.	-
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		49 год.	-
		Індивідуальні завдання: 25 - год.	
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 30%.

2. Мета і завдання дисципліни

«Методика викладання у вищій школі»

Метою вивчення дисципліни є ознайомлення із методикою розробки різноманітних методичних матеріалів для викладання у вищій школі та формування вмінь застосовувати сучасні методики проведення навчальних занять при підготовці магістрів з менеджменту.

Компетенції, які формуються у процесі засвоєння дисципліни:

- знання і уявлення про сучасну структуру вищої освіти України та діючі законодавчі та нормативні документи, загальні положення щодо організації навчального процесу;
- знання та розуміння психолого-педагогічних та дидактичних основ вузівського навчання, основ педагогічної майстерності викладача, розвитку його творчості;
- знання та вміння щодо розробки навчально-методичних комплексів дисципліни і спеціальностей;
- знання та уміння щодо розробки і використання сучасних освітніх технологій та інформаційних ресурсів навчального процесу;
- уміння і навички підготовки ґрунтовного методичного забезпечення для проведення різних видів занять та діагностики знань студентів;
- знання та уміння щодо організації і контролю самостійної роботи студентів, впровадження дистанційних форм навчання.

3. Програма навчальної дисципліни

Розділ 1. Система вищої освіти України:

загальна характеристика, напрямки розвитку

Тема 1.1. Система вищої освіти України: загальна характеристика

Вища освіта в Україні, основні принципи, завдання. Типи вищих навчальних закладів, їх характеристика. Освітні рівні та ступені. Форми навчання у вищих навчальних закладах та їх загальна характеристика.

Організаційно-правове забезпечення вищої освіти. Стандарти освіти, їх складові. Ліцензування та акредитація як засіб підвищення якості вищої освіти.

Тема 1.2. Компетентнісний підхід – нова парадигма вищої освіти у європейському просторі

Болонський процес як орієнтир розвитку освіти у європейському просторі: загальна характеристика, основні принципи.

Компетентнісний підхід як концептуальна основа змісту, форм і методів навчання. Етапи впровадження. «Компетенції» і «компетентності» – базові поняття компетентнісного підходу.

Тема 1.3. Педагог у сучасній системі вищої освіти

Місія, обов'язок, особисті риси та якості сучасного педагога вищої освіти. Функції та види діяльності. Типологія викладачів.

Педагогічна майстерність викладача як найважливіша умова ефективного навчального процесу у вищій школі. Складові педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість діяльності, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка.

Тема 1.4. Планування навчального процесу в умовах розширення самостійності вищого навчального закладу

Навчальний процес у ВНЗ як об'єкт планування. Навчальний план, робочий навчальний план, індивідуальний навчальний план: призначення та структура.

Навчальна програма, робоча програма навчальної дисципліни: призначення, структура і зміст. Програми і робочі навчальні програми вибіркокових дисциплін.

Технологія розробки робочої програми навчальної дисципліни.

Розділ 2. Сучасні освітні технології як інструмент формування компетенцій фахівців

Тема 2.1. Методи і технології навчання у вищій школі

Методи навчання: поняття та сутність. Технології навчання.

Традиційні технології навчання: лекція; практичне заняття; лабораторне заняття; індивідуальне заняття. Інноваційні технології навчання (інтерактивне навчання і дистанційне).

Види інтерактивних методів навчання: проблемні лекції; міні-лекції; робота в малих групах; семінари-дискусії; мозкові атаки; кейс-метод (метод аналізу конкретних ситуацій); презентації; рольові ігри; ділові ігри.

Тема 2.2. Інноваційні технології формування компетенцій майбутніх фахівців

Сучасна трансформація підходів до організації навчання у вищій школі. Філософія і принципи створення навчального середовища стосовно інноваційних технологій.

Зміст та призначення інтерактивних методів навчання. Метод роботи в малих групах. Рольові ігри. Ділові ігри. Кейс-метод.

Системний підхід до використання інтерактивних методів навчання як фактор досягнення якості освіти.

Тема 2.3. Дистанційні технології навчання

Дистанційне навчання: сутність та доцільність використання. Принципи роботи системи дистанційного навчання.

Характерні риси дистанційного навчання. Види технологій дистанційного навчання.

Тема 2.4. Робота в малих групах як засіб формування комунікативних компетенцій

Сутність і значення групової форми навчання. Організація роботи у малих групах. Модель групового навчання: тема; «Я» - тренер; група; зовнішнє середовище.

Основні характеристики стилів керівництва. Переваги партнерського стилю навчання.

Тема 2.5. Ділова гра як форма відтворення змісту майбутньої професії

Визначення, історія створення та розвитку ділової гри. Специфічні особливості ДГ як метода інтерактивного навчання.

Практичні аспекти конструювання ДГ. Переваги ДГ у порівнянні з традиційними методами навчання.

Тема 2.6. Ролева гра як засіб інтенсифікації навчання груповому спілкуванню

Поняття «ролева гра». Функції ролевих ігор щодо формування компетенцій майбутніх фахівців.

Структура ролевої гри: ролі; вихідна ситуація; ролеві дії.

Навчаючі можливості та вимоги до ролевих ігор.

Тема 2.7. Кейс-метод як форма професійно-діяльнісного навчання

Визначення Кейс-методу, призначення КМ щодо формування компетенцій фахівців і його історія. Класифікація кейсів

Зміст комплексу матеріалів з кейс-стаді для студента і викладача. Методика підготовки та проведення заняття з використанням кейс-методу.

Тема 2.8. Самостійна робота студентів, контроль та оцінка їх успішності

Самостійна робота студентів (СРС) як середовище формування професійних та універсальних компетенцій фахівця. Форми і види контролю СРС. Вплив СРС на навчально-виховний процес.

Характеристика і складові частини контролю знань студентів, його функції і види. Рейтингова система та її переваги. Шкала і критерії оцінювання знань студентів за кредитно-модульною системою.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	денна форма				
	усього	у тому числі			
		Л	П	Інд.	СРС
1	2	3	4	5	6
Розділ 1. Система вищої освіти України:					
загальна характеристика, напрямки розвитку					
Тема 1.1. Система вищої освіти в Україні: загальна характеристика	3	1	-	-	2
Тема 1.2. Компетентнісний підхід – нова парадигма вищої освіти у контексті європейського простору	5	1	-	-	4
Тема 1.3. Педагог у сучасній системі вищої освіти	11	1	4	-	6
Тема 1.4. Планування навчального процесу в умовах розширення самостійності ВНЗ	9	1	4	-	4
ІЗ-1 – ОДГ «Як стати успішним викладачем?»	15	-	-	5	10
Разом за розділом 1	43	4	8	5	26
Розділ 2. Сучасні освітні технології як інструмент формування компетенцій фахівців					
Тема 2.1. Методи і технології навчання у вищій школі	4	1	1		2
Тема 2.2. Інноваційні технології формування компетенцій майбутніх фахівців	4	1	1		2
Тема 2.3. Дистанційні технології навчання	5	1	1		3
Тема 2.4. Робота в малих групах як засіб формування комунікативних компетенцій	6	1	1		4
Тема 2.5. Ділова гра як форма відтворення змісту майбутньої професії	7	1	2		4
Тема 2.6. Ролева гра як засіб інтенсифікації навчання груповому спілкуванню	4	1	1		2
Тема 2.7. Кейс-метод як форма професійно-діяльнісного навчання	6	1	1		4
Тема 2.8. Самостійна робота студентів, контроль та оцінка їх успішності	7	1	2		4
ІЗ-2 – Проект «Сучасні освітні технології у викладанні навчальної дисципліни»	16	-	-	6	10
Разом за розділом 2	59	8	10	6	35
Контрольна робота	6	-	2	-	4
Усього годин	108	12	20	11	65

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.3.	Педагог у сучасній системі вищої освіти	4
1.4	Планування навчального процесу в умовах розширення самостійності ВНЗ	4
2.1.	Методи і технології навчання у вищій школі	1
2.2.	Інноваційні технології формування компетенцій майбутніх фахівців	1
2.3.	Дистанційні технології навчання	1
2.4.	Робота в малих групах як засіб формування комунікативних компетенцій	1
2.5.	Ділова гра як форма відтворення змісту майбутньої професії	2
2.6.	Ролева гра як засіб інтенсифікації навчання груповому спілкуванню	1
2.7.	Кейс-метод як форма професійно-діяльнісного навчання	1
2.8.	Самостійна робота студентів, контроль та оцінка їх успішності	2
Контрольна робота		2
РАЗОМ		20

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.1.	Система вищої освіти в Україні: загальна характеристика	2
1.2.	Компетентнісний підхід – нова парадигма вищої освіти у контексті європейського простору	4
1.3.	Педагог у сучасній системі вищої освіти	6
1.4	Планування навчального процесу в умовах розширення самостійності ВНЗ	4
ІЗ-1	ОДГ «Як стати успішним викладачем?»	10
2.1.	Методи і технології навчання у вищій школі	2
2.2.	Інноваційні технології формування компетенцій майбутніх фахівців	2
2.3.	Дистанційні технології навчання	3
2.4.	Робота в малих групах як засіб формування комунікативних компетенцій	4
2.5.	Ділова гра як форма відтворення змісту майбутньої професії	4
2.6.	Ролева гра як засіб інтенсифікації навчання груповому спілкуванню	2
2.7.	Кейс-метод як форма професійно-діяльнісного навчання	4
2.8.	Самостійна робота студентів, контроль та оцінка їх успішності	4
ІЗ-2	Проект «Сучасні освітні технології у викладанні навчальної дисципліни»	10
Контрольна робота		4
РАЗОМ		65

1. Індивідуальні завдання

Виконуються два обов'язкових індивідуальних завдання:

1. За підсумками участі в ОДГ «Як стати успішним викладачем?» та оформлення результатів розробляється особиста стратегія становлення успішним викладачем. Попередньо студенти проходять психодіагностичне тестування за програмою MMPI. Завдання за умов якісного виконання оцінюється в 10 балів.
2. За підсумками виконання проекту «Сучасні освітні технології у викладанні навчальної дисципліни «_____» оформлюється друге завдання. Оцінюється максимально у 10 балів.

2. Методи навчання

Мета і завдання дисципліни щодо формування компетенцій майбутнього фахівця визначають вибір форм і методів організації навчального процесу. Важливим орієнтиром створення сучасних систем навчання сьогодні є провадження новітніх освітніх технологій, які базуються на інтерактивних методах навчання.

Арсенал таких методів достатньо різноманітний, однак в ОНЕУ сьогодні визначився в основному такий перелік інтерактивних методів навчання, як: проблемна лекція, робота у малих групах, кейс-метод, рольова гра, ділова гра, проектний метод, тренінг. Загальна схема організації навчального процесу з використанням інтерактивних методів навчання наведено у таблиці 1. Цю схему доповнюють і конкретизують плани лекційних і практичних занять з навчальної дисципліни (додаються).

Таблиця 1

Загальна схема організації навчального процесу з використанням інтерактивних методів навчання з дисципліни «Методика викладання у вищій школі»

Методи навчання	Організаційні форми навчання			
	Лекція	Практичне завдання	Виконання індивідуальних завдань	Самостійна робота студента
Інформаційно-комунікаційні технології	+	+	+	+
Робота у МГ		+	+	
Кейс-метод				
Рольова гра				
Ділова гра		+	+	+
Проблемне навчання	+			
Проектний метод			+	+
Тренінг				
Психодіагностичне тестування			+	+

9. Методи контролю

За кожним змістовим модулем здійснюється контроль роботи студента на лекційних і практичних заняттях, за що студент одержує максимально 40 балів.

Оцінюється виконання індивідуальних завдань – усього максимально 20 балів.

За виконання контрольної роботи студент одержує – 40 балів.

Таким чином за умов якісного виконання усіх завдань накопичується 100 балів.

Студент одержує залік, якщо за результатами підсумкового оцінювання він набрав не менш, ніж 60 балів.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

10. Розподіл балів, які отримують студенти

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

з дисципліни «Методика викладання у вищій школі» для студентів
5 курсу зі спеціальностей «Менеджмент організацій і адміністрування»,
«Менеджмент інноваційної діяльності»

Види самостійної роботи	Трудо- місткість (годин)	Планові терміни виконання	Форми контролю	Максимальна кількість балів
Денна форма навчання				
2 семестр				
Розділ 1.				
1.1. За систематичність і активність роботи на лекційних і практичних заняттях тощо	16	Протягом семестру відповідно до розкладу занять	За підсумками роботи на лекціях, в малих групах тощо	20
1.2. За виконання індивідуального завдання №1	15	Протягом семестру відповідно до розкладу занять	За підсумками участі у ОДГ «Як стати успішним викладачем?» Захист під час індивідуальних занять	10
Разом за розділом 1	31			30
Розділ 2.				
2.1. За систематичність і активність роботи на лекційних і практичних заняттях тощо	25	Протягом семестру відповідно до розкладу занять	За підсумками роботи на лекціях, в малих групах тощо	20
2.2. За виконання індивідуального завдання №2	16	Протягом семестру відповідно до розкладу занять	За підсумками оцінювання проекту «Сучасні освітні технології у викладанні дисципліни «___»	10
Разом за розділом 2	41			30
Розділ 3.				
3.1. За виконання контрольної роботи	4	Відповідно до графіку навчального процесу	За підсумками оцінювання контрольної роботи	40
Всього	76			100

11. Методичне забезпечення

1. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник /Укладач: Г.М. Козлова. – Одеса: ОНЕУ, ротاپринт, 2014. – 200 с.
2. Методика викладання у вищій школі: Опорний конспект лекцій для студентів 5 курсу навчання спеціальності «Менеджмент організацій», випуски: 1, 2» / Уклад. Г. М. Козлова. – Одеса: ОДЕУ, ротاپринт, 2004-2006 – 44 с.
3. Організаційно-діяльнісна гра «Як стати успішним викладачем?» для студентів V курсу спеціальностей «Менеджмент організацій та адміністрування», «Менеджмент інноваційної діяльності», «Управління фінансово-економічною безпекою», слухачів СФПК спеціальності «Менеджмент організацій та адміністрування»/ Укл. Г.М. Козлова. – Одеса: ОНЕУ, 2014.
4. Методичні рекомендації та завдання з проведення тренінгу «Чи знаємо ми інтерактивні методи навчання?»/ Укл. Козлова Г.М. – Одеса: ОНЕУ, 2014.
5. Методичні вказівки до виконання проекту «Сучасні технології навчання з дисципліни»/ Укл. Козлова Г.М. – Одеса: ОНЕУ, 2014.

12. Рекомендована література

Базова

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#n10>.
3. Постанова КМУ від 23.11.2011 № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.
4. Байденко В.И. Болонский процесс: результаты обучения и компетентностный подход (Книга-приложение 1). – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 536 с.
5. Байденко В.И. Болонский процесс: европейские и национальные структуры квалификаций (Книга-приложение 2). – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 220 с.
6. Болонський глосарій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bologna.owwz.de/glossar.html>.
7. Голік О.Б. Педагогічна майстерність: організаційно-управлінський аспект: Навч. посібн. – Донецьк: Ноулідж, 2010. – 242 с.
8. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: практикум: Навч. посіб. для студентів ВНЗ. – К.: Слово, 2013. – 447 с.
9. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для ВУЗов по пед. и психол. направлениям и специальностям. – 3-е изд., пересмотр. – М.: МПСИ, 2010. – 447 с.
10. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2007. – 211 с.

11. Пометун О.І. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnykOiatp.org.ua>.
12. Система дистанційного навчання «Прометей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.portalus.ru/modules/computers/>.
13. Трайнев В.А. Деловые игры: методология и практика проведения в педагогике, экономике, менеджменте, управлении. Учебн. пособие для студентов ВУЗов. – К.: Кондор, 2011. – 628 с.
14. Хуторской А. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.
15. Ціпан Т.С. Концептуальні засади розвитку вищої школи в єдиному Європейському просторі. – Рівне: РДГУ, 2012. – 18 с.
16. Шеремета П.М., Каніщенко Л.Г. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі. – К.: Центр інновацій та розвитку, 1999. – 80 с.

Допоміжна

17. Бородатий В.П., Козлова Г.Н., Шляхова Л.С. Применяем активные методы обучения. Ж.: Вестник высшей школы, № 1, 1993.
18. Гуревич А. М. Ролевые игры и кейсы в бизнес-тренингах: СПб.: Речь, 2004. – 144 с.
19. Козлова Г.М., Кублікова Т.Б. Компетентнісний підхід до навчання студентів і викладачів. Ж.: Освіта України №4». – 2011.
20. Козлова Г.М. Інтерактивні методи навчання в ОДЕУ. – К.: Часопис «Вища освіта України», 2001.
21. Козлова Г.М. Про комплекси методів активного навчання. Проблеми вищої школи, вип. 78. – К.: Вища школа, 1993.
22. Козлова Г.Н., Шляхова Л.С. Рекомендации по разработке комплексов АМО для экономических специальностей. – УМК Минвуза УССР, 1989.
23. Козлова Г.Н. Олимпиада как метод активного обучения. – УМК Минвуза УССР, 1989.
24. Козлова Г.Н. Методические указания по проведению олимпиады «Знаем ли мы АМО» для ФПК преподавателей-организаторов деловых игр. – Одесса: ОИНХ, 1988.
25. Козлова Г.Н., Диордица С.Г. Почему не срабатывает новое. – К.: Вестник высшей школы, №6, 1987.

13. Інформаційні ресурси

1. Матеріали візуального супроводження лекційних занять (презентації) з дисципліни «Методика викладання у вищій школі».
2. Методика викладання вищої школі: Опорний конспект лекцій для студентів 5 курсу навчання спеціальності «Менеджмент організацій, випуск 1, 2» / Уклад. Г. М. Козлова. – Одеса: ОДЕУ, 2004-2006 р. – Електронна версія.
3. Інтерактивні освітні технології як інструмент формування компетенцій фахівців/ Укл. Г.М. Козлова. – Одеса: ОНЕУ, 2014. – Електронна версія.

14. План практичних занять

№	Тема	Питання для обговорення	Організація заняття	Форми поточного контролю	Літера- тура
1	2	3	4	5	6
1	Педагог у сучасній системі вищої освіти (4 год.)	1. Місія, обов'язок, особисті риси та якості сучасного педагога. 2. Функції та види діяльності. 3. Типологія викладачів 4. Педагогічна майстерність та її складові	Робота у МГ; презентації; дискусії; ОДГ «Як стати успішним викладачем?»	ТК-1; оцінка роботи у МГ; ІЗ-1	7; 9; 10
2	Планування навчального процесу в умовах розширення самостійності ВНЗ (4 год.)	1. Навчальний процес як об'єкт планування. 2. Навчальний план, робочий навчальний план, індивідуальний навчальний план: призначення та структура. 3. Навчальна програма, робоча програма навчальної дисципліни. 4. Програми і робочі навчальні програми вибіркокових дисциплін	Робота у МГ; презентації; дискусії	ТК-2; оцінка роботи у МГ	1; 4; 11
3	1. Методи і технології навчання у вищій школі. 2. Інноваційні технології формування компетенцій майбутніх фахівців (2 год.)	1. Методи навчання: поняття та сутність. 2. Технології навчання: (традиційні та інноваційні). 3. Види інтерактивних методів навчання. 4. Сучасна трансформація підходів до організації навчання у вищій школі. 5. Зміст та призначення інтерактивних методів навчання	Робота у МГ; презентації; дискусії	ТК-3; оцінка роботи у МГ	8; 15; 17; 19; 20; 22; 24
4	1. Дистанційні технології навчання. 2. Робота в малих групах як засіб формування комунікативних компетенцій (2 год.)	1. Доцільність використання дистанційного навчання, принципи роботи, характерні риси. 2. Види технологій дистанційного навчання. 3. Сутність і значення групової форми навчання. 4. Організація роботи у малих групах. 5. Характеристики стилів керівництва.	Робота у МГ; презентації; дискусії	ТК-4; ТК-5; оцінка роботи у МГ	10; 12; 20; 21

1	2	3	4	5	6
5	Ділова гра як форма відтворення змісту майбутньої професії (2 год.)	1. Визначення, історія створення та розвитку ДГ. 2. Специфічні особливості ДГ як метода інтерактивного навчання. 3. Практичні аспекти конструювання ДГ. 4. Переваги ДГ у порівнянні з традиційними методами навчання..	Робота у МГ; презентації; дискусії	ТК-6; оцінка роботи у МГ	13; 20; 22
6	1. Ролева гра як засіб інтенсифікації навчання груповому спілкуванню. 2. Кейс-метод як форма професійно-діяльнісного навчання (2 год.)	1. Поняття і функції ролевих ігор щодо формування компетенцій майбутніх фахівців. 2. Структура ролевої гри. 3. Навчаючі можливості та вимоги до ролевих ігор. 4. Визначення Кейс-методу, призначення КМ щодо формування компетенцій фахівців і його історія. 5. Класифікація кейсів 6. Зміст комплексу матеріалів з кейс-стаді для студента і викладача. 7. Методика підготовки та проведення заняття з використанням кейс-методу.	Робота у МГ; презентації; дискусії	ТК-7; ТК-8; оцінка роботи у МГ	16; 18; 20; 21
7.	Самостійна робота студентів, контроль та оцінка їх успішності (2 год.)	1. СРС як середовище формування професійних та універсальних компетенцій фахівця. 2. Форми і види контролю СРС, вплив на навчально-виховний процес. 3. Характеристика і складові контролю знань студентів, його функції і види. 4. Рейтингова система та її переваги. Шкала і критерії оцінювання знань студентів за кредитно-модульною системою.	Робота у МГ; презентації; дискусії	ТК-9; оцінка роботи у МГ	10; 14
8.	Контрольна робота (2 год.)				

Примітка: МГ – мала група, ТК – тестовий контроль, ІЗ – індивідуальні завдання, ОДГ – організаційно-діялісна гра.

ЗМІСТ

Стор.

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ 1. Система вищої освіти України: загальна характеристика, напрямки розвитку	5
Тема 1.1. Система вищої освіти України: загальна характеристика	6
Тема 1.2. Компетентнісний підхід – нова парадигма розвитку вищої освіти в європейському просторі	30
Тема 1.3. Педагог у сучасній системі вищої освіти	45
Тема 1.4. Планування навчального процесу в умовах розширення самостійності вищого навчального закладу	54
РОЗДІЛ 2. Сучасні освітні технології як інструмент формування компетенцій фахівців	63
Тема 2.1. Методи і технології навчання у вищій школі	64
Тема 2.2. Інноваційні технології навчання як механізм формування компетенцій майбутніх фахівців	75
Тема 2.3. Дистанційні технології навчання	83
Тема 2.4. Робота в малих групах як засіб формування комунікативних компетенцій	91
Тема 2.5. Ділова гра як форма відтворення змісту майбутньої професії	102
Тема 2.6. Ролева гра як засіб інтенсифікації навчання груповому спілкуванню	112
Тема 2.7. Кейс-метод як форма професійно-діяльнісного навчання	119
Тема 2.8. Самостійна робота студентів, контроль та оцінка їх успішності	132
РОЗДІЛ 3. Завдання до індивідуальної самостійної роботи і методичні вказівки до їх виконання	147
3.1. Організаційно-діяльнісна гра: «Як стати успішним викладачем?»	149
3.2. Проект «Сучасні освітні технології у викладанні навчальної дисципліни»: призначення та методичні вказівки до його виконання	154
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	160
ЛІТЕРАТУРА	180
ДОДАТКИ	184

Навчальне видання

КОЗЛОВА Галина Миколаївна

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Навчальний посібник

КОРЕКТОР: С. О. БОНДАР